

SESSİZ KADINLARIN YÜKSELEN SESİ: KADIN GAZETESİ

Müge YARIMBATMAN BAKIR

221145102

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Cangül ÖRNEK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül 2024

SESSİZ KADINLARIN YÜKSELEN SESİ: KADIN GAZETESİ

Müge YARIMBATMAN BAKIR

221145102

ORCID: 0009-0002-2192-5662

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Cangül ÖRNEK

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Eylül 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

MÜGE YARIMBATMAN BAKIR'ın "Sessiz Kadınların Yükselen Sesi: Kadın Gazetesi" başlıklı tezi 26.09.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi oy birliğiyle/oy çokluğuyla, başarılı/başarısız olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof. Dr. Cangül ÖRNEK Maltepe Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mine Nur KÜÇÜK Yeditepe Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Müge Neda ALTINOKLU Maltepe Üniversitesi	

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Kadın Gazetesi ile tanışmam, üniversite yıllarında yolumun Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne düşmesiyle oldu. Yıllar sonra tekrar üniversiteli olduğumdaysa, geçmişten gelen bu gazetenin sayfalarını bir haber akışını takip eder gibi tarayıp üzerinde çalışma fikri beni çok heyecanlandırdı. Öncelikle bu fikri geliştirip literatüre daha orijinal bir çalışma sunmam için beni teşvik eden danışmanım Prof. Dr. Cangül Örnek'e teşekkürü borç bilirim. Araştırmam boyunca destekleyici hoşgörüsüyle bana rehberlik edip; tavsiyeleri, eleştirileri, görüşleri, teşvikleri ve tecrübesiyle yolumu aydınlatığı için kendisine minnettarım. Babam Zülküf Yarımbatman, annem Serpil Yarımbatman ve ablam Merve Yarımbatman'a bu sürece girmem için beni teşvik ettikleri, başından beri bana destek oldukları ve sonsuz sevgi gösterdikleri için teşekkür ederim. Canım ailemin varlığıyla kendimi her zaman çok şanslı hissettim. Sevgili eşim Osman Bakır'a her zaman bana inandığı, beni desteklediği ve çalışmamın her stresli anında yanımda olduğu için teşekkür ederim. İş hayatının talihsizliklerine karşı, benimle birlikte Kadın Gazetesi'nin arşivini büyük bir sabırla dijitalleştirmesiydi, bu çalışmayı zamanında tamamlayamazdım. Son olarak, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın değerli çalışanlarına Kadın Gazetesi'ni arşivleyerek günümüze taşıdıkları ve çalışmam boyunca bana gösterdikleri misafirperverlikleri için teşekkür ederim.

Müge YARIMBATMAN BAKIR

Eylül, 2024

ÖZET

SESSİZ KADINLARIN YÜKSELEN SESİ: KADIN GAZETESİ

Müge Yarımbatman Bakır

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Prof. Dr. Cangül Örnek

Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024

Bu çalışmada, *Kadın Gazetesi*'nin 1947-1960 yılları arasında yayınlanan sayılarına odaklanılmıştır. Uzun soluklu bir yayın serüveni olan gazetede yazılar analiz edilmiş, Cumhuriyet'in kadın hareketi tarihinde "sessiz yıllar" olarak nitelendirilen 1935-1980 yılları arasındaki dönemde de kadın hareketinin devam ettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Kurucusu ve yazar kadrosu kadınlardan oluşan gazetede yazılar aracılığıyla kadınların siyasi hayata katılımı, iktisadi hayattaki varlığı ve sosyal hayattaki sorunları başlıkları altında görüşleri ve faaliyetleri ele alınmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin siyasi hayatının önemli dönüm noktalarını da içeren bu yıllar, Meclis tutanaklarından da faydalanarak kadınların sesiyle tarihsel bir akış içerisinde aktarılmıştır. Dönemin olaylarının, özellikle siyasi ve iktisadi hayatta kadınların görünürlüğünü azaltıcı etkisine karşı kadınların yürüttükleri mücadele ve teşkilatlanma çabaları analiz edilerek, Cumhuriyet'in kadın hareketi tarihinde mutlak bir kopuşun yaşanmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadın Gazetesi, kadın hareketi tarihi, sessiz yıllar

ABSTRACT

THE RISING VOICE OF QUIET WOMEN: KADIN GAZETESİ

Müge Yarımbatman Bakır

Master's Thesis

Department of Political Science and International Relations

Political Science and International Relations Master's Programme with Thesis

Thesis Advisor: Prof. Dr. Cangül Örnek

Maltepe University Institute of Graduate Studies, 2024

This study focuses on the issues addressed in “Kadın Gazetesi”, a long-running newspaper published by women between 1947 and 1960. By analyzing the articles, written by the newspaper's female founder and staff, the study aims to reveal the continuity of the women's movement during the period between 1935-1980, often characterized as the “silent years” in the Republic's history. The analysis explores women's views and activities regarding their participation in political life, their presence in economic life, and the problems they faced in social life. Additionally, the study utilizes parliamentary minutes to contextualize these years, which were marked by significant turning points in Turkish politics, with the voices of women. By examining women's struggles and organizational efforts in response to the events of the period, particularly those that limited women's visibility in political and economic spheres, the study argues against the notion of an absolute break in the history of the women's movement during the Republic.

Keywords: Kadın Gazetesi, history of the women's movement, silent years

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Problem	2
1.2 Amaç	5
1.3 Önem	6
1.4 Sınırlılıklar	12
2. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADINLARIN KISA TARİHÇESİ	14
2.1 Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Meselesinin Çetrefilli Yolu	15
2.1.1 Eşiği aralayan göreceli özgürlük: Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri	16
2.1.2 Cumhuriyet'in kadın devrimleri ne anlama geliyor?	25
2.1.3 Cumhuriyet döneminde kadınların kadın hakları için verdikleri mücadeleler	36
2.2 Sonuç.....	51

3. KADIN GAZETESİ’NİN SAYFALARINDAN KADININ SİYASETE KATILIMI TARTIŞMALARI.....	54
3.1 Eski Dost ve Yeni Yol Arkadaşı: Türk Kadınlar Birliği.....	82
4. EKONOMİNİN YENİ ÇARKI: ÇALIŞAN VE ÇALIŞKAN KADIN.....	88
5. SOSYAL HAYATTA KADINLARIN HAYALİ VE HAKİKATİ: KÖYLERDEKİ KADIN VE ÇOCUK SAĞLIĞI MESELELERİ.....	97
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
KAYNAKÇA.....	115
EKLER.....	137
EK-1: Kadın Gazetesi’nin Kurucusu ve Başyazarı İffet Halim Oruz.....	137
EK-2: Kadın Gazetesi’nin Yazarlarından Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz	138
EK-3: Kadın Gazetesi’nin Yazarlarından Halide Nusret Zorlutuna	139
EK-4: Kadın Gazetesi’nde Yer Alan “Sakat Cemiyet” İsimli Karikatür.....	140
ÖZ GEÇMİŞ	141

KISALTMALAR

TKB	: Türk Kadınlar Birliği
İKD	: İlerici Kadınlar Derneği
KHF	: Kadınlar Halk Fıkrası
CHF	: Cumhuriyet Halk Fıkrası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
AP	: Adalet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
BM	: Birleşmiş Milletler

1. GİRİŞ

Türkiye’deki kadın hareketi tarihine baktığımızda, başı ve sonu önemli siyasi kırılmalarla işaretlenen 1950’li yıllardaki kadın hareketi üzerinde çok fazla durulmadığını görürüz. Kadın hareketi tarihi üzerine yapılan çalışmalar, genellikle Tekeli’nin dalga metaforuna dayanmıştır. Tekeli (1998), Türkiye’deki feminist kadın hareketini olayların, eylemlerin ve taleplerin yoğunluğuna göre iki dalga şeklinde kavramsallaştırmıştır (s. 337). Bununla birlikte Türkiye’de, birinci dalga feminist hareketin sonlandığı 1935 yılı öncesine ve ikinci dalga feminist hareketin başladığı 1980 yılı sonrasına odaklanılmıştır. 1935-1980 yılları arasında kalan dönem ise sessizlik, suskunluk, durgunluk ve çoraklık dönemi olarak ele alınıp kadın hareketi tarihinin dışına atılmıştır. Kadın hareketinin tarihine dair yazılan akademik çalışmalardan Zihnioğlu’nun “*Kadınsız İnkılap*” isimli kitabı (Zihnioğlu, 2022), Ecevit’in “*Women’s Rights, Women’s Organizations and the State*” (*Kadın Hakları, Kadın Örgütleri ve Devlet*) başlıklı çalışması (Ecevit, 2007) ve Sancar’ın “*Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*” isimli kitabı da (Sancar, 2020) literatürün temel direklerinden olan diğer yapıtlardır. Fakat bu eserlerde, kadın hareketi tarihinin öncül metinlerinden biri olan Tekeli’nin “*Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme*” (Tekeli, 1998) başlıklı çalışmasındaki dalga anlatısına dayanılarak, 1935-1980 yılları arasındaki dönem “sessizlik, durgunluk, çoraklık, uyku” dönemi olarak anılmış ve dalga metaforunun yerelleşmesine katkı sağlanmıştır. Bu yüzden kadın çalışmalarında hegemonik yaklaşımı “sessiz yıllar” iddiası şekillendirmiştir.

Oysa 1950’li yılların da bir parçası olduğu “sessizlik yılları”nda, 1935-1980 yıllarından önce ve sonraki dönemlerdeki kadar olmasa da kadın hareketi devam etmiştir. Pek çok yayın organı ve kadın örgütü bu yıllarda çalışmalar yürütmüş, eşit koşullar konusunda taleplerde bulunmuştur. Bu çalışmada, 1950’li yıllardaki kadın hareketi, dönemin en önemli yayın organlarından biri olan *Kadın Gazetesi* üzerinden ele alınmıştır. 1935-1980 yılları arasındaki dönemi dışarıda bırakmamak için çalışma boyunca feminist hareket kavramı yerine “kadın hareketi” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

1.1 Problem

Kadın hareketinin sürekliliğinin “sessiz yıllar” olarak nitelendirilen dönemde devam ettiği, son yıllarda farklı öznelere odaklanan çeşitli çalışmalarla ortaya koyulmaya başlanmıştır. Dilber’in (2023) “*Kadın Hareketi Tarihinde Savaş Sonrası Dönem ve Yardım Sevenler Derneği (1945-1960)*” başlıklı makalesi, kadın hareketi tarihi yazımında baskın olan dalga anlatısına eleştirel bir yaklaşım getiren çalışmalardan biridir (s. 28). Dilber, birincil amacının kadın hareketi tarihindeki sürekliliklere dikkat çekmek olduğunu belirttiği bu çalışmasında, üzerinde en az çalışılan yıllar olduğunu söylediği 1945-1960 yıllarını ele almak için bu dönemde faaliyet gösteren Yardım Sevenler Derneği’nin tarihine odaklanmıştır (Dilber, 2023, s. 30).

Yeni literatüre katkı sunan bir diğer çalışma ise Adak ve Çağatay’ın “*Revisiting feminist historiography on women’s activism in Turkey: beyond the grand narrative of waves*” (*Türkiye’deki Kadın Aktivizmi Üzerine Feminist Tarih Yazımını Yeniden Ele Almak: Dalgaların Büyük Anlatısının Ötesinde*) başlıklı makalesidir. Adak ve Çağatay (2023) bu çalışmalarında, belirli bir feminizm tanımını dayattığı için dalga metaforunu eleştirmiş, Türkiye’deki kadın hareketi tarihinin iki ana dalga anlatısının ötesine geçecek şekilde yeniden yazılması gerektiğini savunmuşlardır (s. 726). Ayrıca kadın örgütlenmelerinin feminist olarak nitelendirilebilmesi için devlete karşı olacak şekilde konumlanması ve bağımsız olması gerektiği yönündeki belirgin varsayımın da sorgulanması gerektiğini belirtmişlerdir (Adak ve Çağatay, s. 723). Çünkü bu metaforla, kadın hareketi tarihindeki sürekliliklerin ve kırılmaların karmaşıklığının ve kadınların çıkarlarını takip etmek için benimsedikleri stratejilerin çeşitliliğinin gizlendiğini, 1950’lerden 1970’lere kadar olan dönemde Kemalist ve sosyalist kadın hareketinin gözden kaçırıldığını aktarmışlardır (s. 724). Adak ve Çağatay (2023), 1950-1970’lerdeki Kemalist kadın hareketine daha yakından bakıldığında, Kemalist kadınların bir yandan Kemalist politik çerçeveye sadık kalırken, diğer yandan da kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğini aradıklarını ve bugün “ikinci dalga” feminizmle ilişkilendirilen fikir ve talepleri zaten o yıllarda ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Kemalist kadın örgütlerinin konferanslar ve sokak gösterileri düzenlemekten, kadınların statüsünü iyileştirmeyi amaçlayan dergiler ve belgeler yayınlamaya kadar uzanan faaliyetlerde bulunduklarını söylemişlerdir (s. 733). Sonuç olarak, sessiz yıllardaki kadın hareketinin bağımsız olarak örgütlenmemiş olmalarına,

karma cinsiyetli örgütlerden ve partilerden doğmuş olmalarına, dolayısıyla kendilerini cinsiyete özgü bir gündemle sınırlandırmamalarına rağmen, 1980’lerin feministleri için üzerine inşa edebilecekleri önemli bir kadın hakları mücadelesi mirası bıraktıklarını belirtmişlerdir (s. 737). *Kadın Gazetesi*’ni de sessiz yıllardaki feminist faaliyetlerin bir örneği olarak göstermişlerdir. Bu dönemdeki kadınlar kendilerini feminist olarak tanımlamasalar dahi, toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde taleplerde bulundukları için Türkiye’deki kadın hareketi tarihi yazımına dâhil olmalı ve dalga metaforunun dışına itilmemeli savını desteklemişlerdir. Fakat bu çalışmamızda, Adak ve Çağatay’ın çalışmasından farklı olarak, feminist hareket ve kadın hareketi tanımlamaları birbirini yerine kullanılmamış, *Kadın Gazetesi* bir kadın hareketi olarak değerlendirilip ayrıntılarıyla incelenmiştir.

Ayrıca Adak (2020), “Yetmişli Yıllarda Kadın Hareketi: Yeni Bir Feminizmin Ayak Sesleri” başlıklı makalesinde ise yukarıda Tekeli’nin yaklaşımına getirdiği eleştirilere paralel olarak, 1970’li yıllar özelinde, bu yılların kadın hareketi için önemli olduğunu ve göz ardı edilmemesi gerektiği belirtmiştir (s. 611).

Sarıtaş ve Şahin de (2015) “Ellili Yıllarda Kadın Hareketi” ve “Altmışlı Yıllarda Kadın Hareketi” isimli çalışmalarıyla, sessiz yıllar olarak nitelendirilen dönemde devam eden kadın hareketi faaliyetlerini dönemin yayınlarına odaklanarak ele almışlardır. 1950’lerin kadın hareketini “durgunluk döneminin feminist tarihi” şeklinde tanımlamış, bu dönemin öznelerinin ataerkil, milliyetçi ve otoriter modernleşmeyi savunan söylemlerle eklemlendiklerini söylemişlerdir. Fakat bu öznelerin, kadınlar için bugün de savunulan çalışma hakkı, eşit ücret ve siyasette kadın temsili gibi talepler uğruna mücadele etmekten de geri durmadıklarını belirtmişlerdir (s. 628). Altmışlı yıllarda devam eden kadın hareketi içinse, ülkedeki mevcut siyasal hareketlenmeye paralel bir şekilde kadın hareketinde de yeni bir tartışma ve çeşitlenme dönemi yaşandığını aktarmışlardır (Şahin ve Sarıtaş, 2017, s. 729).

Azak ve Smaele ise yeni literatüre, “National and Transnational Dynamics of Women’s Activism in Turkey in the 1950s and 1960s: The Story of the ICW Branch in Ankara” (1950’lerde ve 1960’larda Türkiye’de Kadın Aktivizminin Ulusal ve Ulusötesi Dinamikleri: Ankara’daki ICW Şubesinin Hikâyesi) başlıklı makaleleriyle uluslararası kadın mücadelesi penceresinden bakarak katkı sağlamışlardır. (International Council of

Women - ICW: 1888 yılında, kadınların yalnızca oy mücadelesine odaklanmayıp sosyal reformları da içeren ve tüm dünyadaki kadınların özgürleşmesi için mücadele edilmesi amacıyla kurulan ulus ötesi bir sivil toplum kuruluşudur.) 1950’li ve 1960’lı yıllardaki kadın derneklerinin faaliyetlerinin önemini, uluslararası kadın mücadelesi ile bağın korunması konusu üzerinden ortaya koymuşlardır (Azak ve Smaele, 2016, s. 41).

Bu çalışma ise kadın hareketi tarihinde dalgalanmaların olduğu, kadınların mücadelelerini kimi dönemlerde daha yoğun kimi dönemlerde ise daha sakin bir şekilde sürdürdükleri ama “sessizlik dönemi” olarak adlandırılacak bir kopuşun yaşanmadığı görüşünün kabul edildiği bir yaklaşımla yazılmıştır. Döneme feminist dalga metaforu üzerinden değil, kadın hareketi üzerinden bakılması ise çalışma için daha geniş bir alan sağlamıştır.

1935-1980 yılları arasındaki dönemi, bu çalışmada olduğu gibi *Kadın Gazetesi* odağı üzerinden inceleyen başka çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri olan “*Durgunluk Döneminde Cüretkâr Talepler: Kadın Gazetesi*” başlıklı makalesinde Yaraman, kadın tarihinde bir suskunluk olmadığını söylemiş ve bu şekilde tanımlanan kimi yılların ne denli aktif geçtiğini ortaya koymayı amaçladığını belirtmiştir (Yaraman, 2001, s. 36). *Kadın Gazetesi* aracılığıyla, 1980’li yılların ikinci yarısında telaffuz edilebilen kimi taleplerin, suskunluk döneminde daha cüretkâr biçimde dile getirildiğini aktarmıştır (Yaraman, 2001, s. 36). Fakat çalışma, kadınların yalnızca siyasal söylemleri ve talepleriyle sınırlı tutulmuştur. Sular ise “*Kadın Gazetesi’nde Kadın İmgesi (1947-1979)*” başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye’de kadın dergiciliğinin ilk dönemini ve Cumhuriyet dönemindeki kadın dergilerini incelenip bu yayınlardan biri olan *Kadın Gazetesi*’ni detaylarıyla ele almıştır. Gazetenin önerdiği kadın rolleri üzerinden bir çalışma yapmıştır (Servet Sular, 2019, s. 4). Çoğun da “*Türk Basınında Kadın Gazetesi’nin Yeri*” başlıklı yüksek lisans tezinde, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin basınında yer alan kadına yönelik yayınları analiz edip *Kadın Gazetesi*’nin Türk basınındaki yerini ve gazeteyi diğer yayınlardan ayıran özellikleri zengin içeriği aracılığıyla aktarmıştır (Çoğun, 2003). *Kadın Gazetesi* üzerine çalışan Karabulut da “*1950’lerde Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: Kadın Gazetesi Örneği*” başlıklı makalesinde dönemin yayın organlarının toplumsal yapı üzerindeki etkisini bu gazete aracılığıyla incelemiştir (Karabulut, 2011, s. 87). “*Türk Kadınlığı İçin Çağdaş Bir Adım:*

Kadın Gazetesi (1947-1951)” başlıklı yüksek lisans tezinde ise Ünal, gazetenin içeriğinde yer alan her konuyu ele alıp çağdaşlaşma yolunda olan kadınlar üzerindeki etkisini değerlendirmiştir (Ünal, 2010). Fakat Ünal’ın çalışması yalnızca 1947-1951 yıllarıyla sınırlandırılmıştır. Sarıyar ise “*Demokrat Parti Döneminde Kadın Gazetesi (1950-1960)*” başlıklı doktora tezinde, Demokrat Parti iktidarına denk gelen 1950-1960 yılları arasındaki dönemi *Kadın Gazetesi* üzerinden eğitim, edebiyat, sivil toplum kuruluşları, turizm, yaşanan doğal afetler, moda ve sanat, dünyadan haberler, kadın imajı, sağlık, spor ve din konuları altında incelemiştir (Sarıyar, 2018). Bu çalışmada *Kadın Gazetesi*’nin çizgisi çok farklı başlıklar üzerinden ele alınmış, ancak her başlık kısa bir içerikle aktarılabilmektedir. Ayrıca Sarıyar bu çalışmasında, *Kadın Gazetesi*’nin basın hayatı içindeki yeri ve önemini vurgulamayı ve ülkenin bu dönemdeki durumunu kadın gözüyle değerlendirmeyi amaçladığını belirtmiştir. Çalışmamda ise Sarıyar’ın çalışmasından farklı olarak, bu yıllara aynı yayın aracılığıyla “sessiz yıllar” tartışması üzerinden bakılmıştır.

Cumhuriyet’in kadın hareketi tarihinde “sessizlik yılları” olarak nitelendirilen mutlak bir kopuşun yaşanmadığını göstermeyi amaçladığımız bu çalışmada ise “*Kadın hareketi tarihinde sessiz yıllar olarak anılan dönem gerçekten sessiz midir?*” sorusuna odaklanılmıştır. Bu sorunun cevabı kadınların kendilerini kendi sesleriyle ifade ettikleri yayınlarda aranmıştır. Cumhuriyet döneminde kurucusu ve yazar kadrosu kadınlardan oluşan ilk gazete olma özelliği ve siyasi, sosyal ve toplumsal konulara öncelik veren yazıları ile dönemin diğer kadın yayınlarından ayrılan *Kadın Gazetesi* birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Gazete aracılığıyla kadınların sessiz değil, sorunları tespit eden ve bu sorunların çözümüne katkı sunmaya çalışan bir tavrı olduğu üç alana bakarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Kadınların siyasi hayata katılımı, iktisadi hayata katılımı ve sosyal hayattaki konumu diye bölümlendirilen bu alanlarda gazetede yapılan tartışmalar ele alınarak, *Kadın Gazetesi*’nin daha aktif bir kadınlık durumunu propaganda ettiği ve bu yönde somut çalışmalar yürüttüğü gösterilmiştir.

1.2 Amaç

Cumhuriyet’in kadın hareketi tarihinde sessizlik, suskunluk ya da durgunluk dönemi olarak adlandırabileceğimiz bir kopuşun yaşanmadığını göstermek için yola çıktığımız bu çalışmayla, *Kadın Gazetesi* aracılığıyla “sessiz yıllar” kalıbının sorgulanması

amaçlanmıştır. Böylece kadın mücadelesinin tarihsel sürekliliği ortaya konulmak istenmiştir. Bu amaçla cevaplandırılmaya çalışılan sorular şunlardır:

- Kadın hareketi tarihinde sessiz yıllar olarak anılan dönem gerçekten sessiz midir?
- Kadınlar, *Kadın Gazetesi* aracılığıyla hangi taleplerde bulunmuşlardır?
- Kadınlar, kadın hareketi kapsamında *Kadın Gazetesi*'nde hangi yazıları yayınlamışlardır?
- *Kadın Gazetesi* yazarları, kadının konumuna ilişkin nasıl bir tutum sergilemişlerdir?
- Dönemin siyasal, ekonomik ve toplumsal olayları çerçevesinde, kadınlara yönelik ne gibi söylemler dile getirilmiştir ve bu söylemler *Kadın Gazetesi*'nde nasıl değerlendirilmiştir?

1.3 Önem

“*Sessiz Kadınların Yükselen Sesi: Kadın Gazetesi*” başlıklı bu çalışmada, gazetenin yazarlarının kadının siyasette ve ekonomide giderek azalan görünürlüğüne dair yaptıkları tartışmaları ve eşit hak taleplerini içeren yazıları analiz edilmiştir. Bu tartışmalar üzerinden dönemin öncü kadınlarının, Cumhuriyet’in kadınlara tanıdığı seçme ve seçilme hakkıyla yetinmediği, siyasal ve toplumsal alandaki eşit hak taleplerinin devam ettiği ve bu hakları aktif şekilde kullanabilmeleri için gerekli olan koşulların sağlanması yönündeki talepleri dile getirilmiştir. Çalışma, gazetenin gündemini oldukça meşgul eden siyasal katılım, iktisadi hayata katılım ve anne ve çocuk sağlığı konuları üzerinde şekillenmiştir. Meclis’te kadın temsil oranının giderek azalmasına karşı kadınların haklarına sahip çıkmaları ve kullanmaları konusunda teşvik edilmeye çalışılması, kadın zümresinin kendi içinde teşkilatlanmasının önemi, kadınların iktisadi hayatta var olabilmeleri için gerekli koşulların sağlanması, özellikle Anadolu’daki köylerde yaygın olan anne ve çocuk ölümlerinin önüne geçilip sağlıklı nesillerin yetiştirilebilmesi için kadınların bilinçlendirilmesi yönündeki tartışmalar temel alınmıştır. Gazete, dönemin kadın hareketlerinin ve bu hareketlerin kadınlar üzerindeki etkisinin anlaşılması açısından önemli bir kaynak olmuştur. Bu kaynaktaki tartışmalara bakarken, incelenen dönemin koşulları, değer yargıları ve düşünce biçimi göz önünde bulundurularak kadınların var olan koşullar içerisinde tartışmalarını nasıl yürüttükleri değerlendirilmiştir. Ayrıca şimdinin bilinci ve kazanımlarıyla, bu tartışmaların Türkiye tarihinde nereye oturtulabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Dönemin kadınlarının dünyasına, toplumsal hayattaki

konumlarına ve siyasi hayattaki taleplerine doğrudan kendi cümleleri aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır.

“*Kadınlığımızın düşünce, görüş, duyuş ve isteklerine hizmet etmek için çıkıyoruz*” (Kadın Gazetesi Kurucuları, 1947, s. 1) diyerek yayın hayatına başlayan *Kadın Gazetesi*, 1.125 sayıyla okuyucuya ulaşmış ve dönemin en uzun yayınlanan kadın yayın organı olmuştur. Kendisini “*haftalık içtimai, siyasi kadın gazetesidir*” şeklinde tanımlayan gazetenin yazarları siyasetten modaya, spordan eğitime, aydın kadınların hayat hikâyelerinden ev ekonomisine, sağlıktan yemek tariflerine kadar pek çok konuya yer verip hem ülke hem de dünya gündemini kadınların gözünden değerlendirmişlerdir. Gazetenin Kemalist kadın yazarları, çağdaş bir devlet ve modern Cumhuriyet kadını imajı yaratma çabasındaki Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde elde ettiklerini dile getirdikleri haklarının aktif şekilde kullanılmasını ve toplumdaki konumlarının erkeklerle aynı olmasını yazıları aracılığıyla talep etmişlerdir. Dönemin toplumsal ve siyasi konularını tartıştıkları gazete sayesinde, okuyucularının evlerine kadar girip kadın kimliğinin şekillenmesinde rol oynamaya çalışmışlardır.

Bir sayfası İngilizce olmak üzere 8 sayfadan oluşan gazete, özel sayılarında 12 sayfa olarak yayınlanmıştır. Fakat kâğıt buhranından dolayı özel sayılardan önceki sayılar, 4 sayfa olarak yayınlanmıştır. Bu durum okuyuculara, “*Kâğıt buhranından dolayı, gelecek sayımızı dolgun çıkarabilmek için yalnız bu sayımızı dört sahifeye indirmek zaruretinde kaldık. Okuyucularımızdan özür dileriz*” şeklinde duyurulmuştur (Kadın Gazetesi, 1947, s. 1). 1955 yılına kadar haftalık, daha sonra kimi zaman haftalık kimi zamansa iki haftalık olarak bayilerdeki yerini almaya devam etmiştir. 1963 yılında dergi formatına geçen *Kadın Gazetesi*, 1965 yılından sonra isminin de değişmesiyle *Kadın* dergisi olarak yayın serüvenini sürdürmüştür. Bu değişimle birlikte aylık yayınlanmaya başlayan derginin içeriği de daha çok moda ve magazin konularına dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümdeki etkenlerinden birinin, Dilber’in 1960’lı yıllar için belirttiği gibi, kadın hareketinin 1950’li yıllardaki canlılığını 1960’taki askeri darbe ile yitirmesi olduğu söylenebilir (Dilber, 2023, s. 34).

Kadın Gazetesi’nin yazar kadrosu sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak belirli bir seviyenin üzerinde olan eğitilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Gazeteci, öğretmen, avukat ve milletvekili gibi uzmanlaşma gerektiren mesleklerin mensubu olan bu kadınlar, aktif

olarak iş hayatında yer almışlardır. Ayrıca Türkiye’deki ve dünyadaki gelişmeleri takip edip gelenekleri çerçevesinde ayak uydurmaya çalışmışlardır. Gazetesinin kurucusu ve başyazarı İffet Halim Oruz’dur. Oruz, aynı zamanda 29 Eylül 1947 tarihine kadar gazetede “*gazetenin sahibi ve fiilen yazı işlerini de idare eden*” kişi olarak belirtilmiştir (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8). 6 Ekim 1947’de yayınlanan sayıdan itibaren yazı işleri müdürü A. E. Varnacı olmuştur (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8). Varnacı, bu görevi 16 Şubat 1948 tarihinde Müjgan Ağaoğlu’na bırakmıştır (Kadın Gazetesi, 1948, s. 8). 8 Mayıs 1950 tarihinde, yazı işleri müdürlüğünü Zübeyde Mengüç üstlenmeye başlamış (Kadın Gazetesi, 1950, s. 8) ve 7 Mayıs 1951 tarihinde görevini İsmet Oruz’a devretmiştir (Kadın Gazetesi, 1951, s. 8). 28 Kasım 1953 tarihli sayıdan itibaren, gazete aynı zamanda Türk Kadınlar Birliği İstanbul Merkezi’nin yayın organı faaliyetlerini de yürütmeye başladığı için gazetenin sahibi bölümünde “*Türk Kadınlar Birliği İstanbul Merkezi adına İffet Halim Oruz*” ifadesine yer vermeye başlanmıştır (Kadın Gazetesi, 1953, s. 8). Yazı işleri müdürü ise tekrar Zübeyde Mengüç olmuştur (Kadın Gazetesi, 1953, s. 8). Mengüç, 9 Ocak 1954 tarihli sayıyla bu görevi Halide Akıska’ya bırakmıştır (Kadın Gazetesi, 1954, s. 8).

Gazetenin ilk müessisleri ise İffet Halim Oruz, Füzûzan Eksat, Feyhan Elbi, Emel Gürler, Münevver Ayaşlı ve Nimet Selen olarak sıralanmıştır (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8). 26 Nisan 1947 tarihinden itibaren Emel Gürler müessisler arasından ayrılırken, Şükûfe Nihal ve Zübeyde Mengüç müessisler arasına katılmıştır (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8). 12 Temmuz 1947 tarihinde Müjgan Ağaoğlu (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8), 20 Aralık 1948 tarihinde ise Halide Nusret Zorlutuna gazetenin müessisleri arasına girmiş (Kadın Gazetesi, 1948, s. 8), 2 Ocak 1950 tarihinde Füzûzan Eksat müessese sahipleri bölümünde yer almamaya başlamıştır (Kadın Gazetesi, 1950, s. 8).

İlk sayısında fiyatı 25 kuruş olarak belirtilen *Kadın Gazetesi*’nin Türkiye’deki yıllık abonelik fiyatı 12 lira, yabancı ülkelerde ise 24 lira olmuştur (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8). Dergi formatına geçene kadar fiyatını yükseltmemeye özen gösteren ve çeşitli abonelik uygulamaları yapan *Kadın Gazetesi*’nin tirajına dairse, hiçbir baskısında bilgi verilmemiştir.

Kadın Gazetesi’nin yayın politikası ise gazetenin müessisleri tarafından ilk sayıda okuyucuya aktarılmış ve yıllarca bu doğrultuda yayın hayatına devam etmiştir. Cemiyet

içindeki kadın hareketlerini hassasiyetle takip edeceklerini ve her bakımdan kadınlığa yardım ve hizmet edeceklerini belirten *Kadın Gazetesi* müessisleri, yayın politikalarını şu sözlerle aktarmışlardır:

Bu sayıdan itibaren içtimai, iktisadi, edebi, kültürel mevzularla beraber, kadın ve çocuk sağlığı, zarif ve ucuz giyinme, gıdalı ve ucuz yeme, zevkle ev döşeme, çiçek bakımı, hayvan sevgisi, spor, dünya kadınlığı, köy kadınlığı, hayır kadını, ev kadını, iş kadını, gazeteler içinde kadın mevzularından bahseden sütun ve sayfalar açmağa başlanmıştır.

Sütunlarımız memleketin her tarafından gönderilen kadınlık düşünce, dert ve davalarına açık bulunacaktır. Cemiyetimiz içindeki kadınlık hareketlerini hassasiyetle takip etmekteyiz. Bu suretle okuyucularımız, Kadın Gazetesinde kadınlığımızın hareketlerini bulabileceklerdir. Tanınmış kadın yazarlarımızın çeşitli mevzulardaki yazılarını da Kadın Gazetesi sütunlarında okumak kabil olacaktır. Dünya kadınlığı hakkında da daima bilgi vereceğiz. Gelecek sayılarımızda meslek, aile, köy kadınlarımızla yapılmış anketler ve röportajlar da bulunacaktır. Kadın Gazetesinde daima bir veya iki roman tefrikası, bir veya iki hikaye ve fıkralar intişar edecektir. Aile kadınlarımıza kolaylık olmak üzere patron şemaları neşredeceğimiz gibi aynı zamanda patron da vereceğiz. Gazete içindeki modeller en tanınmış tarzilerimizden, Teknik Öğretim atelyelerinden ve şapka evlerimizden temin olunan orijinal örneklerdir. Avrupa moda evleri ile yapılacak hususi temaslar ile yabancı basın gazete ve mecmualarında yayınlanmamış orijinal modeller de temin olunacaktır. El işlerine, trikotaja da ayrıca yer vereceğiz. Bu suretle Kadın Gazetesi her bakımdan kadınlığımıza yardım ve hizmet edecektir (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8).

Gazetenin kurucusu ve başyazarı Oruz'un yazıları, bu çalışmanın da bel kemiğini oluşturmuştur (EK 1). Cumhuriyet döneminin aydın kadınlarından biri olan Oruz, evliliği nedeniyle yaşadığı Diyarbakır'da Türk Kadınlar Birliği'nin Diyarbakır şubesini açmıştır (Oruz, 1986, s. 25). Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kadın hareketi çalışmalarının içinde yer alan Oruz, İstanbul, Afganistan ve Ankara gibi farklı yerlerde çalışmalarını sürdürmüştür. Tekrar İstanbul'a döndüğünde ise 32 yaşında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne başlamıştır (Oruz, 1986, s. 51). Daha sonra bir lisede öğretmenlik yapmıştır

(Oruz, 1986, s. 51-52). Türk Kadınlar Birliği'nin yanı sıra Kızılay Çocuk Esirgeme Kurumu, Halkevleri, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Dostları Derneği gibi çeşitli sivil toplum kuruluşlarında da görev almıştır. Hayatına *Füsûn*, *Tul Daireleri*, *Kışın Bahar*, *Burla*, *Arkadaşlar*, *İstifçi*, *Türk Çocukları*, *Yeni Türkiye'de Kadın* ve *Türkiye'de Kadın Devrimi* (Köse, 2006, s. 7) gibi pek çok eser sığdıran Oruz'un en önemli çalışmalarından biri ise *Kadın Gazetesi* olmuştur. Eserlerinden bazıları, kadın sorununu da barındırdığı için *Kadın Gazetesi*'nde tefrika olarak yayınlanmıştır.

Çalışma boyunca yazılarına en fazla başvurulmuş yazarlardan biri ise aynı zamanda milletvekili olan Hasene Ilgaz olmuştur (EK 2). Yayınlanmaya başladığı günden itibaren *Kadın Gazetesi*'nde yazan Ilgaz, yaklaşık yirmi yıl boyunca öğretmenlik ve başöğretmenlik yapmıştır. Aynı zamanda Şehremini Halkevi Başkanlığı da yapan Ilgaz, 1943 yılında CHP'nin Hatay milletvekili seçilince bu görevinden ayrılmıştır (Kadın Gazetesi, 1948, s. 1). Bir sonraki dönemde ise Çorum milletvekilliği yapan Ilgaz, milletvekilliği süresince çeşitli yayınlarda gazetecilik faaliyetlerini yürütmüştür. *Ulus*, *Vakit*, *Cumhuriyet* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinin yanı sıra çeşitli yerel gazetelerde de yazılar yazmıştır.

Kadın Gazetesi'ndeki yazılarından faydalandığımız yazarlardan biri olan Halide Nusret Zorlutuna ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olup Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır (EK 3). Öğretmenliğinin yanı sıra *Hanım Mektupları*, *Beyaz Selvi*, *Küller*, *Sisli Geceler*, *Gül'ün Babası Kim*, *Aşk ve Zafer*, *Büyükanne*, *Aydınlık Kapı*, *Benim Küçük Dostlarım*, *Bir Devrin Romanı* gibi birçok roman ve şiir kitabı yazan Zorlutuna; *Kadın Gazetesi*, *Türk Kadını* ve *Kadınlar Dünyası* gibi yayınlarda da yazarlık yapmıştır. Bazı romanları *Kadın Gazetesi*'nde tefrika olarak yayınlanmıştır. Ayrıca Yardım Sevenler Derneği'nde de aktif olarak görev almıştır (Kadın Gazetesi, 1963, s. 5).

Kadın Gazetesi'nin yazar kadrosunda Cahide Altan, Lamia Onat, Münevver Ayaşlı, Perihan Çambel, Cahide Üçok, Şükûfe Nihal Başar, Süreyya Ağaoğlu, Afet İnan, Mualla Anıl ve daha pek çok yazar yer almıştır. Ayrıca farklı dönemlerde birçok misafir yazarın da yazıları yayınlanmıştır.

Cumhuriyet'in kadın hareketi tarihinde “sessizlik yılları” olarak nitelendirilen mutlak bir kopuşun yaşanmadığının gösterilmeye çalışıldığı bu çalışmanın zeminini oluşturmak

amacıyla, öncelikle Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar kadın hareketinin tarihi ele alınmıştır. Giriş bölümünden sonra, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadınların Kısa Tarihçesi” başlığını taşıyan ikinci bölümde kadın hareketi tarihinin nereden başlayıp nereye geldiğini görmek, tarihsel akışı ve dönüşümleri anlamlandırabilmek ve süreklilikler arasındaki bağı kurabilmek için *Kadın Gazetesi*'nden önceki ve sonraki yılların kadın hareketi tarihi incelenmiştir.

Gazete sayılarında arşiv taraması yöntemiyle incelenen siyasette kadın, çalışma hayatında kadın ve özellikle köylerde olmak üzere sosyal hayatta kadın konularındaki yaklaşımları bize sunan yazılar, çalışmanın diğer üç bölümünün konusunu oluşturmuştur.

“*Kadın Gazetesi*”nin Sayfalarından Kadının Siyasete Katılımı Tartışmaları” başlığı altında yer alan üçüncü bölümde, kadınların siyasal hayatta giderek azalan görünürlüklerine karşı partilerden ve kadınlardan neler talep ettiklerine dair tartışmalara yer verilmiştir. Ayrıca dönemin *Meclis Tutanakları* aracılığıyla, Meclis'te yer alan kadın milletvekillerinin konuşmaları ve gündeme getirdikleri konular incelenmiş, bu konulara dair gazetedeki tartışmalar ele alınmıştır. *Kadın Gazetesi*'nin aynı zamanda TKB İstanbul Merkezi'nin yayın organı olması nedeniyle, TKB ile ilgili çalışmalara da üçüncü bölümün alt başlığında yer verilmiştir.

Çalışmanın “Ekonominin Yeni Çarkı: Çalışan ve Çalışkan Kadın” başlığı altındaki dördüncü bölümünde ise kadınların çalışma hayatından vazgeçip evlerine dönmelerinin ve annelik vazifesiyle yetinmesinin konuşulduğu bu yıllarda, gazete aracılığıyla çalışan kadınların desteklenmesi ve dile getirdikleri talepler üzerinde durulmuştur. Kadınların çalışma hayatına neden daha az katıldığı ve nasıl daha fazla katılabileceği tartışmalarına bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan “Sosyal Hayatta Kadınların Hayali ve Hakikati: Köylerdeki Kadın ve Çocuk Sağlığı Meseleleri” başlıklı beşinci bölümde ise gazetenin yazarlarının Anadolu gezileri aracılığıyla kadının sosyal hayattaki konumu üzerine yürüttükleri tartışmalara yer verilmiştir. Anadolu'ya giden yazarların buralardaki kadınların durumu, kadın ve çocuk sağlığı konusundaki bilinçsizlikleri karşısında yaşadıkları şaşkınlık ve köylerdeki kadınlara öncülük etme çabalarına yer verilmiştir. Bu

bölümde, farklı sosyoekonomik koşullarda yaşayan kadınların karşılaşmasının çok boyutlu sonuçları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, sonuç ve öneriler bölümünün ardından ekler bölümü ile sonlandırılmıştır. Altıncı bölüm olan sonuç ve öneriler kısmında araştırmanın çözümlemesi yapılarak, elde edilen bulgulara ve *Kadın Gazetesi* kapsamında yapılabilecek araştırma önerilerine yer verilmiştir. Ekler kısmında ise gazete haberlerinden aktarılmak istenen görseller ile önemli görülen kişilerin fotoğrafları bulunmaktadır.

1.4 Sınırlılıklar

Bu çalışmada, dönemin kadın hareketinin izini sürebilmek için en verimli kaynaklardan biri olduğunu düşündüğüm *Kadın Gazetesi* birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Nitel veri üzerinden örüntüler oluşturup bunları anlamlandırma ve raporlama süreçlerinden oluşan tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Gazeteye, aynı zamanda *Kadın Gazetesi*'nin yazarlarından biri olan eski milletvekili Hasene Ilgaz tarafından Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'na bağışlanan orijinal sayılar aracılığıyla ulaşılmıştır. 1947 yılından 1979 yılına kadar süren yayın hayatına 1.125 sayı sığdıran gazetenin eksik sayılarının bulunması ve kütüphanedeki tek nüshalarının bazı sayfalarının zarar görmüş olması, çalışmanın sınırlılıklarından biri olmuştur. Bu sebeple 1963 yılında dergi formatına geçen gazetenin çalışma kapsamında 1947 ile 1960 yılı arasında yayınlanan sayıları incelenmiştir. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda arşivlenen gazetenin, 1960 yılından sonraki sayılarının çok azına ulaşılabildiği için çalışma bu tarihlerle sınırlandırılmıştır.

Ayrıca kütüphanenin süreli yayınlar koleksiyonuna ait dijital arşiv bulunmaması ve kütüphanenin sadece hafta içi 08.00-17.00 saatleri arasında hizmet vermesi nedeniyle gazetenin sayılarına ulaşmakta bazı güçlükler yaşanmaktadır. Bu sınırı aşmak için 799. sayısına kadar incelenen gazetenin, erişilen tüm sayıları fotoğraflanmış ve dijital arşiv oluşturulmuştur. Arşiv taraması sonucunda gazetede iç ve dış siyaset, eğitim ve ekonomi politikaları, sosyal yardımlaşma ve dernek faaliyetleri, yurt ve köy yazı dizileri, meslek kadınları, kadın ve çocuk sağlığı, yurt ve dünya kadınlığı, çarşafı mücadele, gençlik sayfası, göçmen meseleleri, Kıbrıs yazı dizisi, sanat haberleri ve roman tefrikaları, moda ve ucuz giyinme, ev idaresi ve yemek tarifleri konularının ele alındığı, ayrıca anket

Çalışmaların yapıldığı ve reklamlara yer verildiğı tespit edilmiştir. Oldukça geniş bir konu yelpazesi bulunan gazetede ki tüm başlıklar detaylıca ele alınamayacağı için çalışma siyaset, ekonomi ve sosyal hayatta kadınla ilgili tartışmalarla sınırlandırılmıştır. Tüm yazılar okunduktan sonra kadınların gazete aracılığıyla analizler yapıp taleplerde bulundukları yazılar, bu başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu yazılar aracılığıyla, dönemin kadın hareketi kadınların kendi ifadeleriyle ve tarihsel bir akış çerçevesinde aktarılmıştır. Gazeteden yapılan alıntılarda, yazarın üslubuna ve imlasına müdahale edilmeyip yazıların aslına bağılı kalınmıştır.

2. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KADINLARIN KISA TARİHÇESİ

Türkiye tarihine baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar kadınlara çoğu zaman ev ve ailedeki yükümlülüklerinden ibaret bir rol biçildiğini görürüz. Kadınlar, bu sınırlara karşı kimi zaman sistemli ve yüksek sesli bir karşı çıkış sahnelerken, kimi zamansa bazı sosyal bilimcilerin “durgunluk, çoraklık, suskunluk ve uyku” dönemi olarak adlandıracakları kadar sessiz mücadele ederler.

Türkiye’de kadınların farklı dönemlerde, farklı siyasal ve toplumsal süreçlerle karşı karşıya kalması sonucunda kadın hareketinin tarihi farklılıklar göstermiş ve daha sonra bu tarih, uluslararası feminist hareketin de kullandığı bir dönemlendirme ile birinci, ikinci ve üçüncü dalga feminist hareketi şeklinde nitelendirilmiştir. Geleneksel yaşamın ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan değiştiği, imparatorlukların yıkılıp ulus devlet biçiminin ortaya çıktığı ve yurttaşlık kavramının tartışıldığı birinci dalga feminist hareket, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Zihnioğlu, birinci dalga feminist hareketin başlangıcını imzasız kadın mektuplarının ilk defa basında yer aldığı 1868 yılına dayandırmaktadır (Zihnioğlu, 2022, s. 20-21). Kadın hareketinde seçme ve seçilme hakkının ilk defa kullanıldığı ve aynı zamanda TKB’nin kapatıldığı 1935 yılında sonlanan birinci dalga feminist hareket ve 1980’li yıllarda yaşanan siyasi dönüşümün kadın hareketini de etkisi altına almasıyla başlayan ikinci dalga feminist hareket dönemleri, 1935-1980 yılları arasındaki döneme göre çok daha hareketli geçmiştir. Fakat bu sınıflandırmayla 1935-1980 yılları arasında da devam eden mücadele, kadın tarihinin dışına atılmıştır. Böylece kadın hareketinde bir kopuş yaşandığı algısı oluşmuştur. Oysa sessizlik dönemi olarak görülen yıllarda da kadınların mücadelesi, birinci ve ikinci dalga feminist hareket dönemlerindeki kadar güçlü ve sesli bir şekilde olmasa da devam etmiştir. Bu da kadın hareketinde kopuşun değil, sürekliliğin olduğunu gösterir. Nitekim kadın hareketi tarihi de tüm bu dönemlerin birikiminden oluşur.

Kadın hareketinde sessizce ya da haykırarak meselelerin tartışılıp hak mücadelesinin yürütüldüğü en önemli araçlar arasında gazete ve dergiler yer alır. Kadınlar için kadınlar tarafından çıkartılan ilk gazete olmasıyla Cumhuriyet döneminin diğer gazetelerinden

ayrılan *Kadın Gazetesi* de onlardan biridir. Durgunluk dönemi olarak nitelenen yıllarda yayın hayatına başlayan gazete, o yılların aslında düşünüldüğü kadar sessiz geçmediğini gösterir. Siyasal ve toplumsal hayattaki varlıklarını gazetede yazılarıyla gösteren kadınlar, aynı zamanda kadın tarihinin aktif katılımcıları oldukları için, yazılar üzerinden yapılan bir incelemeyle dönemin kadın mücadelesi, bu bakış açısı üzerinden eylemleri ve söylemleriyle ortaya konabilir. Fakat her bir tarihsel yaşantının getirdiği deneyimin farklı bir bakış açısı ve yol sağladığını düşünürsek, *Kadın Gazetesi*'nin yayın hayatının dışında kalan 1947 yılından önceki ve 1962 yılından sonraki kadın hareketi tarihi de incelenmelidir. Çünkü Şahin ve Sarıtaş'ın belirttiği gibi, “*Farklı dönemler arasındaki kopuşlar kadar sürekliliklerin izini sürebilmek ise, kadın hareketinin dönüşümünü anlayabilmek açısından önemlidir*” (Şahin ve Sarıtaş, 2017, s. 727). Dolayısıyla *Kadın Gazetesi*'ni incelemeden önce, kadın mücadelesinde nereden başlanıp nereye ulaşıldığını görmek ve bu dönüşümü doğru çözümleyebilmek için 1980 yılına kadar yaşanan kadın hareketi tarihini kısaca incelemek gerekir.

Gazeteyi, bu tarih içine yerleştirerek ele almak önemlidir.

2.1 Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Meselesinin Çetrefilli Yolu

Osmanlı'da kadının kamusal alana çıkma çabasından başlayıp kadın ve erkek rollerinin toplumsal bir kurgu olduğunun keşfedildiği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gündeme getirildiği 1980 ve 2000'li yılları kapsayan döneme erişilmesi neredeyse üç asır sürmüştür. 2010'lardan itibaren ise toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler ön plana çıkmaya başlamış, kadınların tekrar geleneksel cinsiyet rollerine dönüşünün zorlandığı ve aile içinde kadının rolünün vurgulandığı bir dönem başlamıştır.

19. ve 20. yüzyıl öncesine kadar ise kadın hareketine öncülük eden aydın kadınların az sayıda olmasından dolayı kadınların sesi cılız kalmıştır. Tanzimat ve ardından gelen Meşrutiyet dönemlerinin getirdiği özgürlükçü alan sayesinde bu ses giderek yükselmiştir. Hatta zaman zaman 1980'lere kadar tekrar rastlayamayacağımız radikallikleri de sergilemiştir. Osmanlı kadınlarının özgürleşme mücadelesinde Berktaş'ın değindiği gibi, şariat meselesini ve İslam'ın varlığını da unutmamak gerekir. Ataerkillik İslam'ı aşan bir şeydir ama İslam'ın varlığı, kadınların özgürleşmesinde önemli bir handikap olmuştur (Berktaş, 2009, s. 351).

Kadının, erkeğin korumasına muhtaç bir varlık olarak görüldüğü bu sosyal ve kültürel yapı içinde, erkek kamusal alanda yer edinip karar mercii rolünü üstlenirken, mahrem olduğu varsayılan kadının dünyası özel alana, yani eve sığdırılıp toplumsal hayattaki rolü annelik ve ev içi rollerle sınırlandırılmıştır. Kamusal alandan dışlanıp ikincilleştirilen kadın, ev içi rollerle meşgulken; kadınlık bilincinden yoksun ve tarih dışı kalmış, dününü ve bugününü çözümleyemediği için yarını için mücadelesini yürütememiştir. Kadına yüklenen geleneksel roller kısmen dönüşerek, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalmıştır.

Türkiye'de kadınlar, genel olarak bu tarihte sessizliğe itilmiş ve kadın hareketinin tarihi 1980'li yıllara kadar yazılmamıştır. Kadınların kendi belleklerini oluşturmak üzere, o zamana dek erkeklerin yazdığı tarihe alternatif üretme çabalarına girmeleri, Yaraman'ın da belirttiği gibi 1980'li yılları bulmuştur (Yaraman, 2001, s. 13).

2.1.1 Eşiği aralayan göreceli özgürlük: Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri

1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'nin ruhu dünyaya yayılıp daha özgürlükçü bir çağın kapılarını aralarken, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yankısı 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda okunan Tanzimat Fermanı'nda duyulmuştur. Tanzimat ve onu izleyen Meşrutiyet dönemleri, yalnızca modernleşmenin temellerini atmakla kalmayıp kadın tarihindeki dönüşüm sürecinin de temeli olmuştur. Kadınların statüsüne ilişkin ilk tartışmaları, toplumun geri kalmışlığını kadınların geri kalmışlığına bağlayan seçkinler ve aydınlar başlatmıştır. Onlara göre cahil ve geri kalmış kadın eğitilip modernleşirse toplum da ilerleyecektir. Yani esas olan kadının konumunun sorgulanması değil, toplumsal ilerlemenin sağlanmasıdır. Ancak ne var ki bu modernleşmenin sınırlarını da kadını kafes arkasına ve çarşaf içine sığdıran “karar verici” erkekler belirleyecektir. Kadınların “toplumun ruhunu” simgelemesi hakkında çalışan Berktaş, onların topluluğun kurtuluşu ya da ilerlemesi kadar, çürümesi ve gerilemesiyle özdeşleştirilmelerinin Batılı ya da Doğulu olsun ataerkil düşüncenin genel bir özelliği olduğunu belirtmiştir (Berktaş, 2009, s. 352).

Osmanlı kadınının görünür olma döneminin başlangıcı olan Tanzimat Fermanı'nda, aslında doğrudan kadın haklarına yönelik maddeler yer almamaktadır. Fakat Fransız Devrimi'nin insan haklarını içeren esintileri, dönemin ideolojilerini de etkisi altına alıp

kadın tartışmalarına imkân tanıyan bir ortam hazırlamıştır ve fermanla birlikte gelen yenilikler toplumsal yumuşamayı sağlamıştır. Zihnioğlu, kadınların bu ortamla birlikte insan sayılmayı isteyerek talep ettikleri hakları “kadınlık mefkûresi”, yani “kadınlık ülküsü” kavramı olarak tanımlamıştır. Erken dönem kadın hareketinin mücadeleleri ile gelişen bu kavram; Osmanlı kadınlarının insan addedilme, kamu yaşamına katılabilme, toplumun üyeleri olarak kamu alanında yer alma, eğitim ve tüm mesleklere girme, toplumsal konumlarının yükselmesi talebi ve çözüm önerilerinin tümünü betimlemektedir. En temel arzuları erkeklerin açtığı “terakkî” yoluna dâhil olmak, “yeni insan” kavramı içinde, “hürriyet-i şahsiyyelerini [kişisel özgürlüklerini/benliklerini]” geri almış olarak yer almaktır (Zihnioğlu, 2022, s. 45). Bu tartışmalarla birlikte toplumun gündemine girip bir unsur olarak görülmeye başlayan kadınlar, ilerleyen süreçte de elde edecekleri haklarıyla bireye dönüşmeye başlayacaktır. Yaraman’ın deyimiyle, bu ilerici fikirler her ne kadar doğrudan kadın erkek eşitliğini gündeme getirmiyorsa da, fermanla vurgulanan hukukun üstünlüğüne dayalı çağdaş hukuk devletini yaratmanın kadının içinde bulunduğu koşullar değişmedikçe gerçekleştirilemeyeceği kısa zamanda anlaşılacak, kadın hakları için küçük ama anlamlı adımlar atılmaya başlanmıştır (Yaraman, 2001, s. 23). Günümüzden baktığımızda küçük olarak nitelendirdiğimiz bu adımlar, kadın hareketinin temelini oluşturup bugüne kadar uzanacak olan çetrefilli yolunu açacaktır. Atılan adımları, kadını toplumun ilerlemesi için “düzeltmesi gereken bir sorun” olarak gören aydın ve seçkinlerin tasarrufundan ibaret görmek yanlış olacaktır. Tanzimat Fermanı’yla başlayıp II. Meşrutiyet’in ilanına kadar uzanan yıllar içinde yaşanan dönüşüm, Osmanlı kadınına da aşağı konumunu sorgulamaya itmiştir. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet’in sağladığı görece özgürlük ortamında birçok sorunun tartışıldığı basın ve yayın organlarının çıkması mümkün olmuştur. Osmanlı kadınının konumu da tartışılan sorunlar arasında yerini almıştır. Kadını konu alan yazı ve yazarların giderek çoğalmasıyla kadın basını doğmuştur. Kadınlara dair yayınlardan bazıları yalnızca Türk kadınlarına değil, din ve mezhep ayrımı gözetmeden herkese seslenmeyi amaçlamıştır. Bunlardan biri olan ve 1913 yılında yayınlanmaya başlayan *Kadınlar Dünyası* dergisinin kapağında, “Cins ve mezhep tefrik etmeksizin [ayırmaksızın] kadınlık hukuk ve menafiini [menfaatini] müdâfaa eden musavver [resimli] gazetedir” ifadesine yer verilmiştir (Çakır, 2021, s. 134). Bu yayınlarda, Karabulut’un da değindiği gibi, batılılaşma ve kadını değiştirme fikri, İslam dinini de bir kenara itmeden işlenmiştir.

Haklarından önce “görevleri” bağlamında ele alınan kadınların, önce geleneksel rolleri tartışmaya açılmıştır (Karabulut, 2011, s. 88). Mahremi içinde kadının kimliğini oluşturan anne ve eş rolü, kadınların kendilerine giydirilen bu rolleri nasıl daha iyi yerine getireceklerinin tartışılmaya başlamasıyla kamusal taşınmıştır. Bu sosyal ve kültürel oluşum, Osmanlı kadınının sorunları ve konumundan ziyade rollerini daha iyi üstlenmelerinin yollarını tartışsa da hazırladığı ortam, günün sonunda kadının bilinçlenmesini sağlayacaktır. Bu zamana kadar kamusal yaşamdan men edilen, dine dayalı hukuk düzeniyle evlenme ve boşanma konusunda söz hakkı olmadığı gibi çok eşliliğe de kolay kolay itiraz edemeyen, miras konusunda erkeğin yarısı kadar hakka sahip olan, bir erkeğe karşı iki kadın olmadığı müddetçe tanıklığı geçerli olmayan ve medrese dışında eğitimin tamamen dışında tutulan Osmanlı kadını için kadınlık bilincinin ve belleğinin oluşmaya başlaması önemli bir başlangıçtır. Çünkü bilinçlenen kadın önce sorgulayacak, ardından yeni kadınlık rolleri arayıp yaratacaktır. Yıllar içinde talep etmeyi öğrenen kadın, toplumun üreme aracı olmaktan çıkıp birey ve yurttaş olma yoluna girecektir. Türk kadınının bu mücadelesine, ev içi sınırlarda dahi karar alma yerine tabi olma konumunda bulunan kadınların peçelerinin ardından baktığımızda, gidilecek yolun güçlüğü daha iyi kavranacaktır. Üstelik Osmanlı kadını da gidilecek bu çetrefilli yolun farkındadır. Batı’dan yayılan özgürlük düşüncesinden kendi paylarını almaya çalışırken, Batı’ya göre ne kadar geride olduklarının da bilincindedirler. Bunu, 1914’te Roma’da yapılan Kadınlar Kongresi’ne hiçbir temsilcilerinin katılmamasından duydukları üzüntüyle “*Düşününüz o kongreye giden Türk kadını ne diyecek?*” sorusunun yanıtını ararken, şu sözlerle ifade ederler:

Hanımlar; sizin nutuklarınızı dinledikçe ben hayret ediyorum. Sizin haiz olduğunuz hukukun nisfi [yarısı] biz kadınlara bahşedilmiş olsa biz kendimizi bahtiyar addeder ve şikayeti hatırıma bile getirmeyiz. Halbuki siz bu kadar hukuk ile beraber kendinizi nednaht addediyorsunuz. Bu hukukun tevsî’ine çalışıyorsunuz. Öyle ise dinleyiniz; ben de size bendeki kadınların halini anlatayım da hayret nöbeti size gelsin: Bizde kız mektepleri, erkek mekteplerinin onda biri nispetindedir. Bizdeki kadınların yüzde doksanı hiç tahsil görmemiştir, belki okuma yazma da bilmez. Bizde köyde kadın hayvanlarla birlikte çift sürer, şehirlerde erkeklere yalnız alet-i zevç ve hizmetçi olur... Bizde kadın erkeksiz yaşayamaz, bir hane bile isticar edemez [kiralayamaz]. Bizde kadın, erkeği ölür

ve maaş bırakmaz ise aç kalır; çünkü hiçbir veçhile temin-i maişet etmesi [hayatını, geçimini temin etmesi] imkanı yoktur. Hizmetçilik te kolay bulunmaz. Zira ekser evlerde kadınlar hizmetçidir. Hariçten hizmetçi alamazlar, ecnebi ve Hristiyan evine gidip hizmetçilik edilemez. Bizde kadını kocası bila-sebep tatlik eder [sebepsiz yere boşar]. Kapı dışarı eder. Bizde kadının erkeğinden şikayetini kimse dinlemez. Hanede erkek karısına bildiği, istediği gibi muamele eder. Bizde kadın şarkı söyleyemez, dans etmez, saz çalsa bile gizli çalar... Bizde kadın, sokaklarda, mesirelerde bile peçe altında hüviyeti meçhul koyun sürüsü gibi gezer... Bizde kadın zevciyle bir lokantaya oturup yemek yiyemez. Bizde kadın ecnebi kadınların gezdikleri bahçelerde gezemez. Bizde kadın erkeğiyle beraber ziyafetlere iştirak edemez... (*Kadınlar Dünyası* dergisinden aktaran Gümüüşoğlu, 1998, s. 88)

1914'te Roma'da yapılan Kadın Kongresi için bu sözleri sarf eden aydın kadınlar, 1935 yılı geldiğinde İstanbul'daki Dünya Kadın Kongresi'ne peçelerini yırtıp elde ettikleri haklarla dünya kadınına konuşmak üzere katılacaklardır. Kadınların bu çetrefilli yoldaki başlangıç noktasını Şirin Tekeli'nin, "*Özetlersek, Osmanlı toplumunda kadın, devlet, din ve ailenin tutsağı, devletin kulu olan erkeklerin (baba, koca, kardeş, oğul) kulu, yani eşitsiz ilişkilerin mutlak anlamda 'tabi' konumunda kişisiydi*" söyleriyle tanımlayabiliriz (Tekeli, 1985 , s. 51).

Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemlerinin eşiği aralamasının ardından basın ve yayın organlarında yerini bulan aydın kadınlar, öncü kadınlar olarak konumlanmış ve kendisini eğitime imkânına sahip olmayan diğer kadınlar için de "yol gösterici" rolünü üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra özellikle II. Meşrutiyet'in ilanının ardından kadın örgütleri kurulmaya başlamış ve kadın bilincinin zaman içinde gelişmesiyle birlikte hızla yayılmışlardır. Yaraman'ın ifadesiyle, sorunlarının ortak olduğunu ve tek başlarına çözemeyeceklerini anlayıp bu derneklerde toplanan kadınlar, artan okullaşma olanaklarının ve basının katkısıyla oturttukları düşünsel temeller çerçevesinde sorunlarına çözümler aramış ve bu çabalar da kadın hareketine toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamla bütünleşme yolunu açmıştır (Yaraman, 2001, s. 90). Kurulan örgütlerin kimileri kadın haklarını savunmaya devam ederken, kimilerinin de dönemin koşullarıyla birlikte yardım derneklerine dönüştüğü görülmüştür. Bu örgütler aracılığıyla kamusal

alanı pratik etme imkânı bulan kadınlar ilerleyen yıllarda önce çalışma hayatına, sonra da sırasıyla seyirci ve karar verici olarak Meclis salonlarına girmek isteyecektir. Kadın tarihi, Serpil Sancar'ın “*kadınlığın ilk tarihi şikâyeti*” olarak adlandırdığı Beyaz Konferanslar gibi mücadeleleri de barındırmaktadır. 1911 yılında, İstanbul'da P. B. isimli genç bir kadın tarafından düzenlenen konferanslar aynı imzayla *Kadın* dergisinde de yayımlanmıştır. Konferanslarda usta bir konuşmacı olan Fatma Nesibe Hanım da yer almış ve kadınların yaşadıkları güçlükleri anlatmıştır. Ailesiyle yaşadığı tarihi konağı dahi konakta düzenlediği konferans dizisinin adına uygun şekilde baştan aşağı beyaza büründüren P. B., metinlerinde kadınların konferansa gösterdikleri ilgiden sık sık bahsetmiştir:

İlk arabanın getirdiği beyaz kadın kalbime uçucu bir heyecan verdi ve sonuncu sada-yı vürud [sesin gelmesiyle], son iskemlenin işgaliyle tecessüm ettiği [belirdiği] zaman iki yüz elli kişilik beyaz bir içtimain teksif ettiği [toplandığı] izdiham ile şaşırdım. (...) Salon iki yüz elli ağzın, iki yüz elli ipek fistanın çıkardığı sesle inledi (*Kadın* dergisinden aktaran Çakır, 2003, s. 168).

Kadınlar arasında duyuldukça ilginin arttığı konferansların ikincisi için talep sırasına göre üç yüz davetiye hazırlanmıştır. Fatma Nesibe Hanım'ın “*A bunu küçük görmeyiniz hanımlar! Üç yüz kadın milyon dudaktır*” dediği konferans dizisinin yedincisine gelindiğinde, yoğun ilgi karşısında kura usulüne başvurmak bile düşünülmüştür. Fatma Nesibe Hanım dönemin kadınlarına dair umudunu, “*Biz bugün vakıa üç yüzle başlıyoruz; yarın, mutlaka üç binle, ertesi gün altı binle.. Nihayet bir gün, bütün kitle-i nisviyetle [kadın kitlesi] başlayacağız*” sözleriyle anlatmıştır (*Kadın* dergisinden aktaran Çakır, 2003, s. 170).

Görüldüğü gibi, eşiği dönemin erkek aydınları aralamış olsa da kadınların yan yana gelerek bilinçlenme çalışmaları dönem için azımsanamayacak önemdedir. Beyaz Konferanslar dizisi, bu yıllarda kadınların mücadelesine ve basını kendilerine araç olarak kullanmalarına verilebilecek güzel bir örnektir. Kadınların bilinçlenmeye ve ortak bir kadın belleğini oluşturmaya başlaması, bu tarz örgütlenmelerin neticesinde gerçekleşecektir. Kadınların kamusal alana çıkma hayaliyle dergi ve gazetelerdeki tartışmalara, konak ve hayır dernekleri gibi yerlerdeki toplantılara katılarak, bir “kamusal alan” yaratılmasına ve genişletilmesine katkıda bulunduklarına değinen Berktaş, bu

olgunun kadın hareketi ile sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulamak açısından önemli olduğunu belirtir (Berktaş, 2014, s. 7).

Kadınların o günkü durumunun sorumlusunun erkekler ve baskı karşısında pasif davranan bir önceki kuşağın kadınları, yani anneleri olduğunu söyleyen Fatma Nesibe Hanım, konuşmalarında “*Bugün kadın nedir? Erkeklerin kadınlara karşı meşhur-i alem olan nezaketlerine rağmen, sorarım, bir alet-i zevk, bir çocuk makinesi, tatlı bir etten başka bir şey mi?*” diyerek kadınları da sorgulamaya itmiştir (Kadın dergisinden aktaran Çakır, 2003, s. 171).

Söylemlerinde bu kadar cüretkâr olabilen kadınların, taleplerinde de aynı duruşu sergilemekten uzak duracaklarını düşünmek mümkün değildir. Kadınlar, Çakır’ın da belirttiği gibi, “aile” denen özel alan içine sıkıştırılarak “toplumsal”ın dinamik süreçlerinden uzaklaştırılmış olsalar da, bir araya gelme fırsatı bulabildikleri zaman, ortak yalıtılmışlıklarını bir başkaldırı ve hak arama hareketine dönüştürebilmişlerdir (Çakır, 2021, s. 52). Nitekim II. Meşrutiyet’in ilanını içinde umut, ağzında özgürlük sloganlarıyla sokakta kutlayan kadınlar, başta seçme hakkı olmak üzere talep ettiği birçok hak için yıllarca beklemek zorunda kalacaktır. Oysa bu dönemin onlarda yarattığı umudu ve coşkuyu anlamak için kendi sözlerine kulak kesilmek yeterlidir. Müslüman bir kadın yazar tarafından yazılan ilk tiyatro eserini, yani Jön Türk piyesini hemen II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yayınlayan Ruhsan Nevvare Hanım dönemin ruhunu şu sözlerle anlatmıştır:

Evet o kadar çok şey isteyeceğiz, ilerlememizi o kadar ciddi bir dirençle arayacağız ki görüp işitenler bizlerdeki istek ve hevese hayret edebilecekleri gibi, şimdiye değin horlanarak ve aşağılanarak yaşadığımızı da şaşacaklar ve Müslüman kadınlardaki sağlam yürek ve bilgiye, sabır ve ağırbaşlılığa özellikle de sözdinlerliğe bayılacaklardır. (...) Bütün kalbimizle başlamasını istediğimiz o bizi mutluluğa erdirecek ilerleme adımlarının şimdiye değin atılmaması nedeninin araçlarımızın ve kılavuzumuzun yokluğuna dayandığını belirleyeceğiz. (...) Sonra da bellediklerimizi, öğrendiklerimizi başkalarına aktararak onların da yararlanmasını sağlayacağız (Jön Türk – Tahsin Nahid ve Ruhsan Nevvare piyesinden aktaran Birsell, 1983, s. 10).

Kadınlar bu dönemden umdukları siyasal hakları elde ederek çıkamasalar da değişen eğitim ve hukuk sistemleri kadın haklarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Medreseyle sınırlı olan eğitim olanakları önce kız rüştiyelerinin kız ilkokullarına dönüştürülmesi, kızlar için öğretmen, ebe ve sanayi okullarının açılması ve nihayet 1914 yılında kız üniversitesi olan İnâs Darülfünunu'nun açılmasıyla genişlemiştir. Ayrıca 1917 yılında çıkarılan Hukuk-i Aile Kararnamesi ile de çok eşliliğin ve erkek tarafından tek taraflı boşanmanın önüne geçilmiştir. Bütün bunlar, ev hayatına bağlı rollere mahkûm edilen ve sınırları erkekler tarafından din ile çizilen kadınların sınırlarının genişlemesini ve koşullarının iyileşmesini sağlamıştır. Fakat bu yeterli değildir. Kendilerini toplumdan ayıran duvarları yıkmaya başlayan kadınlar, Berktaş'ın deyimiyle bir yandan kendilerine kapalı olan kamusal alanın sınırlarını zorlayıp belirsizleştirmiş, diğer yandan da daha fazlasının hayalini kurmuşlardır (Berktaş, 2014, s. 10). Ancak bütün bunların yanında kısıtlı rollerini aşmak için başkaldıran kadına bir de gelenekselliği bırakmadan modernleşmenin taşıyıcısı olma rolü yüklenmiştir. Elbette bu yeni rolün sınırları da erkekler tarafından çizilecektir. Fazla modernleşen kadın iffetsizlikle suçlanırken, fazla geleneksel kalan kadın ise yine toplumun ilerlemesini engelleyen bir sorun olacaktır. Fakat bu seferki sınır belirleyiciler ağırlıklı olarak, toplumun geri kalmışlığını kadınların geri kalmışlığına bağladıkları için önce onların kalkındırılması gerektiğini savunan aydınlar ve seçkinlerdir.

Osmanlı'nın son döneminde yoğunlaşan savaşlar ve özellikle 1. Dünya Savaşı, kadınların sosyal hayattaki görünürlüğünün artmasına katkıda bulunmuştur. Toprak, Balkan ve Dünya Savaşlarının kadını iş hayatına sokup görünür kılmasındaki etkisini şu şekilde açıklamıştır:

“Hürriyet'in İlanı”nın ardından Balkan Harbi Türkiye'de kadını daha bir görünür kılmıştı. Ama Osmanlı kadınının kaderini Cihan Harbi çizecekti. Savaş bir ölçüde fikir düzeyinde feminizmi suskun bir döneme sokacak, kadını yaşam mücadelesine atacaktı. (...) Savaş, Osmanlı kadını ve ailesini yeni arayışlara sevk etmekte gecikmedi. Seferberlik, cephe gerisinde üretken insan gücünün azalmasına neden oldu. Savaş ortamı kadınların o güne kadar erkeklerin alanı olan iş sahalarına girmelerinin yolunu açtı. Evin geçiminden sorumlu erkeğini cepheye gönderince Osmanlı kadınına geçimi için iş aramaktan başka seçenek

kalmamıştı. Bu koşullarda kadının konumu ve aile yapısı toplumsal bir soruna dönüştü. Seferberlik nedeniyle erkeklerin askere alınmaları ve cepheye sevk edilmeleri kadınlara istihdam alanı açacak, Osmanlı kadını ticaretten fabrikalara, yol yapımından sokak temizliğine kadar değişik iş alanlarında istihdam olanağı bulacaktı. Birçok iş kolunda erkek iş gücü açığı nedeniyle kadın tasavvurun ötesinde çalışma hayatına girmişti (Toprak, 2017, s. 52).

Sancar da, Cumhuriyet'e kadar sayıları 40'a ulaşan kadın dergileri ile 30'a yaklaşan kadın ve yardımlaşma derneğinde kamusal hayatı pratik eden kadınlara, dönemin savaş koşullarıyla daha fazla alan açıldığını belirtmiştir (Çakır, 2011, s. 509-511). Kadınlar ilk önce 1913 yılında düzenledikleri toplantılarla Balkan Savaşları için önemli miktarda yardım toplamış ve İslam âleminin kadınlarını da katkıda bulunmaya davet etmişlerdir. Balkanlarda yaşanan acılara isyanın dile getirildiği ve neler yapılabileceğinin tartışıldığı toplantıları günümüze aktaran Ateş, dönemin önde gelen tüm kadınlarının burada, yani Dârülfünûn'un konferans salonunda olduğunu belirtmiştir: Prenses Nimet, Fatma Aliye, Gülsüm Kemalova, Nakiye (Elgün), Zehra (öğrenci), Firdevs (öğrenci), Naciye, Halide Edip (Adıvar), Nigar binti Osman, Muzaffer (öğrenci), Baha, Nezihe Muhlis, İhsan Raif ve Fehime Nüzhet. Çok sayıda kadının katıldığı toplantılarda heyecan yüklü konuşmalar yapılmış, kadınlar üzerlerindeki değerli eşyaları bile gönüllü olarak bırakmıştır (Yurdsever Ateş, 2009, s. 30). Bu kadınlar daha sonra da 1. Dünya Savaşı'nda, birçok ülkede olduğu gibi, azalan ve silahaltında tutulan erkek nüfusunun yerini almıştır. Böylece kamusal alana geçip çalışma hayatında erkeklerin yerini dolduran kadın, vatanın savunulmasında da erkeklerin yanında konumlanmıştır. Savaş bitip de Milli Mücadele başladığında, kadınlar hem askerlere yiyecek hazırlanması, yaralı askerlerin bakılması, silah ve cephanenin taşınması gibi görevler için cepheye giderek hem de fabrikalarda çalışarak ekonomik hayattaki yerlerini almıştır.

Kadınlar dönemin gazete ve dergilerinde yalnızca kadın sorununu değil, Osmanlı'nın sorunlarını da tartışabilmişlerdir. Ayrıca İzmir'in işgalinin ardından düzenlenen mitinglerde özgürlük nidalarıyla alanları doldururken ve vatani savunmak için erkeklerin yanında yer alırken de bir nevi siyasetin içine girmişlerdir. Fakat hâlâ karar verici konumunda değillerdir. Oysa Heyet-i Temsiliye'nin almış olduğu kararla 300 kişinin imzasıyla bağımsız aday olunabilen 1919 Osmanlı genel seçiminde, sadece erkeklerin

aday olup oy kullanabilmesine rağmen Halide Edip ile Fatma Aliye Hanım'a da oy çıkmıştır (Kartal, 2023, s. 97).

1921 yılında ise Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk'e savaşta gönüllü olarak görev almak istediğini belirttiği bir telgraf çeken Halide Edip Adıvar'ın, İsmet İnönü'nün emrinde bir er olarak cephedeki yerini alması, yalnızca kadınların geldiği noktayı değil, aynı zamanda erkeklerin de kadınların her alandaki varlığını kabullendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak savaşta "buyurun fabrikaya" denilen kadınlara, barışta yıllar geçtikçe "haydi şimdi yuvaya" denilecektir (Uygur, 2024).

Kadının siyasal ve toplumsal hak mücadelesi Cumhuriyet'in ilanından sonra da edindiği tecrübelerle devam edecektir. Birey olma bilincinin ve kadınlık belleğinin oluşmaya başlamasıyla kadınlar, Cumhuriyet'in ilanının ardından ise erkekler gibi yurttaş olma mücadelesi verecektir.

Berktaş'ın sözleriyle özetleyecek olursak, Osmanlı toplumunda Tanzimat sonrasında yaşanan değişimler, kadınlar açısından bir yandan eşitlik yönünde adımlara yol açsa da, diğer yandan bu eşitliğin çerçevesinin devlet tarafından çizilmesine ve deyim yerindeyse kadınlar üzerinde yeni bir "efendinin" ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu, bütün ulus-devletleşme süreçlerinde görülen bir olgudur ve kadınlar üzerinde ikili -hem olumlu hem olumsuz- bir etki yaratmaktadır (Berktaş, 2009, s. 352). Fakat toplumsal hayata girebilmek için yıllarca hak mücadelesi veren kadınlar, cephede vatan mücadelesi vermeye başladıklarında erkeklerle aralarındaki cinsiyet farkının silikleştiğini görmüşler ve Cumhuriyet'in ardından siyasal karar mekanizmasının bir parçası olmayı istemişlerdir.

Sonuç olarak, kadınların temelini Tanzimat döneminden itibaren attıkları haklarını elde etme süreçlerini yok saymak ve Cumhuriyet'le birlikte onlara verilecek olan hakların altın tepside sunulduğunu savunmak, kadını kamusal alana taşımak için uğraş veren öncü kadınlara haksızlık olacaktır. Görüldüğü gibi bu kadınlar, Cumhuriyet'in ilanından sonra bile elde etmek için yıllarca beklemek zorunda kalacakları başta siyasi hakları olmak üzere, birçok hak için talepkâr olmuşlardır. Önce kendilerini ikincilleştiren düzenin zihinlerinde bıraktığı "öteki" olma düşüncesini aşmak için kendileriyle mücadele etmiş ve kadınlık bilincini oluşturmaya başlamışlardır. Dönemin özgürlükçü anlayışında hızla çoğalan basın ve yayın organlarını da kadın bilincini ve mücadelesini yaymak için araç

olarak kullanmışlardır. Ardından kamusal ve siyasal hayatta rol üstlenmek üzere, bir çaba içerisinde olmuşlardır.

Dolayısıyla kadın tarihini Kemalist kadronun kadın haklarını yasallaştırmasıyla başlatmak, tüm bu mücadeleyi veren kadınların sesine kulak tıkamak olacaktır. Bu durumu eskinin unutturulması olarak değerlendiren Tekeli, düşüncelerini şu sözlerle aktarır:

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, II. Meşrutiyet döneminde İstanbul, Selânik ve başka şehirlerde, son derece canlı, etkili kendi hakları için mücadele veren, bunun için yayın çıkaran bir kadın hareketi var... Dolayısıyla Atatürk'ten önce bu alanda hiçbir şeyin yapılmadığı, her şeyin Atatürk'le birlikte başladığı tamamen yanlış bilgi, yanlış bilinç ve bir bakıma, eskinin unutturulması hiç de tesadüfî olmayan bir durum (Tekeli, 1991, s. 97-98).

Fakat her ne kadar kadın tarihinin Kemalist kadronun kadınlara tepeden inme haklar vermesiyle başlamadığını söylesek de onların kararlarıyla dönüşüp hız kazandığını belirtmek gerekir. Çünkü onların yasallaştırdığı haklarla kadınlar, Meclis'teki sandalyelerine kavuşacak ve mücadelelerini ikinci sınıf konumunda da olsa bir adım daha ilerden yürütmeye devam edeceklerdir.

2.1.2 Cumhuriyet'in kadın devrimleri ne anlama geliyor?

Osmanlı döneminde tam siyasal ve içtimai haklarını elde edemeyen kadınlar, Zihnioğlu'nun belirttiğine göre, biyolojik farklılığın kadınların toplumsal alanda yer almalarını engellemediği düşüncesini 19. yüzyılda olduğu gibi 20. yüzyılın başlarında da savunmuşlardır (Zihnioğlu, 2022, s. 99). Mücadelelerini Cumhuriyet döneminde de sürdüren kadınlar için koşullar, bu sefer biraz daha farklıdır. Çünkü devletin niteliğinin ve devlet-toplum ilişkilerinin dönüştüğü Türk Devrimi süreci, aynı zamanda “devlet feminizmini” de doğurmuştur. Tekeli, feminizmin devlet feminizmine dönüştürülmesini, “*Mustafa Kemal'in kadın hakları devrimi, Osmanlı'nın son demlerinde oluşan kadın hareketini söndürmüş, feminizmi kadınların elinden alıp kullanmış, antifeminist bir devlet feminizmine dönüştürmüş ve sonunda da unutturmuştur*” şeklinde açıklamıştır (Tekeli, 1989, s. 35). Çünkü Tekeli, “*Cumhuriyet'in ilk yıllarında, tek parti yönetiminin tepeden*

gerçekleştirdiği yasal kadın devrimi, bir bakıma feminizme söylenecek söz bırakmamıştır. (...) Yeni rejim, kadın hareketini denetime almak istiyor ve kadın haklarını kendi amaçları için araçsallaştırmaya çalışıyordu” görüşünü öne sürmektedir (Tekeli, 1997, s. 178). Kadınlar ise devlet katındaki bu dönüşüme modernleşerek katkıda bulunmuştur. Böylece Cumhuriyet’in kendi kadın devrimi gerçekleşmiş ve süreç içinde çerçevesi genel olarak resmi çevrelerce çizilen bir “Cumhuriyet kadını” imajı oluşmuştur. Bu süreç, yıllar sonra sosyal bilimcileri, Türkiye’nin modernleşme projesinde Kemalist kadın devriminin sadece bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığı konusunda farklı tartışmalara götürecektir.

Macaristan’da maddi yetersizliklerden dolayı okula gidemeyen ve ücretsiz eğitim imkânından yararlanmak için 14 yaşındayken Türkiye’ye gelen Unat, Tekeli’nin araçsallaştırma konusundaki görüşlerine karşı çıkmıştır. Kendisine insan olmanın olanaklarını sunduğunu söylediği Atatürk’ün ülkesini savunan Unat düşüncelerini, *“Atatürk’ün ülkesinde kız erkek farkına bakılmaksızın her gencin dilediği okula ücretsiz devam edebildiği gerçeği onun (Unat’ın) düşünce dünyasında gitmesi gereken yolun tek pusulası oldu. (...) Mücadelem çetin koşullar altında geçti, fakat buna değdi, seçtiğim ülke bana insan olmanın olanaklarını sundu”* sözleriyle aktarmıştır (Unat, 1998, s. 12-13).

Cumhuriyet’in modernleşme projesi çerçevesinde, kadınların kurtuluşuyla ulusun ilerlemesinin eşdeğer olduğuna değinen Akdağ ise araçsallık konusunda Tekeli ile aynı düşünceleri paylaşır:

(...) Kadın devriminin, toplumsal, sosyal, iktisadi ve hukuki yaşamda yapılan inkılâplara paralel olarak yürütüldüğünü ve toplumun değişiminin zorunlu bir sonucu olarak düşünüldüğü görülebilmektedir. Kadın devrimi, toplumun ilerlemesi ve modernleşmesinin lokomotiflerinden biri olarak görülmüş ve kadın çağdaşlığın, modernliğin adeta görüntüsü haline gelmiştir. Dolayısıyla, yapılan bu kadın devrimi, toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ekseninde değil, Ş. Tekeli’nin de belirttiği gibi, devlet kanunundaki dönüşümün aracı olarak yapılmıştır (Akdağ, 2010, s. 205).

Kandiyoti'nin, kadınların Cumhuriyet'in modernleşme projesinde önemli “siyasal aktörler ya da sembolik piyonlar” olduğu (Kandiyoti, 1989) şeklindeki düşüncesine atıfta bulunan Arat ise “*Oysa çağdaş sahnede feministler küçük bir gruptan ibarettir*” demektedir (Arat, 1998 (a), s. 137). Ayrıca Atatürk'ün Cumhuriyet'i kurarken, “*Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemiyle devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır*” (Arat, 1998 (a), s. 141) diye belirttiği görüşüne dayanarak düşüncesini, “*Bu sözler kadın haklarına yalnız araçsal ve işlevsel bir yaklaşımı değil, aynı zamanda başkaları için doğru olanın nasıl mutlak olarak benimsendiğini de ortaya koyar. Kadınların ne istediği üzerinde ise durulmaz*” sözleriyle dile getirir (Arat, 1998 (a), s. 142).

Yeni kurulmuş bir devlet olarak Türkiye'nin, monarşinin ardından benimsediği devlet ve toplum algısıyla özdeşleşen bir “Cumhuriyet kadını” imajını yaratması gerektiğine değinen Çelik, bunun “devlet feminizmi” sürecinin sonunda ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre devlet feminizminin ortaya çıkmasına neden olan ise dönemin toplumsal bilinci açısından bu haklarla ilgili tabandan gelen ciddi bir talep bulunmamasıdır (Çelik, 2015, s. 3). Çelik, tepeden verilecek bir inkılap tarzının tek başına başarılı olmasının düşünülemeyeceğini söylerken haklıdır. Fakat kadınların siyasal ve toplumsal hayata katılma konusunda tabandan bir istekle gelmedikleri savı, Osmanlı döneminde hakları için mücadele eden kadınların çabasını yok saymaktır. Cumhuriyet'in modernleşme projesiyle ilgili bu tartışma, kadınların Osmanlı dönemindeki radikal ruhlarını canlandırdıkları 1980'li yıllarda, kadın hareketinin yükselmesi ve bu konudaki araştırmaların artmasıyla tekrar masaya yatırılmıştır. Gümüşoğlu'nun da belirttiği gibi, bu tartışmalar “kadınların istemi” dışında verilen haklar söyleminin yerini, Osmanlı kadın hareketinin varlığının keşfine bırakmıştır. Fakat Kemalistlerin “Batı” nezdinde demokratik ve “meşru” görünme isteği doğrultusunda kadınların “araç” olarak kullanıldığı savı da bu dönemden itibaren yaygınlık kazanmıştır. Oysa bu sav, başta Kurtuluş Savaşı'na katılan ve devrimlere katkıda bulunan kadınlara büyük haksızlıktır. Gümüşoğlu'nun deyimiyle bu tartışma, tam da erkek bakışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Gümüşoğlu, 1998, s. 87).

Nitekim Cumhuriyet'in modernleşme sürecini "otoriter modernleşme" olarak adlandıran Sancar da kadın, aile ve erkeklik kurgusu üzerinden açıkladığı ve "aile odaklı modernleşme" olarak adlandırdığı süreci şu şekilde aktarmıştır:

Türk modernleşmesinin erken dönemlerinin bir 'milli dava' etrafında şekillenmesine kadınların nasıl katıldığı sorusuna verilebilecek en temel yanıt bu sürecin kamusal ve ideolojik boyutlarıyla birlikte hayata geçirilen bir aile odaklı modernleşme olduğudur. Otoriter bir tek parti rejimine evrilen erken dönem modernleşmesinin 'devlet vesayeti' rejimi sonucu siyasal hayattan örgütleriyle birlikte dışlanan 'kadın hakları söylemi' yerini modern gündelik kent yaşamını haneden, evlilikten, çocuk yetiştirme tarzından başlayarak inşa etmeyi modernleşme olarak tanımlayan yeni bir 'Türk kadını söylemi'ne bıraktı. (...) Modern Türk kadınları ise bu süreçte bir tür 'modernliğin terzileri' olmak için eğitilen ve yeni devletin modern aile yaratma politikasının başarılmasında önemli bir rol üstlenen aktörlerdir. (...) Modern Türk kadını kendi kişisel özgürlüklerinin peşinde koşan bir 'bencil' değil, ailesi, ulusu için var olan bir 'kolektif özne'ydi (Sancar, 2020, s. 208-209).

Sonuç olarak, kadınlar ister devlet feminizminin gerek görmesiyle isterse kökleri Osmanlı dönemine dayanan mücadelelerine devam etmeleriyle olsun, Cumhuriyet'in ardından gecikmeli ve aşamalı şekilde haklarına kavuşmaya başlamışlardır. Monarşiden çıktıktan sonra bir yurttaş toplumu olma bilincinin yerleştirilmeye çalışıldığı bu modernleşme sürecinde kadınlar, bu sürecin en önemli taşıyıcıları olmuştur. Çünkü Cumhuriyet, aslında bir kadın devrimidir ve kadının yeri artık sadece evi değildir. Mustafa Kemal Atatürk de kadınlara karşı benimsediği tavrı, 30 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'daki Cumhuriyet Halk Partisi binasında partililere yaptığı konuşmasında net bir şekilde ortaya koymuştur:

Arkadaşlar, Türk milleti çok büyük vakalarla ispat etti ki, müceddit ve inkılâpçı bir millettir. Son senelerden mukaddem de milletimiz teceddüt yolları üzerinde yürümeğe, içtimai inkılâba teşebbüs etmemiş değildir. Fakat hakikî semereler görülemedi. Bunun sebebini araştırdınız mı? Bence sebep işe esassından, temelinden başlanmamış olmasıdır. Bu hususta açık söyleyelim. Bir heyeti içtimaiye, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil

midir ki, bir kitlenin bir parçasını terakki ettirelim. Diğerini müsamaha edelim de, kitlenin heyeti umumiyesi mazharı terakki olabilsin? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilsin? Şüphe yok, terakki adımları, dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve sahai terakki ve teceddütte birlikte kat'i merahil edilmek lâzımdır. Böyle olursa inkılâp muvaffak olur. Memnuniyetle meşhudumuz olmaktadır ki, bugünkü mişvarımız hakikî icaba takarrüp etmektedir. Herhalde daha cesur olmak lüzumu aşikârdır (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 353-354).

Tüm bunları göz önünde tutunca, devlet feminizminin kadını araç olarak kullandığı düşüncesine katılmakla beraber, kadınların da bu araçsallıktan fayda sağladıklarını söylemek mümkündür. Çünkü Cumhuriyet elitleri, modernleşme projesinin ve uluslaşarak toplum olma sürecinin devam etmesi için bu toplumun yarısını oluşturan kadına da yer vermeleri gerektiğinin farkındalardı. Onlara önce kamusal, sonra da yeteri kadar olmasa da siyasal hayatta yer açmaları gerektiğini; kadınları geride bırakarak ilerleyemeyeceklerini biliyorlardı. Aslında bu düşünce, Osmanlı döneminde toplumun ilerlemesi için kadının ikinci sınıf insan olarak görülmesi anlayışının terk edilmesi gerektiğini ileri süren ve kadın erkek eşitliğine kapı aralayan aydın zihniyetinin Cumhuriyet'e bıraktığı miraslardandı. Yeni Türkiye'de "toplumun ilerlemesi için kadınların ilerlemesi" gerekiyordu. Cumhuriyet devriminin kadın devrimine dönüşmesinin yolunu hazırlayan bir diğer faktör kadınların, yine Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan mücadelesiydi. Bunlar, kadınların hak mücadelesi yolunda birbirini itekleyen unsurlar olmuştu. Eğer kadınların mücadelesi olmasaydı ya da devlet feminizmi modernleşmek için kadını araç olarak kullanmak zorunda kalmasaydı; kadın tarihinin seyri nasıl değişirdi, kadınlar haklarına daha da mı geç kavuşurdu? Yoksa kadınlar, yine kendilerini yok sayan bir ulusla karşı karşıya gelince mücadeleleri radikalleşip daha hızlı mı kitleselleşirdi? Bu da onların haklarına uzanan yolu mu kısaltırdı? Bütün bu soruların cevabını asla bilemeyecek olsak da kadınların ve Cumhuriyet elitlerinin uluslaşma ve modernleşme sürecinde birbirlerine itici güç olduklarını, çıkarlarının birbirine denk düştüğünü ve kadınlara haklarının yalnızca tepeden inme bir şekilde verilmediğini biliyoruz.

Cumhuriyet modernleşmesinin asıl sorunu, kadını araçsallaştırmaktan ziyade erkeğin üstünlüğünün sorgulanmamasıydı. Çünkü modernleşme projesinin asıl amacı kadını özgürleştirmek değil, hukuken erkeğe eşitlemektir. Bu, bir yönüyle iktidarda olanın neden erkek olduğunu sorgulamayıp kadını onun yanına çekebilmek için “erkek gibi” yapmak anlamına geliyordu.

Berktaş, “*babanın mutlak egemenliğinden erkek kardeşlerin Cumhuriyetine*” diye tanımladığı yeni Türkiye’de de “edilgen ve geri kalmış” kadınların kurtarılmasının erkeklere kalması (Berktaş, 2009, s. 356) hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

Yeni koşulların zorladığı yeni bir kimlik arayışı içindeki Türk aydını, çevresindeki bildik dünyanın değişiyor olmasının yarattığı yersiz-yurtsuzluk (“muhacirlik”) duygusuyla ve geleneği temsil eden babanın artık var olmamasından kaynaklanan, gerektiğinde sığınabileceği güvenli bir korunaktan yoksunluğun yol açtığı paranoyayla baş etmek durumundadır. Ayaklarının altındaki zemin kayganlaşırken “tutunduğu dal” ise, Batı’daki modernleşmeci (erkek) kardeşinin yaptığı gibi, kendi denetiminde bir “yeni kadın” imgesi yaratmak ve yeni koşullar altında bile değişmeyen bir şeyler olduğunu kanıtlamak üzere eski ataerkil ideolojiyi yeni koşullara uygun biçimde yeniden üretmektir. (...) Modernleşme öncesinin klasik ataerkil argümanı, aileyi siyasal düzenin metaforu olarak kullanmaktır. Bütün ilişkiler babanın egemenliği altında ve hiyerarşiktir, kralın da halk üzerinde babalık iktidarı vardır. (...) Yenilik, bu ataerkinin “kardeşlik” merkezli olmasında yatar. (...) Ulusu bir “erkek kardeşlik” olarak kurgular (Berktaş, 2001, s. 80-81).

Cumhuriyet’te de sınırları erkek iktidar tarafından belirlenen aydın kadınlar, hukuken erkeğe eşitlenmek için Kemalist kadın devriminin kendilerine verdiği haklardan fazlasını isteyerek sınırlarını genişletmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla Balkan ve Dünya Savaşlarında çalışma hayatına adapte olan kadınların bir bölümü evlerine dönmek istemeyeceklerdir (Soner, 1998, s. 96). Keza bu sefer erkekler de Berktaş’ın bahsettiği gibi, kızlarını korumak için etrafına duvarlar ören baba konumunda değil, ulus olabilmek için onlarla yürümek zorunda olduğunun farkında olan kardeşler konumundalardır. Bu yüzden yeni Türkiye için belirli kalıplar içinde şekillendirilen yeni bir kadın kimliğinin kurgulanması ve Cumhuriyet kadını imajının oluşturulması gerekir. Çünkü bu dönemdeki

milli kimlik, Osmanlı'dan miras kalan Doğulu düşüncelerle modernleşme isteğinin getirdiği Batılı düşünceler arasında sıkışıp kalmıştır. Kadınlar için Doğulu düşüncelerin sürdürmek istedikleri geleneksel roller ve ulus olma sürecinde modernleşmenin taşıyıcısı olan kadınlara Batılı düşüncelerin yüklediği yeni çağdaş roller zaman zaman çakışmaktaydı. Bu yüzden kadınlar yeni yüklendiği rollerle özgürleşememiş, aksine modernleşme projesinin simgesel bir ögesi olarak kalmış ama bu rollerin ona açtığı alandan mücadelesi için yararlanmayı da ihmal etmemiştir. Kadınlara yüklenen geleneksel ve çağdaş rollerin en büyük ortak yönü ise fedakârlık temelli olmasıdır. Bu zamana kadar evinin içinde eşi ve çocukları için fedakârlıklar yapan kadın, artık kamusal alanda da fedakârlıklarını sürdürecektir. Berktaş'ın ifadesine göre, çok farklı toplumsal ve bireysel çözüm önerileri geliştiren Doğucu ve Batıcı erkeklerin buluştukları nokta ise ataerkil cinsel düalizm temelinde oluşturulan kadınlık ve erkeklik kalıplarının yeniden üretilmesiydi ve bu olgu, ataerkil ideolojinin, değişen toplumun değişmeyen temeli olmaya devam ettiğini ortaya koyuyordu (Berktaş, 2001, s. 277).

İki zihniyetin bir arada sürdüğü Cumhuriyet'te, kadınlar evdeki geleneksel rolleriyle birlikte toplumdaki çağdaş rollerini de benimseyerek çifte yük üstlenmiş oldular ve onlardan bu iki rol arasındaki dengeyi sağlamaları beklendi. Bunu başarmaları için de Batı gibi modern olmaları, fakat Batı'ya benzememeleri gerekiyordu. Eğer Batılılar gibi modernleşmezlerse alaturka ve yobaz, Batı'ya fazla benzerlerse iffetsiz olacaklardı. Çünkü aslında milli kadınla çağdaş kadın birbirine uymamaktaydı.

Yeni Türkiye'de ulusun ilerlemesi için toplumsal alana çıkan kadının modernleşmeyle birlikte artık peçe ve çarşafı atması, çağın gereklerine ayak uydurması, yalnızca mutfağında ev ekonomisini planlamakla kalmayıp ekonomik hayatta da var olması ve üretime katkı sağlaması ama çok daha önemlisi iyi eğitim alması gerekiyordu. Sonuçta Cumhuriyet'in yetiştirdiği kadınlar, aynı zamanda Cumhuriyet'i yetiştirecek kadınlar değil miydi? Onlar daha sonra Cumhuriyet'i ve kendilerinden sonra gelen nesilleri büyütüp yetiştireceklerdi.

Fakat Meclis'teki modernleşmeye ve Osmanlı'dan kalan mirasları sürdürmeye dayalı zihniyet çarpışmaları, kadınların dönüşümünü olumlu etkileyecek yasaları geciktiriyordu. 1921 Meclisi'nin yüzde 81'ini sarıklı hocalar, şeyhler gibi din ve tarikat adamlarının oluşturduğunu belirten Yaraman, bu yapıdaki bir karar alma mekanizmasından çağdaş

adımlar beklemenin pek olanaklı olmadığını ve 1923 Meclisi'nde de yapısal olarak fazla bir değişiklik gözlenmediğini belirtir (Yaraman, 2001, s. 137).

Tarih 3 Mart 1924 Pazartesi gününü gösterdiğinde, kadınlar özelinde olmasa dahi kadın tarihini değiştirecek çok önemli iki kanun teklifi Meclis salonunda yankılanmıştır. İkisi de kabul edilen bu tekliflerden birincisi, eğitim sistemini laikleştirerek kız çocuklarına da eşit eğitim hakkını tanıyan Tevhid-i Tedrisat kanunudur. Saruhan Mebusu Vasıf Bey ve elli arkadaşının hazırladıkları tasarıda, *“Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir”* denilerek, medrese-mektep ikiliğinin ortadan kalkması istenmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 25). Tüm eğitim kurumları Maarif Vekâletine, yani Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve din okulları da kaldırılmıştır. Böylece karma eğitimin yolu açılmış ve kadına eşit eğitim hakkı verilmiştir. Çakır'ın da ifade ettiği gibi, kadının toplumsal, sınıfsal aidiyeti ne olursa olsun, sırf farklı bir cinse, kadın cinsine ait olduğu için tarihsel varlık olarak sayılmamasının nedenlerinden biri de uzun yıllar boyunca eğitim kurumlarının kapılarının onlara kapalı olmasıdır (Çakır, 2021, s. 29). Dolayısıyla kadınlar özelinde olmasa dahi bu kanun teklifinin kadınlar için önemi büyüktür. Aynı gün, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi ve elli üç arkadaşının hilafetin kaldırılmasına ilişkin hazırladıkları kanun teklifi de uzun süren tartışmalara rağmen tek ret oyuna karşın 157 onay oyuyla kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 34). Hilafetin kaldırılması, kadını doğrudan etkileyen sekülerleşme sürecinin en önemli ayağı olmuştur.

Kadınlar için etkileyici olan ikinci değişiklik ise 25 Kasım 1925'te kabul edilen Şapka Kanunu olmuştur. Bu kıyafet devriminde kadın kıyafetleriyle ilgili herhangi bir yaptırıma gidilmemiştir. Fakat kanun kabul edilmeden önce 28 Ağustos 1925 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk, İnebolu'daki Türk Ocağı'nda giyim ve şapka hakkında yaptığı konuşması vesilesiyle, mahrem yaşamdan kamusal yaşama çıkmaları gereken kadınların yüzlerini gizleyerek yaşamalarının sorumlusunun erkek bencilliği olduğunu söylemiştir:

Efendiler, içtimai hayatın mebdai, aile hayatıdır. Aile izaha hacet yoktur ki, kadın ve erkekten mürekkeptir. Kadınlarımız hakkında, erkekler hakkında söz söylediğim kadar fazla izahatla bulunmayacağım. Bu mevcudiyeti ulviyeyi bilhassa huzurlarında müsamaha ile geçemem. Müsaade buyurulursa bir iki kelime söyleyeceğim ve siz söylemek istediğimi suhuletle anlayacaksınız.

Esnayı seyahatimde köylerde değil bilhassa kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesif ve itina ile kapatmakta olduklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarz kendileri için mutlaka mucibi azap ve ıstırap olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar bu biraz bizim hodbinliğimiz [bencilliğimiz] eseridir. Çok afif ve dikkatli olduğumuzun icabıdır. Fakat muhterem arkadaşlar, kadınlarımız da, bizim gibi müdrik ve mütefekkir insanlardır. Onlara mukaddesatı ahlâkiyeyi telkin etmek, millî ahlâkımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, nezahetle teçhiz etmek esası üzerinde bulunduktan sonra fazla hodbinliğe lüzum kalmaz. Onlar yüzlerini cihana gösterebilirler. Ve gözleriyle cihanı dikkatle görebilirler. Bunda korkulacak bir şey yoktur (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s. 351).

Kadınların giyim tarzındaki dönüşüm, aslında Tanzimat sonrasında başlayıp Cumhuriyet’le birlikte hızlanmıştı. Cumhuriyet’in bir anlamda görsel bir devrim olduğunu ve Cumhuriyet giysisinin de çağdaşlaşan Türk insanının göstergesi olduğunu belirten Toprak, giyim tarzındaki dönüşümü şöyle aktarmıştır:

“Hürriyet’in İlanı”yla durum değişti. II. Meşrutiyet “özgürlük” demekti. Kadın bu dönemde görünür olmaya başladı. Taassup nedeniyle örtünen kadın, yasaklara başkaldırdı, “seküler” bir giyim kuşam benimsedi. Feraceler, ampir mantolar, çarşaf, maşlah, yeldirme, bu gelişimin değişik evreleriydi. (...) Türk insanı bundan böyle özlemini duyduğu çağdaş toplumun göstergeleri doğrultusunda giyinmeyi ilke edindi. Cumhuriyet giysisi, giyim-kuşamı başkalaşan, farklılaşan ve çağdaşlaşan Türk insanının göstergesi oldu. Yeni bir toplum modelinin kitlelerce benimsenmesinde dışavurumcu bir gösterge olan giyim kuşamın etkisinden yararlandı. Cumhuriyet bir anlamda görsel bir devrimdi ve post-modern öğeler içeriyordu. İşte giysi, bu tür bir dönüşümün kilit taşı oldu (Toprak, 2017, s. 232).

Aslında kadınları kısıtlayıcı fetvalarla birlikte, peçeyle çarşaf zorunluluğu da ortadan kalkmış ve örtünmek bir seçenek haline dönüşmüştü. Fakat bu dönüşüm kadınların sadece belirli bir kesimine, daha eğitilmiş olan ve seküler yaşam sürenlere sirayet edebilmişti.

Nihayet tarih 17 Şubat 1926'yı gösterdiğinde, kadınların hukuksal haklarına sahip olmasını sağlayan Türk Medeni Kanunu kabul edildi. Kanunun kabul edildiği gün, Meclis salonunda Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in kadınlara dair konuşması "bravo" sesleri ve alkışlarla karşılık buldu:

Türk tarihinin, bendenizin anlayışına göre, en hazin siması Türk kadınıdır. Yeni lâyiha'nın aile teşkilâtı ve miras ahkâmı şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk annesini lâyık olduğu mevkie ihtiramına getirecektir. Türk annesini mevkie hakikisine ve ihtiramına getirecek olan bu kanun, unutmamak lâzımdır ki, aynı zamanda Türk Camiasını en kuvvetli ve en esaslı bir surette tarsim etmiş olacaktır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 230).

Yeni devletin, değişmesi mümkün olmayan ve dini hükümlerden kaynak alan Mecelle gibi bir kanunu uygulamaya devam etmesinin mümkün olmadığını belirten Çakan da, Türk Medeni Kanunu'nun hızla kanunlaşması gerektiğini vurgulamıştır. Türk Medeni Kanunu için medeni kanunlar arasında en yeni ve halkçı olan İsviçre Medeni Kanunu'ndan aktarım yoluna gidilmiş, fakat bu aktarım yoluyla oluşturulan kanunun ülke ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağı tartışması ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, İsviçre gibi birden çok etnik gruba dayalı bir ülkede bile işlevini sürdürebilen kanunun Türkiye gibi yüzde 90'ı homojen olan bir ülkede uygulanmasının çok daha kolay olduğu ve çağdaş ülkelerin ihtiyaçları arasında köklü farklılıkların olmaması gerektiği kanaatine varılmıştır. Kanunun gerekçesinde değişimin toplumlar için zorunluluğuna, eski ve çağdaş medeniyet ayrımına vurgu yapılmıştır (Çakan Hacıbrahimoglu, 2021, s. 389-390). Sonuçta Türk Medeni Kanunu'nun kabulü, Cihan'ın da söylediği gibi, "*Sadece bir yasa değişikliği değil, aksine, köklü bir zihniyet, düşünce sistemi değişikliğini*" de ifade etmektedir (Cihan, 1983, s. 190). Ne var ki aileyi, kadın ve erkek çerçevesinde ele alan İsviçre Medeni Kanunu'nun Meclis'teki hukukçu milletvekilleri, avukatlar ve mahkeme üyeleriyle kurulan bir komisyon tarafından çevrilmesiyle hazırlanan Türk Medeni Kanunu; gelenek, görenek ve toplumsal değerleri yansıtmadığı söylenerek eleştirilere de maruz kalmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 86). Kanunda en çok tartışılan konular, aile hukukuna dair çok eşlilik düzenlemesi ve miras paylaşımı üzerine olmuştur. Kanunun 110. maddesinde, "*Evlendirme memuru, merasimin hitamı üzerine derhal karı ve kocaya*

bir evlenme kâğıdı verir. Evlenme kâğıdı ibraz edilmeden evlenmenin dinî merasimi yapılamaz. Bununla beraber evlenmenin tamamıyeti dinî merasimin icrasına mütevakkıf değildir” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 12) ifadesi yer almaktadır. Bu madde, cezai yaptırımlarından dolayı toplum tarafından düşünülenden daha çabuk kabul edilecektir. Böylece erkekler için geçerli olan, tek bir kelimenin üç kere tekrarlanmasına bağlı boşanma şeklinin ve çok eşliliğin de önüne geçilmiştir. Ayrıca evliliğin geçersiz olduğu hallerle ilgili 4. faslın 112. maddesinde yer alan, “*Karı kocadan biri evlenme merasiminin icrası zamanında evli ise*” ifadesi de tek eşlilik şartını açıkça ortaya koymaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 12). Fakat dini nikâha dair maddenin toplumdaki kabulünde, miras paylaşımına dair yeni düzenlemenin etkisini de yadsımamak gerekir. Çünkü bu kanunlarla birlikte kadınlara da erkeklerle eşit şekilde miras kalacaktır ve 214. maddede yer alan “*Karı kocadan biri evliliğin devamı sırasında, diğerinin rızası olmaksızın bir mirası reddedemez*” ifadesine göre mirasın reddi için iki tarafın da onayı gerekecektir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 21). Bütün bu yasal değişiklikler, Cumhuriyet devrimine “kadın devrimi” dememizin başlıca nedeni olacaktı. Fakat mirasa ilişkin maddeler, erkeklerin dini nikâhtan önce resmi nikâh kıyma eğilimini arttırsa da mirasın paylaşımı konusu maalesef bugün bile, özellikle kırsal bölgelerde tam olarak uygulanmamaktadır.

Peki, kadınlara şahitlik, miras ve boşanma gibi haklar veren Türk Medeni Kanunu, kadınlar için yeteri kadar “medeni” midir? Bu sorunun cevabını kanunun karı ve koca için belirlediği hak ve vazifelerini içeren maddelerinde bulmak mümkündür. Sözde aileyi kadın ve erkek çerçevesinde ele alıp kadınları da hak ettikleri statüye kavuşturan kanunun 152. ve 154. maddesi, bize ailede erkeğin üstünlüğünü açıkça göstermektedir: *Koca birliğin reisidir. Evin intihabı, karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi, ona aittir. (...) Birliği, koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun, koca tasarruflarından şahsen mesul olur* (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 15).

Kadına düşen rol ise evine bakıp kocasına “gücü yettiği kadar” müşavirlik etmektir. Ayrıca kocasının aile ismini taşımak zorunda olan kadının, 24 Ocak 2024’te yürürlüğe giren kararla yalnızca kendi soy ismini kullanma hakkını elde etmesi içinse neredeyse bir asır beklemesi gerekecektir. Fakat bu kararın ardından dahi uzun süren tartışmalar yaşamış ama neticede engelleyici düzenlemeler 9. Yargı Paketi’nden çıkarılmıştır: *Karı,*

kocasının aile ismini taşır. Kadın, müşterek saadeti temin hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Eve, kadın bakar (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 15).

Kadına istediği işte çalışma hakkını verdiği söylenen Türk Medeni Kanunu, ne yazık ki 159. maddede bunu da kocanın rızasına bağlamayı ihmal etmemiştir:

Karı koca mallarını idare için hangi usulü kabul etmiş olursa olsun karşı, kocanın sarahaten veya zımnen müsaadesi ile bir iş veya sanat ile iştigal edebilir. Kocanın izinden imtinai halinde karı, kendisinin bir iş veya bir sanat ile iştigâl etmesi birliğin, veya bütün ailenin menfaati icabı olduğunu isbat ederse bu izin, hâkim tarafından verilebilir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, s. 15-16).

Bütün bunlar akla, “*Türkiye’deki kadınlar kurtulmuş fakat özgürleşememiştir*” diyen Kandiyoti’nin yönelttiği “*Haklarını kazanmakla özgürlük arasında bir ilişki varsa, bu ilişki nedir?*” (Kandiyoti, 2022, s. 78) sorusunu getirmektedir. Kadınlar bu haklarla tamamen özgürleşememiş olsalar da, bu yasal düzenlemeler kadınların mücadelesine önemli düzeyde katkı sağlamış ve mücadelenin önünü açmıştır.

2.1.3 Cumhuriyet döneminde kadınların kadın hakları için verdikleri mücadeleler

Türk Medeni Kanunu’yla kadınlara hak ettikleri statünün verildiğini söyleyemesek dahi modern bir toplum yaratma sürecinde kadınların desteğinin alınmaya çalışıldığı ve İslami muhalefete ağır bir darbe indirildiği aşîkârdır. Sahî Meclis’te kadınlara dair bunlar yaşanırken, kadınlar nerededir?

Politik bilinci yüksek olan aydın kadınlar her ne kadar Cumhuriyet’i ve yeni yönetimi coşkuyla karşılamış olsa da Tanzimat’tan bu yana edindiği tecrübeleri unutmamıştı. Statüleri ve hakları için kendi güçlerine güvenip örgütlenmeleri gerektiğini, geçmiş deneyimlerinden biliyorlardı. Özellikle Meşrutiyet’in ilanından sonra dergi, konferans ve dernekler aracılığıyla taleplerini dile getirmeye başlayan kadınlar, Cumhuriyet’in ilanından sonra da siyasi hakları için daha fazla ses çıkarmaya başlamıştı. Ayrıca Ateş’in de dile getirdiği gibi, Cumhuriyet’i destekleyen bir üst sınıf kadın grubu oluşmuştu: *Tanzimattan Cumhuriyete kadar, dönüşümlerin sunduğu imkânlardan yararlanarak kendini geliştiren ve toplum içinde söz sahibi olmaya başlayan, geleneklere karşı çıkan bir üst sınıf kadın ortaya çıkmıştı. Cumhuriyet, geçmişin Osmanlı Kadın Hareketi’nin*

içinden gelmiş öncü kadılar tarafından benimsenmiş ve desteklenmişti (Yurdsever Ateş, 2009, s. 18).

Nitekim 15 Haziran 1923 tarihinde, öncü kadınlardan biri olan Nezihe Muhittin'in liderliğinde kurulan Kadınlar Halk Fıkrası (KHF) bunu gözler önüne sermekteydi. Öyle ki, kadın şurası için kadınlara çağrıda bulunan ve siyasal hakların kazanılmasını amaçlayan bu örgütün tarihi, 9 Eylül 1923'te kurulan Cumhuriyet Halk Fıkrası'ndan (CHF) bile eskiye dayanmaktaydı. CHF, KHF kurulduğunda henüz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını taşımaktaydı.

Siyasal eşitliğin onlar için bir amaçtan ziyade, daha yüksek amaçlar yolunda bir araç olduğunu belirten KHF'nin başkanı Nezihe Muhittin, örgütün amacını şu sözlerle açıklamıştır:

(Kadınlara haklarını) vermeseler bile biz, onları alacağız. Hiç şüphesiz hak, 'azmin, fi'lin ve liyâkatındır. Kadınlarımızın, şu on beş seneden beri ibrâz ettiği fikr-i teşebbüs ve fa'âliyyet o mevki'lere oturmak için bize bir hak baş etmiştir. Memleketin ihtiyâcât-ı hakikiyyesi [gerçek ihtiyacı] de o mevki'lere bizim sâhib olmaklığımızı emrediyor. (...) Ben, bir Kadınlar Halk Fıkrası'nın teşkilini cidden pek lüzûmlu buluyorum. Bu fıkranın bugünkü hedefi, yukarıda söylediğim derdlere devâ-sâz olmaktan [çare bulmaktan] ibarettir... (Fıkra) diyorum. (Cemiyet) demiyorum. Fıkra, siyasî olur, cemiyet ise türlü türlü makâsitle [maksatla] teşekkül edebilir. Eğer böyle bir Kadınlar Halk Fıkrası şekl-yâb olursa [şekil bulursa], kadınların milletin nısfını [yarısını] teşkil ettiğini müdrîk [idrak eden] erkeklerin bunu alkışlaması lâzımdır. Böylece bir fıkra, 'ale'l-'âde Halk Fıkrası'nın vezâ'ifini kolaylaştırır, ve, bundan Türk milletinin hey'et-i 'umûmiyyesi istifâde eder (Vakit gazetesinden aktaran Zihnioğlu, 2022, s. 126-129).

Kadının erkekle siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda eşit olmasını isteyen örgütün siyasal eşitliği bir amaçtan ziyade araç olarak görmesinin nedeni ise, taleplerinin gerisinde aslında çok daha milliyetçi bir misyon yatmasıdır: Yeniden doğan ülkelerinde üzerlerine düştüğünü hissettikleri görevleri yerine getirebilmek. Aslında bugüne kadar ülkeleri için yaptıkları hizmetler ve katlandıkları özverilerle bunu hak etmiş olduklarını

düşünseler de Cumhuriyet'in seçkinleri, henüz kadınlarla aynı fikirde değillerdi. Çünkü hükümet; adının içinde "Halk Fıkrası" geçen başka bir oluşumun varlığının, kuruluş hazırlığı içinde oldukları CHF'ye ilgiyi azaltacağından çekinip 16 Haziran 1923'te KHF'nin kurulması için verilen dilekçeyi, tesliminden 8 ay sonra geri çevirmiştir. Oysa kadınların bir siyasal parti kurmaları, ataerkil devletin kendilerine dayatmak istediği sınırlarla yetinmek istemediklerinin çok güzel bir örneğidir. KHF'nin parti girişiminin önlenmesi ve onun yerine bir cemiyet kurmaya yönlendirilmeleri, belki de günümüze kadar uzanan bu bilinçaltı kuyusuna atılan ilk taş olmuştur. Sonuç olarak Zihnioğlu'nun da dile getirdiği gibi, KHF'nin programı kadınların yeni kurulan Cumhuriyet rejimine aktif olarak katılmak istediklerini ifade etmiş ama Cumhuriyet'in kurucu elitleri KHF'nin kurulmasını engelleyerek kadınlar için bu şekilde aktif bir rol öngörmediklerini göstermişlerdir (Zihnioğlu, 2022, s. 147-148). Henüz ne medeni ne de siyasi haklarını elde edebilmiş bu kadınların, Cumhuriyet'in kurucu elitlerinden bile daha evvel bir fıkra kurmak için başvurmaları, onların sürdürdükleri mücadelede ne kadar cesur adımlar atabildiğini göstermektedir. Nitekim Nezihe Muhittin ve çevresindeki kadınlar, 7 Şubat 1924 tarihinde KHF'nin bir uzantısı olan Türk Kadınlar Birliği'nin (TKB) kurulması için valiliğin yolunu tutmuşlardır. Edinilen yeni tecrübeye dayanarak, bu sefer birliğin tüzüğüne siyasi içerikli herhangi bir madde konulmamıştır. Birlik âdeta bir yardım derneği gibi çalışmış; fakir, işsiz ya da dul olan kadınlara yardım etmiş, dikiş evi açıp sergi gibi etkinlikler düzenleyerek faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Bu da aslında kadınlar için tarih boyunca örülen duvarların tamamının yıkılmasına müsaade edilmediğini, kadınlardan devlet feminizminin alçalttığı duvarlarla yetinmelerinin istendiğini göstermektedir.

Aynı zamanda dönemin koşulları ele alındığında, Anadolu ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin fıkralaşma sürecinin hala devam ettiğini ve henüz konulmamış olsa da yeni rejimin siyasi partisinin adının da "Halk Fıkrası" ifadesini içereceğini düşünürsek, ikinci bir siyasi parti seçeneğinin ortaya çıkması -üstelik kadınlar tarafından- siyasi kargaşaya yol açabilirdi. Bu durum, yeni ulusun inşa sürecini olumsuz etkileyebilirdi. Fakat ilerleyen dönemde, seçme ve seçilme haklarına kavuşmak için yıllardır hazır olan kadınların 1934 yılına kadar beklemek zorunda kaldıklarını görünce kadınların özgürleştirilmesinin değil, erkeklerce belirlenen sınırlarda eşitlenmesinin istendiği çıkarımında bulunabiliriz.

Her ne kadar TKB siyasi bir amaç edinmeden kurulmuş olsa da Nezihe Muhittin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kalan geleneği sürdürmüş ve 1925 yılında birliğin yayını olan bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Ateş'in aktardığına göre, ilk iki sayısı *Kadın Yolu* ve üçüncü sayıdan itibaren *Türk Kadın Yolu* adıyla haftalık yayınlanan dergide Nezihe Muhittin, özellikle kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan yazılar yazmıştır. Erkeklerle aynı kanunlara ve şartlara tabi olup aynı vergiyi ödeyen kadınların, siyasi haklarından neden mahrum bırakıldığını sorgulamıştır (Yurdsever Ateş, 2009, s. 42-43).

Kadınlar, TKB'nin tüzüğüne siyasi haklara ilişkin bir madde koymamış olsalar da siyasi haklarından vazgeçmiş değillerdir. Sadece cemiyetin yasal olarak kurulabilmesi için gerekeni yapmışlardır. Çünkü Cumhuriyet'in aydınları her ne kadar kadının modernleşmesini, hak ettiği statüye yerleşmesini ve kamusal alanda boy göstermesini istese de, konu siyasi haklara gelince Meclis'in duvarlarında “*Şeriata hürmet ediniz*” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, s. 329) sedaları yankılanmaya devam etmektedir. 3 Nisan 1923'te, kadınlara en azından seçme hakkının verilmesini Meclis gündemine getiren Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey de bu tepkilerden nasibini almıştır. Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey, bu teklife karşı uzun bir itiraz konuşması yapmış ve bu hak için henüz yeterince olgunlaşmamış olan kadınların bu hakları almaya layık olduklarında alacaklarını söylemiştir:

(...) Her şeyin bir derecesi, bir vesilei tekemmülü [olgunlaşma] var, kanun teklifinde, kadınlar tekemmül edip de, rey hakkını istimal etmek [kullanmak] derecesine gelinceye kadar onlar aile efradı beyinde aile reislerine rey vermiş gibi talâkki edilerek yirmi bin nüfusu zükûrda bir mebus intihabını esas ittihaz etmiştir [saymıştır]. (...) bu hak verilmeden ziyade alınacak bir haktır. Her halde onlar da bu husustaki haklarını kendilerine lâyük gördüğü zaman bizden alırlar. Bunu zamana terk ediyorum. Tabîdir ki, daha ziyade mütekâmil [gelişmiş] bir kanun çıkarmak arzu ederiz. Fakat bugün görüyorum ki, bu da noksandır. Bu noksanı telâfi etmeyi inşallah bizden sonrakilere bırakırız, bugün encümenin tertibettiği kanun bâzı cihetlerden [tarafardan] noksandır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, s. 329).

Tunalı Hilmi Bey'e tek itiraz Hüseyin Avni Bey'den gelmemiştir. Onun uzun bir konuşmayla gösterdiği tepkiyi, salonun çoğunluğu ise Tunalı Hilmi Bey'i

konuşturmayarak, ayaklarıyla gürültü çıkararak, konuşması esnasında “*Bu millet seni mebus yapmaz, yaparsa hata yapar*” diye bağırarak ve nihayetinde oturuma ara verilmesine sebep olarak göstermiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1923, s. 341).

Konuşmasına izin dahi verilmeyen Tunalı Hilmi Bey, diğer milletvekilleriince şeriata hürmet etmemek ve milletin hissiyatıyla oynamakla suçlanmıştır. Bu durum Tekeli’nin Birinci Meclis ile ilgili yaptığı tutuculuk saptamasının ne kadar doğru olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir:

Oysa, Kurtuluş Savaşı’nı yürüten Birinci Meclis, bağımsızlık mücadelesinde Mustafa Kemal ve yakınlarını destekleyen, ancak bağımsızlık sonrasında kurulacak yeni toplum düzeni konusunda onlardan ayrılan, Osmanlı toplum düzeninin korunmasından yana, İslami değerlere sıkı sıkıya bağlı ve tutucu bir çoğunluğa dayanmaktaydı. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı’na da emekleri geçen kadınların statüsünün düzeltilmesi konusu her gündeme geldiğinde, Meclis’te büyük tartışmalar çıkmış ve buna karşı konuşulmuştur. Kadınların hukuki statüsündeki köklü değişiklikler, bu tutucu muhalefetin tasviyesinden sonra, İkinci Meclis tarafından gerçekleştirilecektir (Tekeli, Kadın, 1985 , s. 1193).

Tarih 16 Mart 1924’ü gösterdiğinde, Meclis yine aynı tartışmalara sahne olmuş ve ne yazık ki sonuç değişmemiştir. Anayasa tartışmalarının yapıldığı günlerde, “*On sekiz yaşını ikmal eden her Türk mebusan intihabına iştirak etmek hakkını haizdir*” diyen 10. ve “*Otuz yaşını ikmal eden her Türk mebus intihabedilmek salâhiyetine haizdir*” diyen 11. maddeyle ilgili “her Türk” ifadesinin kimleri kapsadığı hakkında tartışmalar başlamıştır. Çünkü milletvekillerinin bir kısmı Türk kadınlarının da bu ifadeye dâhil olduğunu düşünürken, bir kısmı alışlageldiği gibi sadece erkeklerin kastedildiğini düşündüğü için maddeyi kabul etmiştir. Bayezid mebusu Şefik Bey’in “Türk” lafının içinde kadınların da olduğunu ve maddeye istisnai bir şey eklenmediği sürece kadınların da iştirak edeceğini belirtmesi üzerine tartışmalar başlamıştır. Konya mebusu Refik Bey’in “*Onlar da olacaktır*” ve Dersim mebusu Feridun Fikri Bey’in “*Zaten maksadımız odur, kadınlar da rey verecektir*” şeklindeki tepkileri, Meclis salonunun belli bir kesimince alkışlarla karşılanmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 540). Fakat bu alkışlar bizi tartışmaların bu sefer kadınların lehine sonuçlanacağı yanılgısına düşürmemelidir.

Maddedeki “her Türk” ifadesinin “kadın, erkek her Türk” şeklinde düzeltilmesi önerilmişse de tartışmaların devamında Mazbata Muharriri Celâl Nuri Bey’in bilgi vermesi istenmiştir. Fakat Celâl Nuri Bey de kadınların aleyhinde konuşarak, “*Kadınların bu hukuktan istifade ve iştiraklerini istikbalde arzu ediyoruz. Eğer Recep Beyefendinin buyurduğu gibi bâzı tereddütler varsa encümen teklif ediyor. (Otuz yaşını ikmal eden her erkek Türk) şeklinde olsun*” demiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 542). Sırasıyla yapılan oylamada “her Türk” yerine “kadın, erkek her Türk” yazılması reddedilmiştir ve kadınların yeni hayal kırıklığı olacak oylamanın sonucu, Meclis’te alkışlarla karşılanmıştır. Buna karşı Recep Bey, “*Kadına hak vermediniz. Bari alkışlamayın yahu!*” diye tepki gösterse de artık bu tepkilerin bir önemi kalmamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 542). Maddelere “her erkek Türk” tabirinin eklenmesi de aynı şekilde alkışlarla karşılanmış, Konya Mebusu Refik Bey’in bu oylamada çoğunluğun sağlanamadığı iddiasına karşı gelen tepkiler sonucunda oturuma ara verilmek zorunda kalınmıştır. Nitekim ikinci celsede tekrar oylamaya sunulan madde kabul edilmiş ve kadınlara hakları yine verilmemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924, s. 543). Her şeye rağmen, 1927 seçimleri geldiğinde halk yine kadınlara oy vermekten geri durmamıştır. Zihnioğlu’nun aktardığına göre, Halide Edip ve Latife Hanım’a İzmir’den birer, Halide Edip’e Şark-i Karahisar’dan iki ve Konya’dan tam otuz dokuz oy çıkmıştır (Zihnioğlu, 2022, s. 201).

Meclis’ten çıkan kararlar, öncü kadınları yıldırmamıştır. Bu kadınlar hala yazmaya, toplantılar düzenlemeye, haklarını istemeye devam etmektedir. Nezihe Muhittin’in, artık yetkinliklerini kanıtlamış olan kadınların siyasal yaşama dâhil olmasını konu alan yazıları, bu mücadelenin İstanbul’dan Anadolu’ya yayılmaya başlamasını tetiklemiştir. 1926 yılında Trabzon Türk Ocağı’nda verilen bir konferansta Süreyya Hulüsi Hanım, kadınların vazifelerinden şu şekilde bahsetmiştir:

Türk kadınının bugünkü üzüntülü durumunu anlatmak için, ana vazifelerini hatırlatmak istiyorum ve bu vazifeleri şöyle sıralıyorum:

- 1- Türk kadını ailede,
- 2- Türk kadını iktisadiyatta,
- 3- Türk kadını siyasiyatta.

En büyük Türk devlet adamlarının ilk dersi anasından aldığından kim şüphe edebilir? (...) Kadınsız çalışma, bir çölde yürüyen yalnız bir seyyahın çalışması kadar sıkıcı ve tatsızdır. Kadın iktisadi hayata girmedikçe, bugün olduğu gibi, yine o pis kahveler erkeklerle dolacaktır. Şehirler, kasabalar miskinlik ve karanlıktan kurtulamayacaktır. Türk kadını iktisadi hayattaki rolünü yapmazsa, yani tarlada, mağazada, fabrikada, dairede kocasıyla, kardeşiyle bir yürüyemezse, karnımız ekmekten kesemiz paradan doymayacaktır. (...) Türk kadını tarihte siyasi rol oynamıştır. Kadın kendi benliğini idrak eder, iktisadi sahada etki sahibi olursa, neden memleket işlerinde geri kalsın? Herkes ondan vatan dersi alır da niçin o, vatanın idaresi ve mukadderatı söz konusu olduğu zaman, ihmal edilmiş bir durumda bırakılır? (Aktaran Yaraman, 2001, s. 154-155).

Trabzon Türk Ocağı örneğinde de görüldüğü gibi, kadınların mücadelesi artık yalnızca İstanbul'da değil, dönemin koşulları el verdiği kadar Anadolu'da da kuvvetlenmeye başlamıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun da öncü kadınların mücadelesinin ateşlenmesini sağlamıştır. Öncü kadınların içinde büyüyen bu güç ise TKB'nin artık açıkça politikleşmesini sağlamıştır. 1927 seçimleri yaklaştıkça, kadınların oy kullanacaklarına dair inançları ve umutları da artmaktadır. Nezihe Muhiddin, "*Devrimleri doğuran, çabalarımız ve savaşımızdır. Biz de seçimden seçime her yurttaş gibi haklarımızı alıp oy kullandığımız güne değin savaşmayı sürdüreceğiz. Yasalar er geç toplumsal yaşamın gereklerine uymak zorundadır*" diyerek, vazgeçmeyeceklerini göstermektedir (Akşam gazetesinden aktaran Yurdsever Ateş, 2009, s. 45). 1927 seçimlerde de kadınların oy kullanmasına imkân tanımayacak olan Meclis, TKB'nin bu tutumundan hoşnut değildir. Buldukları çözüm ise, mücadeleyi alevlendiren isimleri TKB'den uzaklaştırıp yerlerini daha ılımlı isimlerle doldurmak olmuştur. İdari usulsüzlük gerekçesiyle TKB'nin merkezini basan polis, tüm belgeleri mühürlemiştir. TKB'nin başına kısa bir süreliğine Sadiye Hanım, sonra da talepler konusunda çok daha mütevazı olan Latife Bekir Hanım getirilmiştir. TKB artık kadınların hak mücadelesinin gittikçe gürleşen sesi değil, bir hayır kuruluşu olmuştur. Bu durum TKB'nin feshedileceği 1935 yılına kadar sürmüştür. Nezihe Muhiddin'in dışlanma hikâyesinin arkasında kişisel çatışmalar değil, Sarıtaş ve Şahin'in da belirttiği gibi, Osmanlı Türk feministleriyle Kemalist iktidar arasındaki çatışma yatmaktadır (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 630).

Nihayet kadınların en azından yerel siyasette “Ben de varım” diyebileceği yıllar gelmiş, tarih 3 Nisan 1930’u gösterdiğinde Türk kadınının siyasi hayatının başlangıcı olan Belediye Kanunu kabul edilmiştir. Artık kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasının vaktinin geldiği ve koşulların oluştuğu düşünülmektedir.

20 Mart 1930’da, Meclis salonunda Belediye Kanunu’na dair görüşmeler yapılmaya başlamış ve “Türk olmak” ifadesi, bu sefer “*Kadınlar da buna dâhil mi?*” sorusuna maruz kalmadan tartışılmıştır. Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya, kadınlara tanınacak olan belediye seçimlerine katılma hakkının, diğer siyasi haklar için başlangıç olacağını anlatan bir konuşma yapmıştır:

Muhterem efendiler! Bu lâyihanın [tasarının] açık vasıflarından ve inkılapçı hükümlerinden biri de Türk kadınının Türk erkeği ile zaten müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerinde de tamamı ile tayin etmesidir. Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakârlığı yapan, millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete, her cefaya ve her acıya katlanan; milletin, vatanın felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını, müşterek eseri olan bu Cumhuriyet’te elbette ve elbette, kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır. Kadınlarımızın yakın senelerde teşriî meclislerde de faziletkâr mevkilerini ihraz edeceklerine şüphe yoktur (TBMM Zabıt Ceridesi, 1930, s. 24).

Sözlerini salondakilerin alkışlarına eşlik eden bravo sesleriyle noktalayan Dâhiliye Vekilinin ardından kürsüye gelen Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey ise kadınlara bu hakkın verilmesinin Cumhuriyet’in bir gerekliliği olduğunu belirterek, “*Bir gün gelecek kadınlar da mebus intihabadına iştirak edecekler*” demiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1930, s. 26).

Kadınlara siyasi haklarının tanınması düşüncesi Meclis’te giderek güçlenip taraftar toplamıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 23. ve 24. maddelerinde sıralanan belediye seçimlerinde oy sahibi olma şartlarından “Türk olmak” ifadesi, artık kadınları da kapsamaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1930, s. 68).

Belediye Kanunu'nun Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasından bir hafta sonra kararın mutluluğu içinde olan TKB, Sultanahmet Meydanı'nda bir miting düzenlemiştir. Fakat bu mitingde de, tıpkı CHF'de olduğu gibi Nezihe Muhiddin'e yer yoktur. Nezihe Muhiddin, bu mitingde kendisine söz hakkı verilmemesine karşı, *“O Kadınlar Birliği ki benim zamanımda büyüdü. Bu süt nineler asıl anaya, bana çıkışıyorlar”* demiştir (Aktaran Yaraman, 2001, s. 157).

Türk kadınına verilen bu hak, ülkenin dört bir yanında coşkuyla kutlanmıştır. Kutlamalar ve devamındaki süreçte, dönemin gazetelerini şu manşetler süslemiştir: “Kadın Şenlikleri”, “Kadınlarımız Siyasi Hayata Giriyorlar”, “Fıkra Kadın Aza Kaydı”, “İstanbul Kadınları Cuma Günü Büyük Bir Miting Yapacaklar”, “Dünkü Miting: Kadınlar Haklarını Tes’it Etiler”, “Türk Kadını İntihap Hakkını Dün Test Etti: İstanbul Hanımlarının Mitingi” (Cumhuriyet, 1930; Milliyet, 1930; Cumhuriyet, 1930; Milliyet, 1930; Vakit, 1930; Milliyet, 1930). Bu durumdan memnuniyetsiz olanlar da “Kadın Erkeğe Mağlup Olmak İçin Yaratılmıştır” manşetleriyle, dönemin gazetelerinde yerini almaya devam etmiştir (Vakit, 1930).

1930 yılının eylül ve ekim aylarında gerçekleşen belediye seçimlerinde, Türk kadınının sandık rüyası sonunda gerçekleşmiş ve kadınlar ilk defa sandık başına gitmiştir. Ayrıca Türkiye’de tek partiden çok partiliğe geçişin de denendiği 1930 yılında, bu seçimler ilk çok partili yerel seçim olarak Cumhuriyet tarihindeki yerini almıştır. Tüm sürtüşmelere rağmen kadınlar yasal kazanımlarını değerlendirmiş ve seçimler sonucunda İstanbul’da Refika Hulusi Behçet, Latife Bekir, Safiye Hüseyin, İzmir’de Benal Nevzat Hanım, Bolu’da Behire Bedis Hanım ve daha niceleri belediye meclislerinde yerlerini almıştır. Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkını elde etmesi ve Atatürk’ün de isteği doğrultusunda Serbest Cumhuriyet Fıkrası’nın kurulmasıyla Türkiye git gide daha demokratik bir görünüme kavuşmaya başlamıştır.

Nüfusun çoğunluğunun kırsal bölgelerde ve köylerde yaşadığı Cumhuriyet’in ilk yıllarında, şehirdeki kadınlar Belediye Kanunu ile siyasi hayatlarına adım atabilmiştir. Peki, köylerdeki kadınlar bunun için daha ne kadar bekleyecektir? Bu hak onlar için de bir gereklilik değil midir?

İşte bu gereklilik de kısmen karşılanmış ve köylü kadınlar 26 Ekim 1933 sabahına yeni bir siyasi hakka kavuşmanın sevinciyle uyanmıştır. 18 Mart 1924 tarihli ve 442 numaralı Köy Kanunu’nun 20. ve 30. maddelerinde yapılan değişiklikle kadınlar, artık köy ihtiyar heyeti meclisi ve muhtarı seçimlerinde de seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Resmi Gazete, 1933, s. 3183). Bu durum, kadın seçmen sayısının da en az iki katına çıkması demektir. Kasım ayında yapılan muhtarlık seçimlerinde ise Aydın’ın Demircidere köyünden Gül Hanım (Gül Esin Übbül) hem köyünün muhtarı hem de Türkiye’nin ilk kadın muhtarı olarak adını tarihe yazdırmıştır.

20 Ekim 1933’te Meclis’te Köy Kanunu’nun tasarısı görüşülürken, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya bu kanunun Türk kadını için dikilecek bir abideden daha güzel ve daha insani olduğunu belirtmiş ve bu değişikliği, Cumhuriyet’in esaslı temellerine konulan yeni bir taş olarak tanımlamıştır. Dâhiliye Vekili, sözlerini şu şekilde sürdürmüştür:

Türk kadınının mazisini saymak, malumu ilam kabilinden bir şey olur. Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de köy iktisadiyatının müdürü odur. Herhangi bir köye giderseniz, en evvel köyün iktisadiyatını idare edenin kadın olduğunu görürsünüz. Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi, köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir. Ona köyde muhtar olmak ve muhtar intihap etmek hakkını vermekle kendisine karşı bir şükran eseri göstermiyoruz. Kendisinin zaten ve tabiatından haiz olduğu hakkını kanunen ifade etmiş oluyoruz (TBMM Zabıt Ceridesi, 1933, s. 48).

5 Aralık 1934’te Meclis’ten gelen heyecanlı bir haber, ülkenin gündemini belirlemiştir. “*Türk kadınının hakkı olan yerden ayrılıp, memleket işlerine karışmayan bir varlık ve süs gibi köşeye konmasını*” istemeyen Başbakan General İsmet İnönü ve 191 milletvekili, kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olması için Meclis’e bir kanun teklifi sunmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934, s. 82). Teklifin oturumda kabul edilmesi üzerine, 1924 Anayasası’nın 10. ve 11. maddelerindeki “Türk” ifadesi, “Türk erkekler ve kadınlar” olarak değiştirilmiştir (Resmi Gazete, 1934, s. 4521). Böylece kadınlar, Osmanlı döneminden beri mücadelesini verdikleri seçme ve seçilme hakkına ancak 1934 yılında, Cumhuriyet’in on birinci yaşında kavuşabilmiştir. Meclis’in sandalyelerini dolduran “kadın kısmı kocasının seçtiği adayı kabul etmelidir”, “kadınlar henüz o olgunluğa erişmedi” ve “toplumun dengelerini bozmayın” gibi düşünceler, yıllar geçtikçe

yumuşamış ya da modern bir toplumun hayalini kurarken, kadınsız bir toplum olmayacağı geç de olsa kabullenilmiştir. Meclis'teki bu düşünce evrimi, kadın hareketini sürdüren kadınların yıllarına mal olsa da, bu sefer kadın haklarına aykırı sesler yükselmemiştir. Zaten konu Meclis'e taşınmadan, Atatürk ve etrafındakilerin demokrasi üzerine konuşmalar yaptığı 4 Haziran 1933 akşamında herkes, kadınlara seçim hakkının tanınması konusunda hemfikir olmuştur. Bunun üzerine Atatürk, çevresindekilerle düşüncelerini şu sözlerle paylaşmıştır: *Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyet'i kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icapları sırası geldikçe tatbikata koyulmalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz* (İnan, 1959, s. 260).

Bu konuşmadan yaklaşık bir buçuk yıl sonra Meclis'in gündemi yeniden “kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması” konusundaki değişiklik olacaktır. Meclis'e kanun teklifini sunduğu konuşmasında, erkeklerle beraber omuz omuza savaşan kadınlara bu hakkın bir lütuf olarak verilmediğini söyleyen ve Kurtuluş Savaşı'na atıfta bulunan Başbakan General İsmet İnönü şu ifadeleri kullanmıştır:

Yüce saygılar, kadınların saygı seçmek ve saygı seçilmek hakkına sahip olmaları için yüce katınıza teklif sunuyoruz, kadınlarımızın Türk tarihindeki haklı yerleri, erkeklerle beraber, daima, memleketin ve milletin mukadderatı üzerinde söz ve tesir sahibi olmalarıdır. (...) Ulusumuzun bütün ihtiyaçlarını içinden ve yakından görmüş ve yetiştirilmiş adamlar olarak, inançla söyleyebiliriz ki Türk kadınının geniş alanda ulus işlerine karışmasından istifade etmekteyiz, istifade edeceğiz. Yakın geleceklerde, Türk devletinin ve Türk ulusunun geniş kudretlerinin sırrı anlaşıldığı zaman, bunun başında, ilk günden beri Türk inkılâbının Türk kadınına verdiği haklar esaslı bir delil olarak ileri sürülecektir. (...) Arkadaşlar, yeni teklifimizle, Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz. (...) Bir memlekette ki, yurdun her tarafı istilaya uğradığı zaman, kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar, elbette bu mevcudiyetlerin yurdun her köşesinde ve her tabakasında söz söylemeye hakları vardır. (...) Yüksek heyetinizin şimdi gösterdiği tezahürü

Türk ulusunun ilerlemesi ve yükselmesi için çalışan yüce önderimiz Atatürk'ün gayretlerini; sevgi ve saygılarla karşıladığımızın esaslı ve yeni bir delili olarak alıyoruz (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934, s. 82-83).

Meclis salonundaki 317 mebusun, Atatürk'ün önderliğinde verdiği 258 onay oyuyla kadınların siyasi hayatlarındaki yeni yolculukları başlamıştır. Oyların 53'ü çekimser, 6'sı da boştur. Oturumun devamında sıra madde 3'ün oylanmasına gelmiştir. “*Rey verenlerden, rey verirken hüviyet ve şahsiyetleri belli olmayanların reyi kabul olunmaz*” maddesi için Tekirdağ Mebusu Celal Nuri, kadınların çarşaf ya da peçeyle örtünmelerini gündeme getirmiştir. Celal Nuri'nin “*Bazı kadınlar kapalı geziyor, hüviyetlerinin bilinmesi lazımdır. Eskiden kadınlar reye iştirak etmiyorlardı ki böyle bir mesele olsun*” sözleri pek karşılık bulmamış, Başkan'ın oylamaya devam etmesi üzerine madde onaylanmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934, s. 85). Kararın ardından Afet İnan, Mevhibe İnönü ve Müveddet Özalp'in önderliğinde Ankara Halkevi'nde toplanan kadınlar, Atatürk'e ve Meclis'e teşekkürlerini sunmak için TBMM'ye yürümeye karar vermiştir. Ertesi gün ise Meclis Başkanı, Türk kadınları tarafından yazılan bir mektubu okuyarak oturumu açmıştır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına,

Dün Büyük Millet Meclisi Türk kadınlarının sayılab seçmek, sayılab seçilmek kanununa onay verdi. Biz Türk kadınları bundan gönenç duyduk. Gerekli olan iş yapıldı. Türk kadını bundan sonra daha iyi anlaşılacaktır. Bu hakikati anlayan, ortaya koyan, kanunla teyit eden büyük Türk ulusunun mümessillerine minnet... (TBMM Zabıt Ceridesi, 1934, s. 90)

Karar, yurt genelinde sevinçle kutlanmış ve kadınlar Atatürk'e teşekkür telgrafları göndererek şükranlarını iletmiştir. Ayrıca dönemin gazetelerinde de “Kadınların En Şerefli Günü”, “Türk Kadınının Yüksek Hakkı”, “Kadınlar da mebus olacak” gibi manşetler öne çıkmıştır (Haber, 1934; Milliyet, 1934; Zaman, 1934).

Kadınlar hem Tanzimat'tan beri süre gelen toplumsal dönüşümler hem Cumhuriyet elitlerinin modern bir ulus inşa etme hayali hem de kadınların Osmanlı'dan beri süren mücadelesi sonucunda nihayet haklarına kavuşmuştur. Dolayısıyla kadınların

kazanımlarını bunlardan herhangi birine indirgemek, ya toplumsal dönüşümün etkilerini ya da dönemin kadın hareketini küçümsemek olur. Ekonomik, siyasal ve kamusal alanın tamamen erkeklerle çevrili olduğu, iktidarın ve karar vericilerin erkeklerden olduğu bir toplumda, elbette erkeklerin desteği olmadan bu dönüşümlerin yaşanması mümkün değildir. Fakat bu, kadınlara haklarının sadece iyi niyetli yöneticiler tarafından lütuf olarak sunulduğu anlamına gelmemektedir. Günümüzde hala yankılarını duyduğumuz bu düşünce, Tanzimat’tan seçme ve seçilme hakkının elde edileceği güne kadar mücadele eden öncü kadınları yok saymak ve tarihin dışına itmektir. Diğer taraftan modernleşme hayalinin gerçekleşmesi için devlet dönüşümüne ve kadınlara olan ihtiyaç da hakların verilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu da bizi, bölümün başında yaptığımız “kadınlar modernleşme projesinde siyasal aktörler miydi, yoksa sembolik piyonlar mıydı” tartışmasına götürmektedir. Sonuç olarak, kadınların haklarının yasallaşması herhangi bir tarafa indirgeyemeyeceğimiz kadar çok yönlü ve katmanlı bir süreçtir.

Kadınlar belli başlı haklarını elde etmiş, yasalar önünde erkeklerle büyük ölçüde eşitlenmiştir. Fakat yasalarda yer alan bu hakları kullanmaları için gerekli koşullar sağlanmış mıdır? Farklı sosyoekonomik koşullarda yaşayan kadınların bu haklardan aynı oranda yararlandıkları söylenebilir mi? Literatürde Cumhuriyet’in bu konudaki uygulamalarına yönelik eleştirilere rastlanmak mümkündür. Örneğin Arat’a göre, bir grup öncü kadın dışındaki kadınlar “öteki” olmaya devam etmiştir:

(Devlet tarafından) sayıları gittikçe artan “öteki” kadınlara farklı bir mesaj gönderilmekteydi. Bu mesaja göre, onlar meslek sahibi elit kadınlar olarak değil, daha çok özel alanda yuva kurma sürecine “düzen”, “disiplin” ve “rasyonellik” getiren Batı tarzı ev kadınları olarak modernleşme sürecine katkıda bulunmalıydılar. (...) Kadınlar kamusal alanda erkeklerle eşit olması beklenen meslek sahipleri olabiliyor, insanoğlunun evrensel eşitlik ideallerini somutlaştırıyorlardı. Bu süreç içinde kadınlar yeni rollerini kıvançla benimsediler. Onları milliyetçi bir misyondur. Kamu alanında kadın olarak varolmanın bilincini taşıyarak ve dönemin halkçı görüşleri çizgisinde, modernleşen devletin hizmetinde çalıştılar. (...) Çalışan kadınlar kendilerini “Türk kadını”nın temsilcileri olarak görüyorlardı; bu kavram bölgesel ya da

öteki farklılıklara bakılmaksızın tekil halde kullanılıyordu (Arat, 1998 (a), s. 142-143).

1935 yılında, Türk kadını bu sefer seçme ve seçilme hakkını kullanmak için sandık başına gitmiştir. Seçimin ardından, artık 18 sandalye kadınlara aittir. Bu, Meclis'teki toplam milletvekili sayısının yüzde 4,5'ine tekabül etmektedir. Tüm bu gelişmeler, talepler konusunda her zaman çok daha ılımlı ve mütevazı olan Latife Bekir'in başkanlığındaki TKB'yi, artık kendi misyonunu tamamladığı ve böyle bir örgütlenmeye gerek kalmadığı düşüncesine itmiştir. Bu düşüncenin tohumlarının, kadınların muhtar seçme ve seçilme hakkını elde ettiği dönemlerde atıldığını söylemek mümkündür. Sarıtaş ve Şahin'in aktardığına göre, 1930'lu yılların ön plana taşıdığı kadınlardan İffet Halim Oruz, Mustafa Kemal Atatürk gibi bir varlık varken süfajetlikle uğraşmanın kendi yollarıyla uyumsuz olduğunu ifade etmiş ve iki yıl sonra açıklanacak fesih kararının zemininin 1933 yılında hazır olduğunu göstermiştir (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 630). Seçme ve seçilme hakkının elde edilmesinin akabinde de, Yaraman'ın aktardığına göre Latife Bekir, Türk kadınının ve TKB'nin yıllar süren mücadelesini yadsıyıp bu kazanımları yalnızca Atatürk ile arkadaşlarına mal edeceği ve yıllar boyu resmi tarihe mal olacak şu sözleri söylemiştir:

Son zamanlara kadar yalnız erkeklere mahsus olan medeni ve siyasi bütün haklardan büyük şefimiz Atatürk'ün sayesinde bugün müstefid bulunan Türk kadınlığının mümessili sıfatıyla önünüzde söz söylemek vazifesinin bana isabet etmiş bulunmasından dolayı fevkalade bahtiyar ve mütehassisim. (...) Türkiye'de harem haricinde hiçbir içtimai kıymeti olmayan ve yıllık ananeler içinde büyütülen Türk kadını Atatürk tarafından kendisini boğmakta olan örtüyü atmaya ve erkeğin yanına müstahak olduğu mevkiini almaya davet edilmiştir. Bundan böyle Türkiye'de bir kadınlık meselesi yoktur ve burada erkek gibi kadın da bir tek şefin idaresi altında memleketin iyiliği için çalışmaktadır (Cumhuriyet gazetesinden aktaran Yaraman, 2001, s. 164).

TKB, 1935 yılında Uluslararası Kadın Birliği Kongresi'ne ev sahipliği yaptıktan iki hafta sonra, Türk kadınına Türk erkeğiyle eşit hakların verildiği gerekçesiyle feshedilmiştir. Öne sürülen sebep buyken, birliğin aslında kongrenin ardından dünyanın çeşitli yerlerindeki feministlerle iş birliği yapıp yükselen Nazi tehdidine karşı bir bildiri yayınladığı için kapatıldığı görüşü de Toprak ve Arat gibi sosyal bilimciler tarafından dile

getirilmiştir (Arat, 1998 (a), s. 145). TKB çatısı altındaki kadınların isterlerse “diğer hayır kurumlarında” çalışmaya devam edebileceği söylenerek, TKB’nin ilk yıllarındaki siyasal hak mücadelesi de hayır kurumu faaliyetlerine indirgenmiştir.

Takvimler 6 Mayıs 1963’ü gösterdiğinde, İffet Halim Oruz *Kadın Gazetesi*’nin 765. sayısında bugünlere dair şu cümleleri yazacaktır:

1925 tarihinde kurulan Türk Kadınlar Birliğinin Halkevleri kurulacağı sırada kendi kendini feshetmesinin bir manası vardı. Atatürk, yürüttüğü devrimlerde bir kadın erkek ayrılığı gözetmeyen o büyük devrimcilerden biri idi. Onun için Atanın ileri görüşü içinde vatandaş, kadın veya erkek cins ayırt etmeden beraberce devrimler yolunda çaba harcayacaklardır. Nitekim, öyle olmuştur. Halkevlerindeki kollar içinde kadın erkek devrim yolunda yıllarca beraber çalışmışlardır. Konu, gündelik politikaya karıştıktan sonradır ki denge aksamış, gidiş kadın devrimi aleyhine ve siyaset ihtirası lehine bozuk düzen bir yürüyüşe yönelmiştir. (...) Ne çare ki realite bizi Atanın ileri görüşünden biraz ayırdı. Gene onun yolunda tutunabilmek için bir kadınlık dayanışmasına muhtaç olduk (Oruz, 1963, s. 3).

Siyasi haklarını elde eden kadınlar, bir sonraki seçime kadar kazandıkları hakları korumak için çeşitli dernekler kurmuştur. Kadın Hukukçular Derneği, Kadın Hakları Derneği, Türk Anneleri Derneği, Üniversiteli Kadınlar Derneği gibi bu dönemde oluşan yeni kadın oluşumlarının bir kısmı kendilerini feminizm ile özdeşleştirirken, diğer kısmı bu düşüncenin karşı tarafında yer almıştır (Çini Şimşek, 2022, s. 617-618). Kadınların bir sonraki sandığa gidişi ise Atatürk’ün vefatının ertesini yılında, 1939 yılında gerçekleşmiştir. Bu seçimde de 15 kadın Meclis’e girmiştir, yani kadınların temsil oranı yüzde 3,7’ye düşmüştür. Mevcut seçim sistemini düşündüğümüzde, bu seçimlerde kadınların seçilmekten ziyade “atandığını” söylemek yerinde olacaktır. Çünkü iki dereceli seçim sisteminde halk milletvekillerini değil, milletvekillerini seçecek kişileri seçmektedir. Dolayısıyla Meclis’te kaç sandalyenin kimler için ayrılacağını kararını yine tek parti belirlemektedir. Kadınların Meclis’teki sayısal varlığının bile önemli bir demokratik kazanım olduğu bu yıllarda, ne yazık ki kadına açılan alan git gide daralmıştır. Soner’in devrimlerin evrimlere dönüşmemesi şeklinde nitelendirdiği bu dönemde, özellikle de çok partili yaşama geçişle birlikte, neredeyse demokratik gelişme ile çelişir

bir biçimde kadına ve kadın haklarına gösterilen özende geriye gidiş süreci yaşanmıştır. Atatürk'ün kadın haklarına yönelik devrimleri, evrime dönüştürülemediği ve kitlelere mal edilememiştir. Kadınların iş ve toplumsal yaşama katılımında, Atatürk'ün özendirici politikalarının gevşemesi ile hız kesilmiştir (Soner, 1998, s. 99).

Siyasi hayattaki etkinlikleri giderek azalan kadınlar; 1943 seçiminde 16 milletvekiliyle Meclis'in yüzde 3,7'sini, 1946 seçiminde 9 milletvekiliyle yüzde 1,9'unu, çok partili sisteme geçilen 1950 yılında sadece 3 milletvekiliyle yüzde 0,6'sını, 1954 seçiminde 4 milletvekiliyle yüzde 0,7'sini ve 1957 seçiminde 8 milletvekiliyle yüzde 1,3'ünü temsil edebilmiştir. Belki de çok partili sisteme geçişle birlikte, siyasal hayatta demokratikleşmek için artık kadın simgesine eskisi kadar ihtiyaç kalmamıştır. Fakat düşünülenin aksine kadınlar da kazanmak için yıllarını verdiği seçme ve seçilme hakkını kullanmak için aynı hevesi göstermemiştir. Ne CHP ne de DP kadınlara yeterli alanı açmazken, belirli bir kitle dışında kadınlar da aday olma konusunda oldukça çekimser bir tavır sergilemiştir. Meclis'te kendisine sandalye bulabilen az sayıdaki "atanan" kadın ise Meclis gündemini kadın sorunlarıyla meşgul etmekten yana olmamıştır.

Kadın varlığındaki düşüş yalnızca siyasal hayatla sınırlı kalmamış, sosyal hayata da yansımıştır. Karabulut'un aktardığına göre, 1923-1927 yılları arasında kadının iş gücüne katılımı yüzde 81,5 iken 1950'de bu oran yine yüzde 81,5'de kalmış, daha sonraki yıllarda ise yüzde 36,4'e kadar düşmüştür (Karabulut, 2011, s. 89).

2.2 Sonuç

1940'ları takip eden 1950'li yıllarla birlikte, kadınlar için örülen duvarlar tekrar yükselmeye başlamıştır. Kadınlara yönelik yayınların sayfalarını yeniden çocuk bakımı, iyi annelik, ev kadınlığı, magazin gibi içerikler doldurmuştur. Fakat yine de bazı kadın hareketi çalışmalarında sessizlik, durgunluk, çoraklık dönemi diye anılan ve 1980'li yıllara kadar süren bu dönem, aslında o kadar da sessiz geçmemiştir. Kamusal alandan evlerine itilmeye başlayan, siyasi ve sosyal hayatta etkinlikleri azalan, kendilerine yönelik yayınların içeriği değişmeye başlayan kadınlar, bu dönemde de seslerini basın ve yayın organları aracılığıyla duyurmuş, tepkilerini yazılarıyla ortaya koymuştur. Bunların arasındaki en önemli yayın organlarından biri *Kadın Gazetesi*'dir.

1947 yılında yayın hayatına başlayan *Kadın Gazetesi* ise sahibi ve yazar kadrosunun tamamının kadınlardan oluşması ve kadınların kadınlar için çıkardığı ilk gazete olması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Gazetenin sahibi ise TKB’de de karşımıza çıkan İffet Halim Oruz’dur. Bu dönemde kadın mücadelesinde öncü kadınlar olarak ortaya çıkan İffet Halim Oruz ve Latife Bekir gibi kadınlar, milliyetçi ve Kemalist bir siyasi tutuma sahiptir. Bu siyasi tutum nedeniyle 1980 sonrası gelişen feminist akım tarafından uzun süre görmezden gelineceklerdir. Böylece Osmanlı kadın hareketinin ortaya çıkışı ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına uzanan varlığı ile 1980 sonrası kadın hareketinin bir kez daha canlanması arasındaki uzun tarihsel dönem, kadın hareketinin olmadığı “sessiz ve çorak yıllar” olarak nitelendirilecektir. Tekeli, bu ifadeyi ilk defa Türkiye’de iki ayrı döneme ayrılan kadın hareketleri arasındaki duraklama dönemini tanımlamak için kullanmış ve çorak yıllar tanımlaması için şu cümleleri kurmuştur:

Türkiye’de kadın hareketi, olayların, eylemlerin, taleplerin yoğunluğu bakımından iki ayrı döneme ayrılmaktadır: 1910-1920 arasındaki ilk dönemle, 1980’lerden günümüze gelen ikinci dönem. Bunlardan ilkinden önce 40-45 yıl süren bir hazırlık dönemi, diğerinden önce de “çorak yıllar” adını verdiğim bir duraklama dönemi vardır. Bu dönemlere feminist kadın hareketinin birinci ve ikinci dalgaları demek mümkündür (Tekeli, 1998, s. 337-338).

Sessiz yıllar söylemi, 1970’li yıllarda gelişen sosyalist kadın hareketini ve özellikle de 1975 yılında kurulan İlerici Kadınlar Derneği’nin (İKD) faaliyetlerini de yok saymıştır. Keleşoğlu, 1980 sonrası feminist hareketin oluşmasına ve gelişmesine de katkı sağlayan 1975-1980 yılları arasındaki kadın hareketini şöyle anlatmıştır:

1970’lerde Türkiye’de sosyalist kadınlar için “yaşamak”, eşitsizliğe, adaletsizliğe, baskılara karşı mücadele etmek demektir. (...) 1975 yılı Türkiye için bir başka dönüm noktasıdır. 1975’e kadar sol/sosyalist parti ve örgütlerin, parti, dernek ve örgütlerden bağımsız bir kadın örgütü olmamıştır, çünkü o döneme kadar bağımsız kadın örgütlenmesinin sınıf mücadelesini böleceği iddia edilmiştir. 3 Haziran 1975 tarihinde Türkiye Komünist Partisi’nin kurulması için önyak olduğu İlerici Kadınlar Derneği daha önce veya daha sonra kurulan kadın örgütlerinden çok başka bir yerde durmaktadır. İKD’nin kuruluş amacı, tüzüğünde “ülkemiz kadınlarına tanınmış sosyal ve ekonomik hak ve

özgürlüklerin kâğıt üzerinde kalmaması, günlük yaşamda somut olarak uygulanması ve geliştirilmesi için yasaların tanıdığı tüm olanakları kullanarak uğraşmak” olarak açıklanmıştır (Talay Keleşoğlu, 2023, s. 14-16).

Özellikle 1980 darbesinin ardından, feministlerin Kemalist kadın derneklerinin ve sol/sosyalist hareketin kadın örgütlerinin faaliyetlerini kadın hareketi tarihinin dışında tutması da bu yılların sessiz yıllar olarak anılmasına neden olmuştur. Uzun yıllar yayın hayatına devam edip kendisini siyasi ve içtimai bir yayın olarak niteleyen *Kadın Gazetesi*’nin yazarları da Kemalist kadınlardır. Bu kadınlar yazılarında kadının siyasi etkisinin artmasını savunmuşlardır. Atatürk önderliğinde kendilerine tanınan hakların aktif şekilde kullanılmasını ve toplumdaki konumlarının erkeklerle aynı olmasını talep etmişlerdir. 1979 yılına kadar yayın hayatını sürdüren *Kadın Gazetesi*, bize kadınların öyle ya da böyle her dönem tarihin aktif katılımcıları olmaya çalıştıklarını, kadın mücadelesinde mutlak bir kopuş yaşanmadığını, Cumhuriyet tarihi boyunca kadınların sesinin yüksekliği değişse de hiç susmadıklarını gösteren unsurlardandır.

Peki, bu gelişmeler olurken yasal haklarını elde etmiş kadınlar ne yapmıştır? Haklarının hukukten tanınmış olmasını yeterli bulup eşitlik elde ettiklerini mi düşünmüş yoksa bunları kullanabilmek için koşulların da eşitlenmesini mi talep etmişlerdir? Kendilerini toplumsal hayatta nereye konumlandırmış, hangi rolleri vazife edinmişlerdir? Siyasi haklarını ne kadar kullanmış, giremedikleri listeleri nasıl değerlendirmiş, siyasal hayatta yerini almak için erkekleşmek gerektiğine mi inanmış yoksa kadın olarak mı var olmaya çalışmışlardır? Medenî haklarını benimsemiş, çalışma hayatına ilgili olmuşlar mıdır? Anadolu’daki kadınlar bu soruların neresinde yer almış ve kadın hareketinden ne kadar haberdar olmuşlardır? İlerleyen bölümlerde, bütün bu soruların cevabını *Kadın Gazetesi*’nin sayfalarında arayacağız. Çok partili hayata geçilen yıllardaki kadın hareketine, bu sayfalardan bakıp kadınların düşünce ve eylemlerini kendi ifadeleriyle aktarmaya çalışacağız.

3. KADIN GAZETESİ'NİN SAYFALARINDAN KADININ SİYASETE KATILIMI TARTIŞMALARI

Kadın Gazetesi, 1 Mart 1947 tarihinde “kadınlığımızın düşünce, görüş, duyuş ve isteklerine hizmet etmek için çıkıyoruz” diyerek yayın hayatına başlamıştır (Kadın Gazetesi Kurucuları, 1947, s. 1). Kendisini “*haftalık içtimai, siyasi kadın gazetesidir*” şeklinde tanımlayan gazete, 1955 yılından sonra kimi zaman haftalık kimi zamansa iki haftalık olarak bayilerdeki yerini almaya devam etmiştir. 1963’ten itibaren gazete formatından dergi formatına geçen *Kadın Gazetesi*, 1965’ten itibaren isminin de değişmesiyle *Kadın* dergisi olarak yayın serüvenini sürdürmüştür. Bu değişimle birlikte aylık yayınlanmaya başlayan derginin içeriği de daha çok moda ve magazin konularına dönüşmeye başlamıştır. 1979 yılına kadar, 33 yıl boyunca yayın hayatını sürdürmüştür.

Kadın Gazetesi iki yönüyle dönemin diğer kadın yayınlarından ayrılmıştır. Bunlardan biri Cumhuriyet döneminde sahibi ve yazar kadrosu kadınlardan oluşan ilk gazete olması, diğeriye siyasi ve sosyal konulara öncelik veren yazıları olmuştur. Gazetenin yazarları, bu yazılar aracılığıyla batıl fikirlerle mücadele edip kadınların modernleşmesini sağlamayı amaçlamışlardır. *Kadın Gazetesi* yazarlarından Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz’ın deyimiyle, Türkiye’nin temelini sağlamlaştıracak yeni nesiller de böylece yetişecektir:

Kadın Gazetesine gelince: o ne bir mizah, ne bir salon mecmuasıydı. Onda mevzular ciddî dâvalar büyüktü. İstediklerini münevverlere duyuruyor. Onlardan yardım istiyor, aksak giden tarafları için, geri, batıl fikirler için mücadele etmeği vazife ediniyordu. Çünkü o istiyordu ki yarınki cemiyetin kadını dünya münevver kadınlığıyla bir ayarda bulunsun, istiyordu ki o münevver kadınlığın yetiştirdiği çocuklar bütün dünya çocuklarından daha üstün yetişsin. Ve onların karakterleri, düşünceleri, çalışmaları, görüş ve duyuşları bu günkü Türkiye’nin sağlam temelleri üzerinde betonlaşarak sağlıklı mesut ve zengin bir Türkiye meydana getirsin (Ilgaz, 1949, s. 9).

2. Dünya Savaşı'nın ülke üzerindeki etkilerinin devam ettiği ve çok partili hayata geçişin başladığı yıllarda yayın hayatına başlayan *Kadın Gazetesi*'nin başyazarı Oruz ise dönemin basın mensuplarına yüklediği sorumluluğun farkında olduklarını şu sözlerle dile getirmiştir:

(...) Kadın Gazetesi, İkinci Dünya harbi muharip devletlerinin ateşi kestiği, fakat barışı yapmadığı bir anda çıkmıştır. Memleketimizde de yayınlandığı devrenin hususiyeti şöyle izah olunabilir. Harp halinin Türkiye'deki olağanüstü hali yaratmış olduğu ve iç siyaset alanında demokrasi inkilâbına girişmiş bulunduğumuz devrede yayınlanmış bulunuyoruz. Türkiye'de cumhuriyet inkilâbının basın mensuplarına yüklediği vazifeleri bir tarafa bırakmış olsak bile, vicdanlı bir vatandaşın yalnız şu devrede içtimaî, iktisadî aynı zamanda siyasî hayatta tutacağı ve yol göstereceği iş bakımından ağır bir sorumluluk içinde bulunduğunu anlamak güç olmaz. Ne istemezük kabilinden muhalefetin doğru olacağı, ne tiraj derdile kadını umumî efkâra cırıl çıplak teşhir etmenin basın vicdanını doyuracağı ne de içtihat kapılarını kapayan softaların görüşü ile bir misakı millî sofuluğu yapmanın fayda vereceği kanaatinde bulunmuyorsanız, yani prensiplerinizin şekline değil, ruhuna bağlı kalarak basın vazifesini görmek istiyorsanız hakikaten işiniz güç ve ağırdır (Oruz, 1949, s. 1).

Raflardaki yerini cumartesi günleri alan gazete, 18 Ağustos 1947 tarihinde İzmir Enternasyonal Fuarına ithaf ettiği 25'inci sayısından itibaren pazartesi günleri yayınlanmaya başlamıştır. 294'üncü sayısına kadar her pazartesi günü okuyucusuyla buluşan gazete, bu sefer de pazar günü gazeteyi basacak matbaanın tatil olması nedeniyle 13 Ekim 1952 tarihinden itibaren perşembe günleri yayınlanmaya devam etmiştir (Kadın Gazetesi, 1952, s. 1).

Uzun soluklu bir yayın hayatına sahip olan gazetede kadınlar, çağdaş bir devlet ve modern Cumhuriyet kadını imajı yaratma çabasındaki Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde elde ettikleri hakların aktif şekilde kullanılmasını ve toplumdaki konumlarının erkeklerle aynı olmasını talep etmişlerdir. Dönemin siyasi konularını değerlendirmiş, yazıları aracılığıyla kadınların evlerine kadar girip kadın kimliğinin şekillenmesinde rol oynamaya çalışmışlardır. Yayınlarında siyasetten moda, spordan eğitime, aydın kadınların hayat hikâyelerinden ev ekonomisine, sağlıktan yemek tariflerine kadar pek

çok konuya yer veren, sadece Türkiye’deki değil, diğer ülkelerdeki gelişmeleri de takip eden ve bir sayfasını İngilizce yayınlayan *Kadın Gazetesi*, bugün dahi birçok kadın yayınına örnek olacak boyuttadır.

Kadın Gazetesi’nin kurucuları, çıkış amacının anlatıldığı ilk sayısında, “Cumhuriyet inkılabı kadınlığımıza ileri dünya kadınlığı arasındaki yerini vermiş bulunuyor. (...) Bundan dolayı Kadın Gazetesi Türk kadınlığının geçmişteki mevzularıyla ilgilenmek istemeyecek, kısaca kadın-erkek eşitlik davası üzerinde fikir yürütmek lüzumunu duymayacaktır” cümlelerine yer vermişlerdir (Kadın Gazetesi Kurucuları, 1947, s. 1). Çünkü Akdağ’ın deyimiyle, gazetenin esas kuruluş amacı kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesinin talep edilmesinden ziyade Cumhuriyetle birlikte verilen hakların sosyal yaşamda hayat bulmasıdır (Akdağ, 2010, s. 205). Bu yüzden okuyucularına, “Sütunlarımız memleketin her tarafından gönderilen kadınlık düşünce, dert ve davalarına açık bulunacaktır. Cemiyetimiz içindeki kadınlık hareketlerini hassasiyetle takip etmekteyiz. Bu suretle okuyucularımız, Kadın Gazetesinde kadınlığımızın hareketlerini bulabileceklerdir” (Kadın Gazetesi Kurucuları, 1947, s. 8) diye seslenen gazetenin kurucusu ve başyazarı İffet Halim Oruz da davalarını şu sözlerle dile getirmiştir:

Yaptığımız büyük inkılâbın bir çeyrek asırda her yönden bütünlenmesinin kolay olmadığına, sosyal kanunların buna imkân vermediğine göre, kadınlık bahsi üzerinde de önemli meseleler ve davaların bulunacağı tabî ve zaruridir. Biz davalarımızı siyasî, iktisadî ve içtimaî olarak üç esasa bağlıyoruz ve bu sıraya göre tahliline giriyoruz. Vakaa ele aldığımız mevzuların birbiri içine girmiş bulunması dolayısıyla ayırt edilmesi güçtür, bununla beraber izaha uğraşacağız.

Türkiye’de, dünya ölçüsünde yapılmış olan siyasî kadın hamlesi, Meşrutiyet inkılâbından başlamak üzere Cumhuriyet inkılâbında tamamiyle ele alınmış ve bunun neticesinde de kanunlaşmıştır. (...) Herhalde siyasî eşitlikte, nazarî olarak tam bir olgunluk vardır. Fakat, fiilî olarak bu olgunluğumuz tamamiyle mevcut mudur? İşte bir dava.

İkinci olarak iktisadî davalarımız vardır ve bununla ilgili meseleler ortaya çıkar. Kadının çalışması memleketin bünyesi icabına uygun mudur? Vakıalar nelerdir? Çalışırsa aile içi fayda mı görür, zarar mı? Çocuğu ihmale uğrar mı?

Üçüncü olarak, içtimaî davalar vardır. Kadınlığımız, islâm akidelerinin yarattığı aile kadını tipinden ayrılmıştır. Bilhassa şehirde, garplı kadın tipi dediğimiz şeklin kisvesine ve âdetlerine bürünmüştür. Ancak bu şekil içinde en mükemmel, en orijinal vasfı edinmiş midir? Yoksa gelenekleri bırakarak, görenekler arasında bocalamakta mıdır? Aile bütçesine bir yük mü olur? Çocuğunu yetiştirmede eksik tarafları var mıdır? (...) Hemen işaret edebiliriz ki, ele aldığımız her üç esas kanundan, bizde nazariyat mükemmeldir. Anayasa'dan başlamak üzere, Medenî Kanun, Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu, İdarî Kanunlar, Seçim Kanunu ve saire de, dünyadaki örneklerine göre, kadınlık bakımından da kaydedilecek bir gerilik yoktur. Fakat acaba fiilî olarak bu, böyle midir?

Pek te kadınlığımızın lehine olmıyarak kaydedeceğiz ki, böyle değildir. Cemiyetimiz içinde, genel bir mesele olarak ele alınacak işlerden bulunan nazari ile fiilî arasındaki boşluk, kadınlık davalarımızda kendisini fazlaca göstermektedir (Oruz, 1947, s. 1).

Gazetenin ilk yıllarında, Soner'in de belirttiği gibi, Atatürk'ten sonraki dönemde özellikle de çok partili yaşama geçişin başlamasıyla birlikte neredeyse demokratik gelişme ile çelişir bir biçimde kadına ve kadın haklarına gösterilen özende geri gidiş süreci yaşanmıştır. Kemalist kadın devrimleri, kitlelere mal edilememiştir. Atatürk'ün özendirici politikalarının gevşemesiyle kadınların iş ve toplumsal yaşama katılımındaki hız kesilmiştir (Soner, 1998, s. 99). Kemalist kadın devriminden payını alan az sayıdaki kentli kadın okul sıralarında, çalışma hayatında, sandık başında ve Meclis salonlarındaki yerini alırken, özellikle Anadolu'daki çoğu kadın yasal kazanımlarını tam anlamıyla kullanamamıştır. Bu durum da kadınlar arasında kültürel uçurumlar oluşmasına ve kentteki aydın kadının köydeki Anadolu kadınına öncülük etme rolünü üstlenmesine neden olmuştur. *Kadın Gazetesi*'nin yazarları da daima Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılıklarını dile getirip İnönü'yü de bu inkılâpların koruyucusu olarak gören, dönemin önde gelen aydın ve seçkin kadınlarından oluşmaktadır. Bu kadınlar, gazetedeki yazılarıyla yasal kazanımlarını tam olarak benimsemeyen ya da kullanamayan kadınlara yol göstermeye, haklarını kullanmaya teşvik etmeye çalışmışlardır. Diğer taraftan da kadınlara özellikle siyasi partilerde ve çalışma hayatında daha fazla yer açılması için taleplerde bulunmuşlardır. Çünkü kadınların parlamentodaki temsil oranı Atatürk sonrası

dönemde büyük düşüş göstermiş, 1946 sonrası izlenen politikalar sonucunda ise kadın çalışma hayatından uzaklaşmıştır (Karabulut, 2011, s. 87).

Kadınların seçme ve seçilme haklarını elde ettikten sonra ilk defa sandık başına gittikleri 1935 yılındaki genel seçimde yüzde 4,5 olan kadın temsil oranı, 1946 yılındaki genel seçimde yüzde 1,9'a gerilemiş ve İstanbul'da hiçbir partiden kadın milletvekili seçilememiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). Gazetenin amaçlarından biri olan hakların nazari ve fiilî kullanımına örnek gösterebileceğimiz bu durumu Oruz, şu sözlerle değerlendirmiştir:

Acaba seçimlerde kadınları seçenlerin çoğunluğu kadınlar mı, yoksa erkekler mi teşkil eder? Üzerinde kesin olarak görüşmek güçtür. İstanbul'da son Millet Meclisi seçiminde herhangi partiden olursa olsun, gösterilen kadın adaylar seçilmemiştir. Halbuki, seçicinin yarısı kadındır. Neden temsilcilerini seçmemiştir? Seçilmeğe lâayık kadın yoktur denemez; var olduğu muhakkaktır. O halde seçme kabiliyetinde nazari ile fiilî arasında fark vardır (Oruz, 1947, s. 3).

Oruz, neredeyse her sahada çalışması için kanunlar tarafından kapıların açılmasına rağmen çalışma hayatında yeterince yer almayan kadınlar içinse şunları söylemiştir:

(...) Bir Konsolos veya bir Sefir kadın yoktur. Hattâ bir Umum müdür yoktur. Bunun tam aksi istikametinde ise köylü kadın, bütün toprak işlerini omuzuna yüklenmiştir ama, onun da çoğu boyuna ölür. İşte nazari ile fiilî arasındaki derin bir iki boşluk daha. Bunun telifi bile, kaç davayı ortaya atar (Oruz, 1947, s. 3).

Kadın Gazetesi'nin yayın hayatını da içine alan, çok partili hayatın başladığı 1945 yılı ile 1965 yılı arasındaki dönemi Sancar ise Türkiye tarihinde büyük siyasal çalkantıların sonrasında bir tür siyasal rejimin “konsolidasyonu” ve çatışan ideolojik görüşlerin bağdaştırılmasının gerçekleştiği dönem olarak tanımlamıştır. Bu dönemin cinsiyet rejimi açısından özelliği ise “kadın hakları”ndan hiçbir şekilde bahsedilmemesi ve “modern kadın” olmanın ev kadınlığına dönüştüğü bir dönem olmasıdır. Dolayısıyla kadın olmak giderek aile sorumluluklarıyla özdeşleşmiştir (Sancar, 2020, s. 21). Böyle bir dönemde *Kadın Gazetesi*'nde ise bir kadının, bir erkeğin yardımı olmaksızın tahsilini yapacak,

hayatını kazanacak ve çocuk yetiştirecek vaziyette olduğu dile getirilir. Gazete sayfalarında kadınların yaratılışı itibarıyla himayeye muhtaç oldukları düşüncesinin bir erkek iddiası olduğunu söyleyen Selen, kadınların henüz farkında olmasalar da dünyaya hâkim olabilecek ve erkeklerle her alanda rekabet edebilecek kuvvette olduklarını da belirtir (Selen, 1948, s. 2). Bu dönemin içinde, 1950-1960 yılları arasında iktidar koltuğunda oturan ve demokrasiyle özdeşleştirilen DP de Yaraman'ın ifadesiyle, kadınlara teveccüh göstermemektedir ve bu durum, demokrasinin kadınlar onun için mücadele vermedikçe erkekler arasında geçerli bir kavram olduğunun göstergesi olmuştur (Yaraman, 2006, s. 6).

1945-1965 dönemini muhafazakârlık ile milliyetçiliğin kadın ve aileyi ilgilendiren belli modernlik stratejilerinde uzlaştıkları dönem olarak değerlendiren Sancar, bu döneme bir anlamda “modern eril tahakküm rejimi”nin oluşum dönemi demiştir (Sancar, 2020, s. 21). Muhafazakâr ve inkılapçı normların çatışmasının yerini uzlaşıya bıraktığı bu muhafazakâr modernleşme döneminde, kadını yalnızca anne ve ev kadını rolüne sıkıştırmayı reddeden *Kadın Gazetesi*, ayrıca kadını metalaştırıp satışlarını arttırmaya çalışan yayınlarla da mücadele etmiştir. Oruz, yayın sürecinde mücadele etmek zorunda kaldıkları tiraj mücadelesi, ağır başlı yayınlara karşı ilgisizlik ve adam sendecilik gibi konuları maddelerle açıklamıştır:

Memlekette yokluğunu hissettiğimiz için giriştiğimiz mücadelenin birinci yılını tamamlamış oluyoruz (...) Çıkış tarihimiz olan 1 Mart 1947 gününden beri mücadelemizin başlıca hedef noktaları şunlardır:

1. Gazeteye bir kapak ve kapağın üzerine açık saçık bir kadın portresi yapıştırmamak için bayilerle mücadele ediyoruz.
2. Ecnebi gazeteleri ellerinde dolaştırmak zevkinde ve bu yüksek teknik kabiliyetli mecmualardan aşağısını beğenmemek illetiyle malul olan zümrelere dertlerimizi ve davalarımızı dinletememekle mücadele ediyoruz.
3. Adamsendecilikle mücadele ediyoruz.
4. Tamamiyle kendilerine hitap ettiğimiz halde böyle ağır başlı şeyleri okumayan büyük bir zümre ile mücadele ediyoruz (Oruz, 1948, s. 2).

Gazetenin yazarlarına göre mücadele edilmesi gereken konular yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Çünkü en başta kadınların birlik olması ve yazıların tesirini uzun süre koruması gerekmektedir. Ilgaz da kadınların birlik olmasıyla alakalı düşüncelerini şu satırlarla aktarmıştır:

(...) Fikirler diri ve canlıdır, istekler bugünkü cemiyetin ihtiyaçlarından doğmuş ve bu ihtiyacı karşılamak için gazete sütunlarına aksettirilerek yayın yapılmıştır. (...) Bizim birbirimizin işleriyle alâkalanmamız için umumî bir enjeksiyon lâzım. Ancak o zaman birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için hedefine yaklaşmış oluruz.

Biz suçluyuz. Bakıyoruz, görmüyoruz. İhtiyarız, duymuyoruz, çalışmıyor, düşünmüyor değiliz yalnız bunları plânlaştırma kuvvetlerini israf ediyoruz. Bununla beraber meyas değiliz, kendimizi kâfi miktarda hazırlıklı buluyor, yılmadan ve cesaretlerimiz kırılmadan bu sosyal topluluğu yükseltecek çeşitli mevzular üzerinde çalışmayı vazife biliyoruz (Ilgaz, 1948, s. 1-4).

Kadınların kendilerini yükseltecek çalışmaları birlik içinde yürütmeleri için en uygun alanlardan biri de derneklerdir. Nitekim kanunlar nezdinde kadınlara özgü bir derneğin kurulmasının yolu da 1946 yılında açılmıştır. 1938 yılının 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununda herhangi bir toplumsal sınıfa ya da cinse dayalı derneğin kurulmasının önünü tıkanan maddeler, 5 Haziran 1946 yılındaki Meclis oturumunda değiştirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1946, s. 64). Çok partili hayatın getirdiği demokratik ortam ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunundaki değişikliklerle birlikte kadın derneklerinin yeniden kurulması için gerekli koşullar oluşmuştur. Böylece kadınların siyasetten uzak, kadın örgütlerinin ise zengin kadınlar tarafından kurulan ve sosyal yardım işleriyle uğraşan dernekler olarak değerlendirildiği bu dönemde, Dilber'in belirttiği gibi, birçok kadın derneği kurulmuş, kadın hakları mücadelesinde önemli adımlar atılmış ve bu oluşumlar siyaset üzerinde de etkili olmuştur (Dilber, 2023, s. 34). Sonuç olarak 13 Nisan 1949 tarihinde ise TKB, hakların kazanılması kadar korunması ve geliştirilip genişletilmesinin de gerekliliği karşısında ikinci kez kurulmuştur (Uğurman, 2024). 1950'li yılların en aktif kadın örgütlenmesi olan TKB'nin İstanbul Merkezi'nin yayın organı faaliyetlerini ise *Kadın Gazetesi* üstlenmiştir. TKB İstanbul Merkezi'nin kuruluşu ve amaçları, gazetenin sayfalarından da duyurulmuştur:

Türk Kadınlar Birliği İstanbul Merkezi 15.5.1949'da teşekkül etmiştir. Genel Tüzük hükümleri gereğince T.K.B.'nin ana gayesi Türk inkilâbının kadınlara sağladığı hakları korumak, Türk kadınlarının kültür alanında yükselmesini elde etmek, kadının Türk demokrasisinde hak; vazife ve mes'uliyet anlayışını inkişafına hizmet etmek, kadınlık alemindeki feci manevî yaraların önüne geçmektir. Birlik partiler siyaseti ile meşgul olmaz. Merkezimiz bu gayeyi tahakkuk ettirmek için beş kolile vazife görmektedir. Bunlar: Eğitim, Sosyal, Hukuk, Gençlik ve Köycülük Kollarıdır (Kadın Gazetesi, 1952, s. 7).

Kadın Gazetesi'nin Osmanlı feministlerinin dergilerine kendi öncülerini belirten Sarıtaş ve Şahin, kadınların mücadelelerinin sahiplenilmesi ile kadınlara haklarını verenin Atatürk olduğuna ilişkin söylemi arasındaki çelişkinin ise 1950'li yıllar boyunca kadın hareketinin söylemlerine yansıdığını ifade etmiştir. Onlara göre kendilerinden bir önceki dönemin travmalarıyla yüzleşemeyen ve oluşturdukları zeminle kendisinden sonraki dönemin toplumsal hareketlerine de gebe olan 1950'li yıllar, 19. yüzyıl sonu veya 1980'li yıllar kadar önemli olmasa da kadın hareketi tarihi açısından büyük dönüşümler yaşanan bir dönem olmuştur. Çünkü kadın hareketi bu yıllarda kadınların eğitimi, çalışması ve genel olarak kamusal hayata katılımı konusunda daha rahat dillendirilmeye başlanan dini muhafazakâr söylemlerin karşısında dururken, Kemalist modernleşmenin yine muhafazakâr sayılabilecek milliyetçilik, aile merkezlik, çocukların annesi olma rolü gibi bazı değerlerini de benimsemiştir. Çok partili hayata geçiş, DP iktidarı, Amerikanlaşma süreci, dini söylemlerin güçlenmesi gibi bu döneme özgü gelişmeler kadar, önceki dönemlerden devralınan milliyetçilik, Batılılaşma gibi söylemler ve pratikler de bu dönemde kadın hareketinin gündemlerini biçimlendirmiştir (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 631-632). Sonuç olarak, Türkiye'de siyasal ve toplumsal kırılmaların yaşandığı 1950'li yıllarda kadın hareketinin öncü Kemalist kadınları, kadın olmanın giderek aile ve ev sorumluluğuyla özdeşleştirildiği bir dönemde ev içi rollerini, aile merkezli yaşamlarını ve milliyetçi görüşlerini bir kenara bırakmadan modernleşmeye ve kamusal hayatta kendilerine alan açmaya çalışmışlardır.

Kadın Gazetesi'nin yayın hayatına başladığı dönemin Türkiye'sini daha iyi anlamak için 1940'lı yıllara bakıldığında, Türkiye her ne kadar 2. Dünya Savaşı'na katılmamış olsa da savaşın etkilerinin ülkenin ekonomisini, dolayısıyla da toplumsal dengeyi sarstığı

görülmektedir. Ayrıca bu yıllarda farklı kesimlere uygulanan Milli Korunma Yasası (1940), Varlık Vergisi (1942), Toprak Mahsulleri Vergisi (1942) gibi kanunlar da alt ve üst sınıfları rahatsız etmiştir. Bu da halkın dönemin iktidarı olan CHP'ye karşı hoşnutsuzluğunu arttırmıştır. Halkın tek partili sistemin politikalarına karşı oluşan hoşnutsuzluğu da çok partili sisteme geçişte etkili olacak faktörlerden biri olmuştur. Karpaz, bu dönemde halkla devlet arasında oluşan ayrılığı şu sözlerle aktarmıştır:

Bir yanda, genel mahrumiyetler içinde çırpınan fakir halk, yanında nisbî bolluk gören memurlar vardı. Diğer yanda da harp zamanı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlete yapılan mecburi mahsul teslimi ve vergiler yüzünden kendi hayat seviyelerini düşürmek zorunda kalan köylüler ve dar gelirli şehirli halkı duruyordu. (...) Harp yıllarında bir müessese olarak devletle halkın büyük kısmı arasında bir ayrılık girmiş oldu. Halk, devlet uğruna harcadığına inanmaya başladı. Bu durumun 1946'dan sonra çok partili sistem için yapılan mücadelede tesiri büyük oldu (Karpaz, 1967, s. 117-118).

1945 yılında yaptığı konuşmalarda, dünyada başlayan demokratikleşme hareketine ayak uydurulması ve çok partili sisteme geçilmesi yönünde sinyaller veren Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmayla da çok partili hayatı müjdelemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1945, s. 213).

Çok partili sisteme geçiş, *Kadın Gazetesi*'nin sayfalarında ise Avrupa'nın durumundan dolayı yersiz ve zamansız bulunmuş ve DP hakkında şu sözler kaleme almıştır:

(...) Türkiyede demokrat partinin, Halk partisine karşı şiddetli hücumlara geçtiğini öğrendik. Bu mücadele, her türlü buhranın potasında kaynayan bir Avrupa yanında, yersiz ve zamansız bir geçimsizlik hali idi.

(...) Kanaatimizce; demokrat parti mensuplarını müşterek bir cephe almağa sevkeden ilk fikir muhalefet olmuştur ve bu muhalefet âli düşüncelerden ziyade şahısların tâli endişelerinin bir mahsulüdür. Açıkça söylemek lâzım gelirse; polise, jandarmaya, tahsildara kızan, haksızlığa uğradığını vehmeden, işinden sebepsiz atıldığını, iltimassız kaldığı için memuriyete alınmadığını zanneden, fazla vergi ödeyen veya kazancı az olan, hattâ bunların üstünde olarak, en iyi

yaşama şartları içinde bulundukları halde sadece hisleri, iğbirarları ve sempatilerile hareket eden kimseler muhtelif partilerin üyesi, sözcüsü veya propagandacısı olmuşlardır. (...) Sağımızdan, solumuzdan barıt kokuları yayıldığı, bütün dünya milletlerinin türlü fedakârlıklarla birleşmeğe azmattığı bir devrede; sabırlı, kanaatkâr, fakat heyecanlı ve duygulu vatandaşlarımızı, partilerin hususî maksat ve siyasî manevralarına âlet ederek ikiye, üçe, dörde ayırmak; ona şimdiye kadar yapılan kötülüklerin en büyüğü olur. Çünkü Türk milletinin çeliği, fazla eğilip bükülmelere ve zorlanmalara elverişli değildir (Onat, 1948, s. 1-3).

Ayrıca gazetede, memlekete hizmet etmek için illa ki iktidar konumunda olmaya gerek olmadığı, bir annenin çocuğunu iyi yetiştirerek, çiftçinin tarlasını boş bırakmayarak, esnafın malını fahiş fiyatlara satmayarak da memleketine karşı ödevini yerine getirebileceği belirtilmiştir (Onat, 1948, s. 1-3).

Çok partili hayatın başladığı 1946 yılı, yalnızca Türkiye'nin siyasi tarihi için değil kadınların siyasi katılımı için de oldukça önemlidir. DP'nin kurulmasıyla birlikte, Türkiye'de siyasal hayatın yeni bir demokrasi göstergesi kazandığını söyleyen Yaraman'ın ifadesiyle kadınların siyaset vitrininde demokrasiyi simgeleme işlevi eski önemini yitirmiştir (Yaraman, 2006, s. 5). Zira bu durum, TBMM'ye giren kadın milletvekili sayılarında da kendisini göstermiştir.

Çok partili demokrasinin ilk sınavı olan 21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimleri, aynı zamanda Osmanlı'dan itibaren gerçekleşen ilk tek dereceli seçim olmuştur. Seçime CHP, DP ve Milli Kalkınma Partisi (MKP) olmak üzere üç parti girerken, yalnızca CHP ve DP Meclis'e girmeyi başarmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 4). CHP, seçimi ezici çoğunlukla kazanmıştır. Fakat Meclis'teki toplam 465 milletvekilinden yalnızca 9'u kadındır ve yüzde 3,5 olan kadın temsili yüzde 1,9'a düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). İstanbul'dan hiç kadın milletvekilinin seçilmediği bu seçim, ilerleyen yıllarda *Kadın Gazetesi* okuyucularına şu sözlerle hatırlatılmış ve kadınlar davalara sahip çıkmadıkları yönünde eleştirilmiştir:

Sekiz yüz bine yakın nüfusu bulunan ve yarısından fazlası da kadın vatandaş olan İstanbul'da, 1946 yılı seçimlerinde Türk kadınlığı kendi temsilcisini

seçememiştir. Kısmî seçimlerin yaklaştığı ve şehrimizde de eksilen milletvekilleri yerine seçim hazırlığı başladığı şu günlerde bu olayı hatırlatarak düşüncelerimizi kaydetmeği faydalı buluyorum. İstanbul ki, ilkokulundan üniversitesine kadar en çok kız öğrenci yetiştiren, lâburatuarları kadın kimyagerlerle, klinikleri kadın doktorlarla, yazıhaneleri kadın avukatlarla, mahkemeleri kadın hâkimlerle, okulları kadın öğretmenlerle, bankaları ve ticarî müesseseleri kadın memurlarla, fabrikaları kadın işçilerle dolu olan bir şehirdir.

Şimdi bütün bu aydın kadınlığa sormak gerek: Erkeklerin yaptıklarını bu kadar mı beğendik, bizler bu kadar mı dâvasız; cinsimizin kendine göre hiç mi bir görüş tarzı yoktur? Yoksa yirmi yirmi beş yıldır güdülen dâvadan sonra ve ortada her mesleği edinmiş başarılı, zekî, gayretli bir kadınlık zümresi yaşayıp dururken kendimizi inkâr mı etmekteyiz?

(...) Fakat bu yetiştiricilik tarafı, bilhassa siyasî terbiye bakımından eksik ve aksak kalmış olacak ki, yirmi bu kadar yıl sonra ve bu kadar kadın değerimizle tek dereceli seçime iner inmez İstanbul adayları arasından bir tek kadın milletvekilinin seçilmediğini görüyoruz. (...) Bunu ister tek dereceli seçimin parti mücadelelerine, ister kendisine güvenip mücadeleye atılmayan kadınlarımızın kusuruna, ister tek parti disiplini bozulur bozulmaz ortaya çıkıveren erkek hodbinliğine veriniz; her ne hal ise, üç yüz elli bin kadın bir tek kadın seçmez ise kusur o kütleye yüklenir. (...) Bunun için C.H.P. kendi programında geniş bir yer verdiği bu mesele üzerinde hassasiyetle durmalı, bir partinin prensiplerinden olmakla beraber yurdun zümre kanaatleri üstünde bulunan dâvalarından biri olan kadınlık dâvamız üzerinde diğer partiler de hassas olmalıdır. Fakat her şeyden önce de kadınlığımız, kendi hâdisesini günlük politika cereyanlarının küçük dalgaları arasına kaptırmalıdır (Oruz, 1948, s. 1-2).

21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimleri, kadın mücadelesi açısından başarısız görülse de seçmenin katılım oranı yüksek olduğu için *Kadın Gazetesi* yazarları tarafından siyasi alanda genel anlamda bir başarı olarak görülmüştür. Seçimle ilgili, “*Bize az zamanda vatandaşların siyasî alandaki muvaffakiyeti müjdelemekte olduğundan*

hepimizin iftihar etmesi lâzımdı. Ve günden güne de şüphesiz vatandaşın seçim terbiyesi daha derinleşecek ve kökleşecekti” değerlendirmesi yapılmıştır (İlgaz, 1948, s. 1-3).

Çok partili sistemle birlikte, siyasi hayat giderek daha demokratik bir görünüme kavuşurken, Oruz da yeniden seçim yapılması durumunda kadınlara dair medeni haklarını kullanmaları, adam sendecilik yapmamaları ve oy pusulalarını vicdan kanaati ile atmaları yönündeki beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

(...) Bizim gibi yakın tarihte inkılâp geçirmiş ve hâlâ da bu inkılâbı olgunlaştırmağa çalışan bir millet için ilk aranılacak şey, medenî bir hak olan seçme ve seçilme hakkının vatandaş tarafından kullanılmasıdır. Bilindiği gibi kültür seviyesi olgunlaşmış memleketlerin vatandaşı mutlaka bu hakkı kullanır ve kullanmağı bir vatan ödevi bilir. Çünkü onu kullanmakla millet işlerinin gidişine kendi isteğı ve düşüncesi de katılmış olur. İkinci olarak aranan vasıf, hakkın kullanılmasında gereken vicdan kanaatinin rey puslasını atan vatandaşta mevcut bulunmasıdır. İşte bu iki hareketi yapabilen zümrelerin demokratik inkişafı tam ve mükemmeldir. Buna göre memleketimizde reye iştirak hakkına erkeğı gibi yetkili bulunan kadınlarımızdan beklediğimiz, birinci olarak, adam sendecilik yapmaması, ikinci olarak ta vicdan kanaati ile rey puslasını atmasıdır.

(...) Kadın artık seçme hakkını kullanmada kâmil bir vatandaş rolü oynamalıdır. Muhitinin veya eşinin tesiri altında herhangi bir siyasî kanaat edinmiş kadına bir diyeceğimiz yok ise de, kanaatsiz olarak babasının veya eşinin arkasında rey puslası kullanan kadına denecek çok şey var. Memleket vicdanını bu kör itaattan kurtarmak zamanı gelmiş ve geçmiştir. Böylece teklerden çoğalmış aile veya millet ruh selâmetine düşünce salabetine kavuşmuş olur işte biz eğer yeniden seçim yapacak olursak kadınlarımızdan bu olgunluğu bekliyoruz. Tabii bütün vatandaşlarımızdan beklediğimiz gibi (Oruz, 1947, s. 1).

Kadın Gazetesi’nin yazarları Meclis görüşmelerini de yakından takip etmişlerdir. 2. Dünya Savaşı’nın ülke ekonomisine etkileri devam ederken, 1948 yılı Bütçe Kanunu görüşmelerinde bütçe açığının 128 milyon lira olduğu ve kanunlar gereğince yapılacak borçlanmalarla kapatılacağı belirtilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1947, s. 2). Oruz ise devlet bütçesindeki açıktan ilk etkilenenin ev bütçesi olduğunu söyleyerek, “120 milyon

açığı en çok düşünen kadınlardır. (...) Unutmamalı ki, ev bütçeleri açık vermediği zaman, devlet bütçesi de açık vermez” demiştir (Oruz, 1948, s. 2). Kimi zaman gazetenin yazarları Meclis’te tartışılan konulardan kadınlara pay çıkartırken, kimi zaman da kadınlar direkt Meclis’in konusu olmuştur. Meclis’in gündeminde bütçe ve devlet kadrolarındaki fazla memurlar olduğu günlerde, Niğde Milletvekili İbrahim Refik Soyer ve Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu devlet dairelerindeki kadın memurların fazlalığını ve görevlerini düzgün yapmadıklarını dile getirmişlerdir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1948, s. 980). Meclis’teki kadın milletvekillerinden olan Kars Milletvekili Tezer Taşkıran’ın “*Bunlar, çocuklarına, analarına kocalarına yardım etmek için çalışan fedakâr kadınlardır*” diyerek eleştirilere karşı çıktığı konuşması, *Kadın Gazetesi* sayfalarından okuyucuya aktarılmıştır:

(...) Bizim inkılâp prensiplerimiz Cumhuriyetin esasları, Anayasamız ve bütün kanunlarımız vatandaşlık esaslarına göre tanzim edilmiştir, erkek, kadın esaslarına göre değil. (...) Herhangi bir dairede memur fazlalığı varsa, ki bunu kabul ediyoruz. Bu durumun düzeltilmesi cinsiyete göre değil iş başarma kabiliyetine göre tanzim edilmelidir. Bu Yüksek Meclisten çok rica ederim, memurlardan bahsederken kadın, erkek diye konuşmıyalım. (...) Bunların içinde kazak örenler varsa, çorap örenler varsa ilgili daire âmirleri, bunları vazifelerine davet için gerekli tedbirleri alsınlar. (...) Çok rica diyorum vatandaşlık ve müsavat haklarımızdan bir inkılâp ve cumhuriyet prensipi olarak getirdiğimiz esasları burada her hangi bir şekilde zedeleyebilecek en küçük bir konuşma yapmıyalım (Kadın Gazetesi, 1948, s. 1-5).

Bu yıllarda, kadınların kamusal alanda kalabalık içinde yer bulduğu meslek dalı öğretmenlik olmuştur. 8. dönemde Meclis’teki kadın milletvekillerinin çoğu da bu mesleğe sahiptir. Meclis’teki eğitimcilerden biri olan Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz ise 30 Ocak 1948’de Özel İdarelerden aylık alan ilkokul öğretmenlerinin kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığı teşkilâtına alınması konusunu Meclis gündemine taşımıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1948, s. 119). Böylece kadınlar için önemli bir meslek grubu olan ilkokul öğretmenleri, Meclis’teki bir kadın milletvekili aracılığıyla kadrolarının Milli Eğitim Bakanlığına alınması hakkını elde etmişlerdir. Öğretmenlerin bu durum karşısındaki memnuniyeti ise *Kadın Gazetesi* sayfalarına, “*Öğretmenlerin umumî*

muavazeneye dâhil olup maaşlarını bu kanaldan almaları büyük bir memnurlukla karşılanmıştır. Büyük Millet Meclisi Millî Eğitim Komisyonunun sözcüsü bulunan Çorum milletvekili Bayan Hasene Ilgaz bu münasebetle birçok öğretmenlerden teşekkür yazısı almaktadır” sözleriyle yansımıştır (Kadın Gazetesi, 1948, s. 1).

24 Ocak 1949 tarihine gelindiğinde kadın memurlar hala Meclis’in gündemindedir. Devlet kadrolarında 300 binden fazla memur bulunması konusuna değinen Tekelioğlu, dairede çalışan memur kadınların evlenmediğini ve buna bir çare bulunmasının hükümetin birinci vazifesi olduğunu ileri sürmüştür. Tekelioğlu bu konuda, “*Çünkü öyle bir zaman gelecek ki, memlekette nüfus tamamiyle azalacak ve evlenme hiç kalmıyacak binnetice memleket felâkete doğru gidecektir*” demiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1949, s. 178-179). Bu durum gazetede inkılabın 25. yılı paradoksu olarak değerlendirilmiş ve “*Siyasî eşitliği onaylamış bir rejim içinde, hem de o rejimi kuran parti hatiplerinin kadın memura avans vermesi veya evlenmesini sağlama fikrini ortaya atması hakikaten bir paradokstur. (...) İyi çalışan kadını işinden çıkarmağı düşüneceğimize, tufeyliyi, tenbeli devlet makinası dışına atmağı tasarlamalıyız*” sözleriyle eleştirilmiştir (Oruz, 1949, s. 1). 1950 yılına kadar kadınlar Hemşire Kanunu Tasarısı, Emeklilik Kanunu Tasarısı, hastalık ve analık sigortası gibi konularla Meclis görüşmelerine ve *Kadın Gazetesi* yazılarına konu olmaya devam etmiştir. Buna istinaden Arat, tek parti döneminin kadın milletvekillerinin en önemli özelliğinin Meclis’te “kadınları temsil eden” üyeler olarak konuşmaları olduğunu belirtmiştir. Türkiye’deki ilk kadın temsilciler, genellikle kendilerini kadınlardan önce ulusun temsilci olarak görseler de kadınların diliyle, onların görüşlerini yansıtarak ve kadınlara seslenerek bağlı bulundukları kadın dünyasının sorunlarını Meclis’e getirmişlerdir (Arat, 1998 (b), s. 254). 1950 yılından itibaren kadın milletvekilleri artık sadece ulusu ya da kadınları değil, aynı zamanda partilerinin kimliğini de temsil edeceklerdir.

1950 seçimleri yaklaştıkça, *Kadın Gazetesi*’nin kadınlara yaptığı çağrılar da sıklaşmıştır. “*Bu seçim başka seçim*” diyen Oruz, kadınlara “*Sayın Bn. arkadaşlarımız; aman ne cesaret!.. Bu imtihan gününde sinmeğe gelmez! T.B.M.M.nin erkek üyeleri, nasıl olsa ya o kürsiye gelecekler veya arkadaşlarına o yeri devredeceklerdir. Ancak, kadın üyelerin sınımsız konuyu elde tutmaları gerekir*” diye seslenmiştir (Oruz, 1950, s. 2). Gazetede kadınların birbirini desteklememesinden, ortaya atılmamasından ve propaganda

yapmamasından yakınılmış, “*Seçim sandığı başındaki aday listelerinde adlarını gördüğümüz erkek adaylardan hangisini kendimizi tanıdığımız kadar tanıyoruz ki*” denilmiştir (Kınalı, 1950, s. 1-4). Gazetenin yazarları, 1946 genel seçimlerinde şahsi menfaatler ile parti mücadeleleri için içine girdiğini için DP’nin aday listelerinde gerektiği kadar kadın adayın görülemediğini ve kadınların seçme hakkının kayba uğratıldığını söylemiş, bu durumu yeni kurulmuş bir partinin ilk andaki karışıklığına vermişlerdir. Fakat 1950 genel seçimlerinde hem DP hem de Millet Partisi (MP) listelerinden umutlu olduklarını belirtmişlerdir (Oruz, 1950, s. 1). Ayrıca gazetede kadın milletvekilleri için yeni bir sütun açılmış, önce TBMM’de olan kadın milletvekilleri sosyal ve siyasi hayattaki çalışmalarıyla tanıtılmaya başlanmıştır. Kadın adaylara ise “*Evvelce hangi sahalarda çalıştıklarını ve B.M.M.ne üye olurlarsa, hangi konuları ele alacaklarını not ederek fotoğraflarıyla beraber göndermelerini rica ediyoruz*” diye seslenilerek, bu sütunun onlara ayrıldığı bildirilmiştir (İlgaz, 1950, s. 1). Fakat ne yazık ki gazetede ki kadınlar, daha seçimler gerçekleşmeden hayal kırıklığına uğramaya başlamıştır. CHP ve DP listelerinde beklediği kadar kadın aday göremeyen Oruz, her iki partiye de tepkisini ve partilerden beklentisini şu sözlerle aktarmıştır:

Şu satırları yazmak için illerimizden gelecek olan aday seçimleri neticesinden bir fikir edinmek istedim. Gazetemizin baskıya verildiği sırada, Kars milletvekili Tezer Taşkiran’dan bir haber alınmadığına göre, ondan başka sekiz kadın milletvekilimizin %70ler arasına girmediğini ve yeni aday olarak da İstanbul’dan C.H.P.sinden Meliha Avni Sözen ve D.P.den ise, Nazlı Tılabar’dan başka kadın adına rastlanmamış olduğunu görüyoruz. Dileriz ki, diğer haber gelmiyen illerden kadın aday seçilmiş olsun.

Bu acı hakikat karşısında insan, yüce bir inkilâp adına otuz yıldır savunulan dâva için düşünüp kalıyor. Adetâ Cumhuriyet rejimimiz kadar övündüğümüz, bütün dünyaya ilân ettiğimiz kadın inkilâbımız, bu hamlenin en yüksek mertebesi olan seçme ve seçilme konusunda birdenbire bir sarsıntı hali gösteriyor ve bu sarsıntının, demokrasinin inkişafı yolunda kendini göstermesi büsbütün üzücü bir manâ ifade ediyor.

1946 seçimlerinde sezinlemiş olduğumuz ve ilk adımın buhranıdır diye, bütün iyi niyetlerimizle tefsire çalıştığımız bu hal, yazık ki 1950 seçimlerinin ilk

anında daha dikkate değer bir durum arzetti. (...) Şimdi ümit ediyoruz ki, C.H.P. programını yürütmek için %30lar içerisinde kadın isimlerini de ilâve edecektir. Bu ilâve edişin çok düşünülerek hamle içinde hazmettirecek şekilde elde tutma yolunun aranılması, C.H.P. idarecilerinden beklediğimiz iştir. Bununla beraber, Demokrat Partinin de büyük muhalefet partisi olarak dâvamızı korumasını bekliyoruz (Oruz, 1950, s. 1-2).

Kadın Gazetesi'nin yazarları, seçim sürecinde yalnızca partilerden taleplerde bulunmakla kalmamış, kendileri de gazetede “*Kadın seçmenler ne istiyor?*” (*Kadın Gazetesi*, 1950, s. 1) başlıklı bir röportaj dizisi başlatıp kadın milletvekilleriyle seçmenler arasında bir köprü vaziyeti görmüştür. Bu röportajlara seçimlerden sonra da devam ederek, Meclis'teki milletvekillerine kadınların beklentileri konusunda yol göstermeye çalışmışlardır. Yazarlar ayrıca seçime kadar aday gösterilen kadın milletvekilleriyle de röportajlar yapmışlardır. CHP'den 6, DP ve MP'den ise 2'ser olmak üzere toplam 10 kadın milletvekili adayından biri olarak, DP'nin milletvekili adayı listesinde yerini alan Halide Edip Adıvar da röportaj yapılan isimlerdendir. Kadın inkılabının gerilemesinde kadınların da kusuru olduğunu dile getiren Adıvar'ın sözleri okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Bilindiği gibi bu inkilâp, Cumhuriyet devrinden önce başlamıştır. Fakat mevzuat bakımından büyük hamle, Cumhuriyet rejimi içinde yapılmıştır. Mevzuu kuvvetle elde tutma işinde işaret ettiğiniz mekanizmanın işleme tarzı ile beraber, kadınlığımızı da kusurlu görürüm.

Sosyete hayatı içinde, medeniyeti tamamiyle başka şekilde anlamış münevver bir kadınlık zümresi var ki, bunlar kendi haklarına karşı kayıtsız kalmışlardır. Sonra inkilâp yapılıyor diye, bir erkeğin de olamayacağı yaşlarda genç hanımları hâkim yaptık veya mühim bir vazifenin başına geçirdik. Onlar, giyim tarzları ile ve görüşleriyle halka emniyet telkin etmediler (Oruz, 1950, s. 1-7).

Kadınların cinsiyet ayırt etmeden talep etmeleri gereken konular olduğunu belirten Adıvar, “*Meselâ; ucuz mesken dâvası, belediye mevzularını ilgilendiren şeyler ve çocukla alâkadar meseleler, kadınlarımızın birinci plânda gelen dâvalarındandır. Kadınlar, bütün bu meseleler üzerinde seçtikleri kimseleri vazifeye çağırabilirler. Zira mevzuat itibarile bütün haklara sahiptirler*” diyerek sözlerini noktalamıştır (Oruz, 1950, s. 1-7).

Seçim listelerindeki kadın adayları belirleyen erkekler ise *Kadın Gazetesi*'nin aksine, listedeki kadın aday sayısını ilerici bir hamle olarak görmüşlerdir. Dönemin Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu konudaki düşünceleri, gazetede eleştiriye maruz kalmıştır:

Sayın Cumhurbaşkanı İnönü, İzmir'de müstakil adaylar meselesine temas ederken, kadın adaylarının sayısı üzerinde de durdu. Ve bağımsız aday Halide Edip Adıvar'ı, Demokrat Partinin adayı saymıyarak, C.H.P.nin bu işte ve dolayısıyla medeniyette ve inkılâpta altı misli ileri olduğunu belirtti. Biz, D.P.nin aday listesinde iki kadın gördüğümüz için, yani Sayın Halide Edip Adıvar'ı hesaba katmak gerektiğini düşünerek, iki parti arasında üç misli farkı kabul ediyoruz.

Fakat Sayın İnönü'nün, partisi adına bir inkılâp ve ilerilik olarak işaret ettiği kadın aday miktarı dört devre önce 17 rakamı üzerinde durduğuna göre, yirmi yıl öncesine nazaran, inkılâpta üç misli gerilediğimizi göstermektedir. (...) Vakıa Sayın Cumhurbaşkanı, kadın sayısını, bir inkılâp ölçüsü olarak aldığına göre, düşüncemizde haklı imişiz (Oruz, 1950, s. 2).

Nihayet takvimler 14 Mayıs 1950'yi gösterdiğinde seçimler yüzde 89,3 katılım oranıyla gerçekleşmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). “*Yeter söz milletin*” diyen DP, oyların yüzde 55,2'sini alarak Meclis'te 416 sandalye, CHP yüzde 39,6'sını alarak 69 sandalye, MP ise yüzde 4,6'sını alarak yalnızca 1 sandalye için hak kazanmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 25). Parlamentoda yer alan 487 milletvekilinden yalnızca 3'ünün kadın olmasıyla birlikte, kadın milletvekili oranı ise yüzde 0,6'ya düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). Yeni dönemde CHP sıralarından Kars Milletvekili Tezer Taşkiran, DP sıralarından ise İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar ve İzmir Milletvekili Halide Edip Adıvar Meclis'e girmiştir. *Kadın Gazetesi* ise bu seçimin kadınların seçmen olarak lehinde, seçilen olarak ise aleyhinde sonuçlandığını belirtmiş (Oruz, 1950, s. 1-5), DP'nin seçimi kadınlar sayesinde kazandığını söylemişlerdir:

1945 nüfus sayımına göre hemen hemen eşit sayıda olan kadın ve erkek nüfusumuz, beraberce sandık başına koşmuştur. Fakat işin bir de tatbikat tarafı var ki, o da şudur:

Bir defa partiler mensubu olan erkekler, kadınlardan daha fazla bir yekûndadır. Binaenaleyh D.P.den başka partilere mensup erkeklerin bayanları da Demokrat Partiyi tutmuşlardır. Sonra subay veya emniyet memuru gibi ve erler gibi reye iştirak etmeyen yekûnu kabarık bir kütlenin eşleri de, oyunu D.P. lehine kullanmış olacaklar ki, böyle bir netice alınmıştır. Bu duruma göre, Demokrat Partinin çoğunluğu alma zaferi, kadınların zaferidir!

(...) Şu hal, C.H.P. için, iki katlı bir mağlûbiyeti ifade eder. Çünkü Medenî Kanun ve Anayasada, kadınlar lehine yapılan tadilâtı destekleyen parti, C.H.P. idi. Yazık ki, yıllar boyunca prensipler üzerinde idealci bir ruhla çalışmayan bu parti idarecileri, kadın sempatisini kaybetmiş ve bu sempati, aziz Atamızın kutsal varlığı üzerinde toplanmıştır. D.P. idarecileri, kıssadan hisse çıkarmak bizlere düşer! (Oruz, 1950, s. 2).

Gazetenin başyazarı Oruz, ayrıca yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gazete adına bir tebrik telgrafi göndererek, *"İktidarı ele almış bulunarak, kadın inkilâbımızı destekleyici olacağınızı bekler ve ister, en samimî tebriklerimin kabulünü saygılarımla rica ederim"* demiştir (Oruz, 1950, s. 1). 22 Mayıs 1950 tarihinde, TBMM'nin 9. döneminin ilk toplantısında İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar'ın Meclis Divan Kâtipliğine seçilmesi de *Kadın Gazetesi* yazarları tarafından kadınlık adına kazanılan bir başarı olarak görülmüştür. Tlabar'ın 478 milletvekilinden 377 oy alarak bu göreve getirilmesi *"Halen Demokrat Partililer, kendilerini kuvvetle destekleyen kadınlığımıza karşı bir minnet duygusu içinde olacaklar ki, Nazlı Tlabar, kâtip seçilmek için bu kadar oy kazanmıştır"* sözleriyle değerlendirilmiştir (Kadın Gazetesi, 1950, s. 1-5). Fakat DP'ye karşı duyulan bu memnuniyet uzun sürmemiştir. CHP'nin 8. Kurultayı'nda 63 ilden gelen delegeler arasında tek kadın delegenin Übeyde Elli ve tek kadın milletvekilinin CHP Milletvekili Tezer Taşkiran olması gazetede eleştiriye maruz kalmıştır:

Milyonlarca partiliyi temsil eden bu delege ve davetliler içinde büyük bir kadın topluluğunun yalnız iki kadınla temsil edilmesi ne kadar acı. Ne yazık ki Demokrat partide kadınlığımız adına bir şey yapamadı. O da tek kadınla Meclise girip iktidarı eline alırken kadınlığımıza karşı müsbet bir karara varamadığını isbat etmiş oldu. Bu olay karşısında düşünüyorum. Bu haklarımızı arayıp

savunmamızı yapmak için tek çıkar yol erkekleri davamıza inandırmak ve beraberce çalışmak (İlgaz, 1950, s. 1-2).

Buna rağmen 1950 yılını güzel haberlerle kapatan *Kadın Gazetesi*, 1951 yılını da güzel haberlerle karşılamıştır. 3 Eylül 1950 tarihinde, DP döneminin ilk yerel seçimleri gerçekleşmiş ve Mersin’de seçilen Müfide İlhan ilk kadın il belediye başkanı olmuştur. *Kadın Gazetesi*’nin “Yuvayı kuran dişi kuştur, yaşatan da yine o olabilir diyerek, şehirlerinin başına yaman bir dişi kuş getirdiler” sözleriyle bahsettiği İlhan ise yeni görevi hakkında, “Şehre, ev dediğime göre, şehirciliğin de vatandaşların sağlığını, rahatlığını bir anne titizliği ile düşünmeli, maksat, evin ve aile efradının ihtiyaçları bütçenin müsaadesi nisbetinde en iyi, en ucuz şekilde temin edilmelidir. Şehrin cazip bir yuva haline getirilmesi lâzımdır” demiştir (Kınalı, 1950, s. 1-4). Bu durum Süreyya Ağaoğlu’nun da sefir olmasıyla birlikte, kadın inkılabında kaydedilen hamleler olarak ele alınmıştır (Kadın Gazetesi, 1951, s. 1). Fakat Mersin Belediye Başkanı Müfide İlhan, belediye kadrolarında oynama yapmamasından dolayı doğan siyasi çatışmaların ardından, Belediye Meclisi’nde yeterli güvenoyunu toplayamayıp görevden alınmıştır. Bu durum karşısında Oruz, kadınlık zümresini İlhan’ı yalnız bırakmakla suçlamış ve yeterince tepki gösterilmemesine isyan eden bir yazı yayınlamıştır:

Mersin Belediye seçimi yenilendikten sonra, Meclise gelen azalar tarafından 1950 yılında Başkan seçilen bu kadınıımız, gene aynı kimseler elile ve kifayetsizlik kararıyle 1951 yılında Başkanlıktan alınmıştır. (...) Benim bildiğime göre, Müfide İlhan, kadın olmasının ve kadına lâıyk hassas bir vicdana sahip bulunmasının kurbanı olmuştur. Yani demagojiye sapan bir tarz politikaya âlet olmadığı ve çok dürüst hareket ettiğı için kifayetsiz farzedilmiştir. (...) Fakat koca bir kadınlık zümresinin onu tek başına bırakması her şeyden daha hazindir. Genel Merkez olarak Ankara'daki Türk Kadınlar Birliğı topluluğı bir hassasiyet gösterdi mi? Hangi kadın yazar eline kalemi alarak, ilk kadın belediye başkanını savundu? Sarı çizmeli arkadaşımız, Süreyya Ağaoğlu dostumuz neden susuyorlar? (...) Hattâ günlük politika mevzuunda pek fazla kalem kullanmadığı halde, bu gidişe üzüldüğünü bildiğim Halide Edip Adıvar üstadımız ve diğeri iki tanınmış kalem erbabı, Şükûfe Nihal Başar, Halide Nusret Zorlutuna niçin mevzuu ele almadılar? Velhasıl bu kadar yetişmiş kadınıımızla, olay karşısında

susmuş bulunuyoruz. Denebilir ki, Mufide İlhan, Türk kadın topluluğunun demokrasi acemiliğine uğramıştır. Yoksa beş, on belediye azasının demagojisine kurban mı giderdi? (Oruz, 1951, s. 1-6).

İlk il belediye başkanının görevden alındığı bu yıllarda, az sayıda da olsa kadın belediye meclis üyesine rastlamak da mümkündür. Koçer, 3 Eylül 1950 seçimiyle birlikte Ankara'da Saadet Teke, Advie Fenik ve Filyet Arman'ın meclis üyesi seçildiğini ve belediye meclislerinde yer alan kadınların genellikle o bölgelerin seçkin aileleri arasında yer aldığını belirtmiştir (Koçer, 2009, s. 85). 1952 yılında gerçekleşen İstanbul Kalkınma Kongresinde söz alan Oruz ise İstanbul'da kadınların belediye işleriyle çok az meşgul olmasından yakınmıştır. Belediye hududu ile bir evin içinin benzerliğine değinen Oruz, *“Kadının zevki, temizleme işlerindeki mümaresesi, kıvraklığı şehre fayda vermelidir. Belediye Meclislerine fazla kadın girmesi ve süt, et, ekmek, diğer gıda maddeleri ile temizlik işlerinde kadından bu şekilde istifade edilmesi lâzımdır”* demiştir (Oruz, 1952, s. 7). Kadınların gerek TBMM'de gerekse Belediye Meclislerinde oldukça sınırlı yer aldığı bu yıllarda CHP kadın inkılabını sahiplenirken, DP ise inkılabın bir partiye mal edilmesine tepki göstermektedir. *Kadın Gazetesi*'nde bu duruma karşı şu sözlerle tepki verilmiştir:

Kimi parti lideri, kadın inkılâbı ile, harf inkılâbı elde tutulmalıdır diye öğüt verir, kimi parti sözcüsü kadın inkılâbına ait meseleleri filân partiye mal edecekler diye ateş püskürür... Peki ama, a devletlilerim, elinizde yüzde yüz imkânlar varken sizler de Atatürk gibi (19) kadın milletvekili adayını göstermek için partinize emir vermek imkânında iken nerede idiniz? Hâlâ da ne için birbiriniz ile yarış edercesine Millet Meclisine, Belediye Meclislerine, idare meclislerine kadın aday göstermek babında el, kol bağlıyorsunuz? (Oruz, 1952, s. 2).

1952 yılında Türkiye'de bunlar yaşanırken, dünyada ise kadın hakları açısından önemli bir aşama olan “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme” Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Sözleşmenin ilk üç maddesinde kadınların hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün seçimlerde erkeklerle eşit koşullarda oy kullanabilecekleri, tüm kamu organlarına seçilebilecekleri ve tüm kamu görevlerinde yer alabilecekleri belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler, 1952). *Kadın Gazetesi* sayfalarında sözleşmeden *“Birleşmiş Milletler, kadınların siyasal hayata katılmalarını, demokrasinin zarurî bir*

unsuru, tabiî bir neticesi olarak kabul etmektedir” diye bahsedilirken, Türkiye’de kadınların sözleşmenin maddelerinde yer alan haklara zaten sahip olduğu belirtilmiştir (Geray, 1953, s. 2). Oysa Türkiye’nin 1954 yılında katıldığı ve 1959 yılında onaylanarak yürürlüğe giren sözleşme, bu hakların kabul edilmesinin yanında uygulanması konusunda da sözleşmeyi imzalayan devletleri yükümlülük altına sokmaktadır (Çadır, 2011, s. 25-26). 1954 yılında sözleşmenin imzalanmasının ardından ise gazetede şu sözlere yer verilmiştir:

Kanunların çıkarılması, anlaşmaların imzalanması, başlı başına bir fayda sağlamaz. Nasıl kilitli dolapta duran yemek tenceresi açılığımızı gideremezse, tatbikatı aksayan kanunlardan da bir hayır gelmez. Memleketimizde kadınların siyasi hakları yirmi sene evvel tanındığı halde tatbikatta bu hakkın kullanılması mümkün olduğu kadar güçleştirilmektedir. Gazetelerde memleketin idaresinin ev idaresine benzemediğinden kadınların karışmamasını isteyenlere, hanımları evlerine girmeye davet edenlere sık sık rastlamaktayız (İlhan, 1954, s. 1-2).

Var olan hakların kullanılmamasından yakınan *Kadın Gazetesi* yazarları, 1954 yılındaki genel seçimlerine bir yıl kala çözümü bir kadın teşkilatlanmasının oluşturulmasında bulmuştur. “*Kendi kendimizi teşkilâtlandırmazsak veya erkekler bizimle samimî ve eşit bir işbirliğine girmezlerse siyasal alanda eşitliğimizi hiçbir zaman elde edemeyiz*” diyerek, kadınları Kadın Partisi’ni kurmaya davet etmişlerdir:

Seçime bir yıl kaldı. Partiler faaliyette... Kazanabilmek için köylere kadar propaganda ekipleri uzanıyor. Propaganda ekiplerine yardımcı olarak birçok kadın da katılıyor. Yardımcı, ek durumunda giden bu şehirli kadınlar pek büyük işler başarıyorlar. Köylü kadının derdini dinliyorlar, ilaç veriyorlar, işlerinde kolaylık gösteriyorlar.

(...) Seçim listeleri tanzim edildiğinde belki ancak bir iki kadın aday listeye girebilecektir. Onlar da haklarımızı koruyacak durumda olsalar ne ise... Belki de Meclise girince heyecana kapılacaklar, kürsüde yemin ettikten sonra bir daha herhangi bir önemli konu üzerinde fikir beyan edemeden dört yılı geçirecekler (Kadın Gazetesi, 1953, s. 1-2).

Her ne kadar erkek milletvekillerinin arasında da bilgisiz ve işini yapmayıp yılların dolmasını bekleyenler olsa da sayıları çok olduğu için onların göze batmadığının belirtildiği gazetede, kadınların sayıca az olmalarından dolayı her hareketlerinin konu olduğuna değinilmiştir. Kadınların hâlâ parti propagandalarında ve seçim işlerinde erkeklere başarı sağlamak için çalıştıklarını, fakat erkeklerin bu çalışmalardan kadınların fayda sağlamasını istemediklerini dile getirmiş ve “*Bunun için de yapacağımız tek şey bir kadın partisi kurarak teşkilâtlandırmaktır. Kadın partisine yalnız kadın seçmenler oy verseler Mecliste yüzlerce sandalye elde edebilir*” demişlerdir (Kadın Gazetesi, 1953, s. 1-2).

Bu durumdan erkekler kadar kadınların da sorumlu olduğunu bildiren Arıcan, teşkilatların milletvekili aday listeleri için propaganda imkânları daha fazla olan, daha fazla para harcayabilen ve gece gündüz yalnız başına köy köy dolaşabilen erkekleri; fikir ve kültür bakımından olgun kadınlara tercih ettiğini belirtmiştir. Bir kadın milletvekili adayının yurdun her yerindeki köylerde yalnız başına gezebilmesi için erkeklerle eşit sosyal haklara sahip olmadığını söyleyen Arıcan, “*Sosyal şartlarımız uygar olsa kadın hiçbir fedakarlıktan kaçınmaz. Propagandasını erkek kadar rahat ve kolay yapamıyorsa bu durumdan cemiyetimiz sorumlu olmalıdır*” demiş ve kadınları birbirini tutmamakla suçlamıştır:

Biz kadınlar birbirimizi tutsaydık! veya fikir kabiliyeti, propagandaya, cins farkına ve paraya üstün gelseydi partilerin listelerinde birçok kadın adayların isimlerine rastlıyacak, kadın inkilabımız ve memleketimiz adına sevinecektik.

İlk kadın milletvekillerinin sayısını çoğaltmak için hususî bir formül düşünülmezse bu gidişle yakın bir gelecekte kadının siyasi hakları sona erecek ve meclis kapısı kendisine kapanacaktır. Bu durumdan erkekler kadar bizim de sorumlu olduğumuzu belirtmek isterim (Arıcan, 1954, s. 1).

Celâsin ise her seçimle birlikte kadın milletvekili sayısının nüfusa oranla artacağı yerde giderek azalmasıyla ilgili olarak, “*Acaba kadın yirmi senelik bir zaman zarfında ileriye gitmeyip gerilemiş midir? Yahut 25 milyon nüfusumuzda Mecliste Türk kadını temsil edecek kadın bulunmamış mıdır?*” sorularını sormuştur:

Hayır. Kadın gerilemedi. Bilâkis büyük başarılı eserler verdi. En tabîî hakkı olan analık rolünden, havalara kadar en büyük nesli yardımcı cesaretiyle, faciaları önledi. (...) Yine de yirmi beş milyon nüfusumuzu mecliste temsil eden (540) erkek mebusumuzun mükemmel olduğu, kendilerinden milletin beklediği işleri lâıkiyle başardıkları iddia edilemez. Herkes muktedir olduğu kadar iş yapar. Ve iş yapmak için - hele vatan dâvasında - kadın erkek diye bir fark yoktur. (...) Meclise girecek beşyüz veya daha fazla erkek mebusların hepsi kadından esirgenen reylere lâıık derecede mükemmel midir yoksa bu hoş köşeyi! kadına kaptırmamak endişesidir?! 2 Mayıs seçimlerinde de seçmen kurullarından daha fazla kadın yâr olacak sanmıyorum. Çünkü tertip bunu gösteriyor (Celâsin, 1954, s. 2).

Oruz ise tüm bunların yanı sıra geleneklerin ve alışkanlıkların da önemine vurgu yapmış, Türk kadınlığının büyük talihsizliğinin ise Atatürk gibi bir inkılap savunucusunun erken kaybedilmesi olduğunu söylemiştir. Aslında Türkiye’deki süfrajat hareketlerin 1925’te kurulan ilk Kadınlar Birliği’nin düzenlediği eşitlik talep eden miting ve gösterileriyle başladığını söyleyen Oruz, Kadınlar Birliği’nin kapatılmasıyla teşkilatsız kaldıklarından dem vurmıştır:

Bizlere artık Kadınlar Birliğine ne lüzum var, işte Halk Evleri kurulmuştur, orada kadın, erkek, milletin yetişmesi mahis mevzuudur diyenlerin başında Kemal Atatürk vardı. İnkilâpçı gözükkenlerde katıldı. Fakat bu formül bu görüş bütün imanımızla muhakkak ki kadınlığımızı hem teşkilâtsiz hem de mücadelesini başka yönlerden yürütmeğe sevketmiştir. Kadınlığımız kendisine açılan geniş yolda başarı göstermek için adeta çırpıntı halinde didinmiş ve hiç de işi aksatmamıştır. (...) Atatürk’ün hamleli görüşü meşrutiyet devirlerinden itibaren bu kadınlığın medeniyet âlemine doğru açılan varlığını ve bunun yanında tarihi kabiliyetini iyi ölçmüş bundan dolayı da eşit kanuni haklar çerçevesi içindeki hamle birliği fiyasko vermemiştir. Fakat bu varlığa kanatlarını geren adam çabuk aramızdan ayrılmıştır. Mevzuu prensipleri dahilinde yürütmesi, geliştirmesi icap eden siyasî teşekkül ise işi midencilığe dökmüştür ve açıkça kadın inkilâbını korumamıştır. (...) Ya Partiler mevzuu tam bir

samimiyetle ele alıp Atatürk'ün yolunda yürüyecekler yahut kadınlık tam teşkilatlanacaktır (Oruz, 1954, s. 1-2).

Partiler milletvekilleri aday listelerinde kadınlara yeteri kadar yer vermese de kadın seçmenlerin oylarına da ihtiyaçları olduklarının farkındalardır. Sarıtaş ve Şahin'e göre partiler arası bu rekabet, kadınlara yönelik söylemler geliştirilmesi ve kadın seçmene ulaşılması için kadın kollarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Böylece partilerin kadın kolları, kadınların siyasal hayata katılmasının yeni bir yolu haline gelmiştir (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 652). Nitekim 1954 seçimlerinin hemen öncesinde DP Kadın Kolları kurulmuş ve kadın kollarının resmî yayın organı olan *Demokrat Kadın* dergisi de DP'nin övülüp CHP'nin yerildiği bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başlamıştır (Koçer, 2009, s. 84). CHP ise TBMM'deki kadın temsil oranının giderek düşmesine karşı, kadın inkılabının yayılması ve benimsenmesi amacıyla 1950'li yıllarda kadın kollarının oluşturulması yönünde çalışmalara başlamıştır. Ancak çalışmalar 1960'lı yıllarda tamamlanmış ve CHP Kadın Kolları yasal kuruluş olma özelliğine kavuşmuştur (Çadır, 2011, s. 55-56).

Siyasi partilerde bu gelişmeler yaşanırken, *Kadın Gazetesi* yazarları ise 2 Mayıs 1954 genel seçimleri için kadınları ısrarla oy kullanmaya, partileri ise milletvekili aday listelerinde kadınlara daha fazla yer vermeye davet etmişlerdir. Çünkü bu seçimde de en fazla beş kadının Meclis'e girebileceğini öngörmüşlerdir (Oruz, 1954, s. 2). Ancak seçimlerin ardından yalnızca dört kadın milletvekili Meclis'e girebilmiş ve kadın temsil oranı yüzde 0,7'de kalmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5).

Dördü de DP'den olan kadın milletvekillerinden Zonguldak Milletvekili Edibe Sayar, İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar ve Ankara Milletvekili Aliye Timuçin Coşkun, 12 Mart 1956 tarihinde “gayri millî ve gayri medeni” olduğu gerekçesiyle çarşafın yasaklanmasına dair bir kanun teklifi vermek için bir araya gelmiştir. Oruz, bunu gazetede “1934'ten beri ilk defa üç kadın milletvekili bir araya gelerek kadınlık mevzuuna taalluk eden bir mesele üzerinde bir kadın teklifi yapmışlardır” sözleriyle duyurmuştur (Oruz, 1956, s. 1). Oldukça yankı uyandıran kanun teklifiyle ilgili gazetelerde makalelere ve röportajlara yer verilmiş, köylere gidilerek anketler yapılmıştır. Fakat kanun teklifi Meclis tarafından gündeme alınmamıştır (Aydoğan, 2022, s. 204). Meclis'in 1954 ile 1957 seçimleri arasındaki 10. döneminde, dört kadın milletvekili Emekli Sandığı Kanunu,

bazı kisvelerin giyilemeyeceği, eğitimle alakalı kuruluşların bütçeleri, Üniversiteler Kanunu ve korunmaya muhtaç çocuklar konularında olmak üzere genel kurula oldukça kısıtlı sayıda hitap etmişlerdir. Nazlı Tıbar 3 (TBMM, 2009, s. 380), Aliye Temuçin Coşkun 4 (TBMM, 2009, s. 375), Nuriye Ferhan Pınar Erdem 4 (TBMM, 2009, s. 328) ve Edibe Sayar 5 (TBMM, 2009, s. 340) kanun teklifi sunmuştur.

27 Ekim 1957 genel seçimleri yaklaştıkça, partilerin seçim çalışmaları kapsamında yaptıkları köy gezilerine kadın kollarının yaptıkları ev gezileri de eklenmeye başlamıştır. Kadın kollarının seçimlere kadar kadın hakları yönünde hiçbir çalışma yapmadığını öne süren *Kadın Gazetesi* yazarı Hekimoğlu ise seçimler yaklaşınca kadınlarla görüşüp onları anlamak için evlerini gezmeye başlayan kadın kollarının çalışmalarının gerçekçi olmadığı eleştirisini yapmıştır (Hekimoğlu, 1957, s. 2). DP, 1954 genel seçiminde yüzde 58,4 olan oy oranını yüzde 48,6'ya düşürse de 1957 genel seçimlerinin de galibi olmuştur. CHP ise yüzde 35,1 olan oy oranını, yüzde 41,4'e yükseltmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 25). Yeni dönem de ise 610 milletvekilinden 8'i kadındır ve Meclis'teki kadın temsil oranı yüzde 0,7'den yüzde 1,3'e yükselmiştir, fakat hala 1935 yılındaki yüzde 4,5 oranına yaklaşamamıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). Son seçimde de kadın hakları ve kadın erkek eşitliği yönünden hayal kırıklığına uğradıklarını belirten *Kadın Gazetesi* yazarları şunları dile getirmiştir:

Doğu'dan seçilen milletvekilinin okuma-yazma öğrenmek için ders almaya başladığını gazetede okudum. Erkeklerimizin bazılarında ne büyük bir üstünlük duygusu insanların arasında tahsilsizliğine rağmen kendinde milletvekili olmak hakkını görüyor ve milletvekilimiz de oluyor. Lise ve üniversite mezunu olmadığı halde. (...) O halde her yönden en üstün seviyeye erişmiş kadınlarımızı bile aday listesine koymaktan neden çekiniyoruz?

(...) İktidarda olan her parti memlekette demokrasinin var olduğunu iddia ediyor, muhalefette olan partiler de demokrasiyi tesis edeceklerini iddia ediyorlar. Demokrasi, fertler arasında fark gözetmeksizin hak ve adaleti sağlamak değil midir? Hak ve adalet yurdumuzda yalnız erkekler için mi vardır? Yalnız erkeklere mi gelecektir? Kadın eskiden olduğu gibi gene yardımcı, yeni erkeğin hizmetkârı olarak mı kalacaktır? Bir memlekette basın hürriyeti, söz hürriyeti dahi olsa kadın - erkek eşitliği yoksa o memlekette gerçek demokrasi

de yoktur. Bize bazı kimselerden, “hakkınızı kendiniz koruyunuz” diye tarizler geliyor. İleri seviyeye erişmemiş memleketlerde bu çeşit hareketlerde erkeklerin de yardımı gerekir. Bizde kadın haklarının korunması için fikir mücadelesinden başka kanunlara ve bazı şartlarda erkek yardımına da lüzum vardır. Memleketimizde yalnız iyi yetişmek esas tutulsaydı bugün bir çok vekilliklerde ve diğer yüksek mevkilerde kadınlarımızın bulunması gerekirdi (Kadın Gazetesi, 1957, s. 2-5).

Gazetenin bu konudaki isyanı oldukça yerindedir. Çünkü Meclis’te lise mezunu dahi olmayan erkek milletvekilleri bulunurken, 1946-1960 yılları arasında Meclis’e giren kadın milletvekillerinin yüzde 60’ı üniversite, yüzde 40’ı ise lise diplomasına sahiptir (Arat, 1998 (b), s. 257). Fakat bu kadınlar, her ne kadar oran olarak erkeklerden oldukça az sayıda olsalar da Meclis’teki çalışmaları yönünden de oldukça pasif kalmayı tercih etmişlerdir. Milletvekili listelerinde ve dolayısıyla Meclis’te kadınlara gerektiği kadar yer verilmemesini sık sık eleştiren *Kadın Gazetesi* yazarları, Meclis’te yer alan kadınların çalışmalarının yetersizliğini de sürekli gündeme getirmiştir:

Kadına ait halledilmemiş meselelerin düzene konması için B. M. Meclisine çok sayıda kadının üye olarak girmesi bir zarurettir. Geçen devre bu hususta değerli çalışmalarda bulunan kadın milletvekillerimizin teşebbüsleri sayıları çok az olduğu için müsbet bir şekilde sonuçlanamadı.

Aile reisliğinin kayıtsız ve şartsız erkeğe verilmesi büyük bir haksızlık olduğuna göre, şartlara göre gerekmesine dair bir önerge veren çıktı mı? Kadını satılık, kiralık eşya durumuna düşüren geçmiş midir? İmam nikâhiyle evlenmelerin sona ermesi için ne gibi katî tedbirler alınmıştır? Kadının da kendi öz toprağında erkek gibi gece ve gündüz rahatsız edilmeden dolaşabilmesi neden mümkün değildir? Kadına karşı vaki olacak bir tecavüzde meselâ, bıçaklandığı parça parça doğrandığı, otomobilden fırlatılıp atıldığı zaman böyle bir fiili yapanlara karşı çok şiddetli kanunların tatbik edilmesini teklif edenler olmuş mudur? Erkeklerle askerlik süresinde okuma-yazma imkânı sağlanıyor. Okuma yaşını geçiren kadınlar için ne gibi imkânlar düşünülmüştür? (...) (Kadın Gazetesi, 1957, s. 2-5).

Sonuç olarak Meclis'in 11. döneminde, kadın milletvekili sayısı az da olsa artış göstermiş olmasına rağmen bu artış ne yazık ki kadınların Meclis'teki faaliyetlerine yansımamıştır. Bu dönemde kadınlar Meclis'te oldukça az söz almış ve *Kadın Gazetesi* sayfalarındaki bu sorulara çalışmalarında yer vermemişlerdir. DP milletvekillerinden Nimet Perihan Arıburnu 2 (TBMM, 2009, s. 69), Ayşe Günel 2 (TBMM, 2009, s. 193), Nuriye Ferhan Pınar Erdem 3 (TBMM, 2009, s. 330), Arife Necla Tekinel 1 (TBMM, 2009, s. 374), Nazlı Tlabar 1 (TBMM, 2009, s. 381) ve Hilal Ülman 2 (TBMM, 2009, s. 419) kez kanun teklifi sunup söz almıştır. Emine Piraye Levent ise hiç söz almamıştır (TBMM, 2009, s. 268). Tek CHP'li kadın milletvekili olan Übeyde Elli ise 11. dönem boyunca 2 kere söz almış, 1 kere de kanun teklifi sunmuştur (TBMM, 2009, s. 162). Ankara Milletvekili Elli'nin milletvekili ödeneklerinin indirilmesiyle ilgili sunduğu tek önerenin arkasından ise *Kadın Gazetesi*'nde "*Kadınlarımızın bu mevlada daha makul olduğunu ve birazda bütçe tasarrufuna ev bütçeleri gibi önem verdiğini göstermektedir. Kadınlardan teşri hayatta buna benzer hususiyeti ilan pek çok hareketler beklemekteyiz*" sözlerine yer verilmiştir (Kadın Gazetesi, 1957, s. 5).

1946, 1950, 1954 ve 1957 genel seçimlerinde kadınlar Meclis'te istenildiği kadar sandalye elde edememiş olsa da kadınların siyasete katılımı artmıştır. Sarıtaş ve Şahin'in da belirttiği üzere, bu yıllarda seçme ve seçilme haklarına sahip çıkmak ve Meclis'te kadın sorunlarını dile getirecek milletvekilleri bulunmasını sağlamak kadın hareketi için önemli bir gündem olmuştur. Kadınların desteklenmesi için kadın milletvekilleri, muhtarlar, il belediye başkanı, partilerin il ve ilçe başkanları faaliyetleriyle birlikte kadın yayınlarında tanıtılıp kadın dernekleri tarafından desteklenmiştir (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 657). *Kadın Gazetesi*'nde de siyasetin içindeki kadınlar, partilerinden bağımsız olarak benimsenmiş ve kadın oldukları için başarılarıyla öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

1950 seçimlerinde iktidara gelen DP, CHP'den sonra iktidara gelen ilk parti olmasıyla tarihi bir öneme sahipken, 10 yıl boyunca da iktidardaki konumunu koruyabilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin siyaset tarihinde 1950'li yılların çok partili hayat, DP ve DP'nin liberal söylemleriyle anılmasına neden olmuştur.

Köylü ve çiftçinin de oyunu alarak iktidara gelmesine rağmen aslında ticaret burjuvazisinin ve toprak sahiplerinin partisi olan DP'nin 1960 yılına kadar süren iktidarı, Koçer'in dile getirdiği gibi yıllar geçtikçe özgürlükçü ve demokratik anlayıştan

uzaklaşmıştır (Koçer, 2009, s. 43). On yıllık DP iktidarı, 1960 yılındaki 27 Mayıs Darbesiyle son bulmuştur. 27 Mayıs Darbesi yalnızca siyasi tarih açısından değil, kadın tarihi açısından da önemli bir kırılma noktası olmuştur. DP iktidarının giderek otoriterleşen ve basın üzerinde baskısını artıran yönetim şeklinin ardından 27 Mayıs Darbesi, *Kadın Gazetesi* ve kadın dernekleri tarafından sevinçle karşılanmıştır. *Kadın Gazetesi*, darbenin ardından “*Varol Ordumuz Bizi Kurtardın*” manşetiyle çıkmış, Kadınlar Birliği’nin üyeleri İstanbul Askeri Vali ve Belediye Reisi Tuğgeneral Refik Tulga’ya tebrik ziyaretinde bulunup alnından öpmüştür (Şahin ve Sarıtaş, 2017, s. 730). Darbenin ardından DP yönetimi gibi DP’li kadın milletvekilleri de darbeyi gerçekleştiren cunta tarafından yargılanmak üzere, o yıllardaki adı Yassıda olan Demokrasi ve Özgürlükler Adası’na gönderilmiştir. Yargılama sürecini yakından takip eden *Kadın Gazetesi* yazarları, buradaki kadın milletvekilleriyle ilgili tarafsız haber yapmaya özen göstermiştir. Çünkü 1950’li yıllarda gazetede hâkim olan kadınlar için birlik olma algısı, bu yıllarda da sürmektedir. Her ne kadar 27 Mayıs Darbesi, *Kadın Gazetesi* tarafından bir devrim olarak görülse de bir sonraki seçimde de kadınlar umdukları sonuca ulaşamamıştır. 15 Ekim 1961 tarihinde gerçekleşen genel seçimde Meclis’e giren 450 milletvekilinden yalnızca 3’ü kadın olmuş ve kadın temsil oranı yüzde 0,7’ye düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. 5). Seçimin ardından, demokrasinin tersine tepen bir silah gibi kadınların başında patladığını söyleyen Oruz, “*Kadın kolları kuralım seçmen kadından faydalanmak için her gayrete başvuralım, sonra da kadını aday olarak seçmiyelim, bu nasıl olur?*” sözleriyle sitem etmiştir ve gerekirse kadınlar için seçim listelerinde bir kontenjan belirlenmesi gerektiği fikrini öne sürmüştür (Oruz, 1962, s. 3). Bu yıllarda ise CHP Genel Başkanı İsmet İnönü gibi devlet büyükleri tarafından, kadın temsil oranındaki düşüşün gerekçesi olarak dönemin şartları gösterilmiştir. Türkiye’de ilk defa CHP tarafından siyasi mahiyette bir kadınlar kurultayının yapıldığı 10 Aralık 1962 tarihinde gazetede ki kadınlar, CHP’den tek bir kadın milletvekili ya da senatör çıkarılmaması konusunda partiyi eleştirmişlerdir. Kurultayda İnönü’nün buna gerekçe olarak şartların uygun olmamasını göstermesine karşı ise Oruz, şu sözleri söylemiştir:

Buna karşı bir tek kadın kalkarak: “Sayın Paşamız, 1938 ile 1947 arasında da bu şartlar mı vardı; bu devrede her imkân yöneticilerin elinde iken neden kadın milletvekili sayısı dokuzlara, sekizlere düşmüştür.” diye soramamışlardır. Bu halin biraz da bizim büyüklerimize karşı gösterdiğimiz saygı geleneğinden ötürü

olduğunu kabul etmeliyiz. Ancak, demokrasiye açılırken bizi sorumlu çıkaran bu gibi çekingenliklerden sıyrılmak gerekir (Oruz, 1962, s. 3).

Oruz, kadın kollarının ne erkekler ne de kadınlar tarafından anlaşıldığını, yalnızca seçim mekanizması ve sosyal hizmet organı olarak görüldüğünü de gazete sayfalarına aktarmıştır. Kadın kollarının birinci planda kadın haklarının savunucusu olması ve siyasi ihtiraslara alet edilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Oruz, 1962, s. 3).

Nitekim Meclis'in 12. dönemi de kadınların sınırlı faaliyetleriyle son bulmuştur. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partili (CKMP) Fatma Saadet Evren 14 (TBMM, 2009, s. 176) ve Adalet Partili (AP) Zehra Neriman Ağaoğlu 5 kez (TBMM, 2009, s. 35) Meclis kürsüsünden genel kurula hitap etmiş, AP'li Melahat Gedik hiçbir faaliyette bulunmamıştır (TBMM, 2009, s. 178).

Sonuç olarak, 1946-1965 yılları arasında kadınlar seçme hakkını aktif şekilde kullansa da seçilme hakkına karşı aynı ilgiyi göstermemiştir. *Kadın Gazetesi*'nin yazarlarının da içinde yer aldığı öncü kadınlar, kadınların haklarına karşı çekimser davranmasını eleştirip kadınları yönlendirmeye çalışmışlardır. Çok partili hayatla birlikte, partilerin milletvekili seçim listelerinde kadınlara daha fazla yer açılması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Meclis'te kendisine sandalye bulabilen az sayıdaki kadının da parti kimliklerinden sıyrılarak kadın hakları için mücadele etmelerini ve kadın sorunlarını Meclis gündemine taşımalarını istemişlerdir. Gerek Meclis'teki kadın temsil oranı gerekse kadın milletvekillerinin Meclis'teki faaliyetleri konusunda her yeni dönemde hayal kırıklığına uğramaya devam eden *Kadın Gazetesi* yazarları, yine de kadın hakları ve inkılabı konusundaki davalarına hizmet etmeyi sürdürmüşlerdir.

3.1 Eski Dost ve Yeni Yol Arkadaşı: Türk Kadınlar Birliği

13 Nisan 1949 tarihinde, Mevhibe İnönü'nün fahri başkanlığında ikinci kez kurulan TKB, kuruluş amacından faaliyetlerine, toplantı tutanaklarından taleplerine kadar birçok konuda *Kadın Gazetesi*'nde önemli bir yer tutmuştur. 1935 yılında feshedilen TKB için "*Türk Kadınlar Birliği bir Cumhuriyet çocuğudur, fakat Türkiye Cumhuriyeti çocuğu değildir!*" (Oruz, 1933, s. 14) diyen Oruz, ilerleyen yıllarda TKB'nin tekrar kurulması gerektiğini ise "*Memlekette bir Kadın teşekkülüne ihtiyaç vardır. Fakat geriye dönerek*

süfrajelik yapmak için değil, tabir yerinde ise, misyonerlik yapıp kadınlığımızı ve geri kalan orta şark kadınlığını yetiştirmek için!” sözleriyle dillendirmiştir (Oruz, 1947, s. 1). Oruz, TKB’nin 1935 yılındaki feshini hem Halkevlerinin faaliyete geçmesi hem de Atatürk’ün kadınlara bütün eşit hakları tanımış olmasından dolayı bir kadın birliğine lüzum kalmadığı gerekçesiyle haklı bulmuştur (Oruz, 1949, s. 1-7). Fakat 1947 yılına gelindiğinde, *Kadın Gazetesi*’nin Atatürk’ün kadınlara verdiği hakların korunması ve Türk kadınlığının tam manasıyla ayakta durması için yayınlanmaya başlayan bir kadınlık organı olduğunu söyleyen Oruz, TKB’nin de bunun bir kolu olarak yeniden kurulması gerektiğini gazetenin ilk sayılarından itibaren dile getirmiştir (Oruz, 1949, s. 1-7). Gazetede TKB’nin kuruluşu, “*Bu gün 1949 yılının nisan ayında yani tam bizim söylediğimizden iki yıl sonra yetkili kadınlarımızın bir araya gelerek teşebbüse geçtiklerini memnurlukla görüyoruz*” (Oruz, 1949, s. 7) sözleriyle duyurulurken, hangi amaçla kurulduğu ise şöyle açıklanmıştır:

(...) Atatürk inkilâbının temel direklerinden birini teşkil eden Türk kadın inkilâbının bir gerileme hareketi göstermemesi için korunmasına lüzum hasıl olmuştur. Binaenaleyh partiler siyaseti dışında ve en tabîi olarak kadın unsur tarafından bu korunmanın yapılması lüzumludur. Kadın, Türk demokrasisinde hak, vazife ve mesuliyet anlayışının inkişafına hizmet etmelidir. Demokratik rejimi yıllardan beri benimsemiş ve kadınlarına eşit vatandaşlık hakkını tanımış olan memleketlerde de bu kadın teşekkülleri vardır. Onlar da bir taraftan kadınlık âlemindeki fecî manevî yaraların önüne geçilmesi için faaliyet gösterirler. Buna göre Türk kadınları da kendi meseleleri ile bizzat meşgul olmalıdırlar. Bundan başka kadının kendi hususiyetine göre çeşitli mevzulardaki faydalı rolünün sağlanması için kadınlar varlık göstermelidir. Hülâsa partiler siyasetine dayanmadan kadınların önce kendilerine dayanması, haklarını savunması, çalışma hususiyetlerinden cemiyeti faydalandırması gerekir (Oruz, 1949, s. 1-7).

1950’li yıllarda *Kadın Gazetesi*’nin münevver kadınlar olarak adlandırdığı kadınlar, zaten elde ettiği hakların farkında olan ve haklarını kullanmaktan kaçınmayan bir kesimi temsil etmektedir. Dolayısıyla TKB’nin yalnızca bu kadınlara hitap edecek çalışmalarla sınırlı kalması, hakların korunması ya da kadınların toplumsal alanda yükseltilmesi açısından çok bir şey ifade etmeyecektir. Bunun farkında olan TKB, bu sınırları aşmak için İstanbul

ve İzmir gibi şehirlerde açtığı şubelerin ardından, Anadolu'ya da geziler düzenleyip yeni şubeler açmaya başlamıştır. TKB İkinci Başkanı ve CHP Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley ile TKB Genel Sekreteri ve CHP Seyhan Milletvekili Mahbule Dıblan çeşitli yerlere geziler düzenlemiş, ardından Elazığ, Diyarbakır, Urfa, Malatya ve Kayseri'ye de birer merkez kurmuştur (Kadın Gazetesi, 1954, s. 1). Hala patriarkal anneannelerle uzak illerde ya da köylerde yaşayan kadınların toplumsal seviyesinin yükseltilmesi ve aile içindeki mevkilerinin asra uygun seviyelere getirilmesi için kadın ve erkek tüm milletvekillerini programlı bir şekilde çalışmaya davet etmişlerdir (Gerede, 1950, s. 1-5). Sonuçta kamusal alan nasıl aile içini etkileyip kadın ve erkek ilişkisinde birtakım değişim ve dönüşümlere yol açıyorsa, özel alan da kamusalı etkileyip oradaki süreçlerin yönünü değiştirebilirdi (Çakır, 2021, s. 47-48).

Mevhibe İnönü önderliğinde ikinci kez kurulan TKB'nin kurucu kadronun çoğunluğu CHP'li kadınlardan oluşsa da bu durum 1950 yılında iktidarla birlikte değişmiştir. DP'nin iktidar olmasının ardından, 1951 yılında TKB'de gerçekleşen ilk genel kurulda yönetim el değiştirmiştir ve yeni Genel Başkan Mualla Anıl olmuştur (İşat, 2006, s. 55). *“Atatürk devrindeki hamleler devam etseydi; Kadınlar Birliğine lüzum yoktu”* diyen TKB kadınları, kendilerini Atatürk devrinin hürriyet havasını koklayan çocukları; 1950'lerin ise kültürlü ve tahsilli olmanın zevkini tadıp şahsiyet olmanın değerini anlayan nesli olarak tanımlamışlardır (Arıcan, 1953, s. 1-2).

TKB'nin kuruluşu için *“1949 yılına gelindiğinde TKB, Birliğin şimdiki kadrosunun diliyle söyleyecek olursak ‘yeniden’, Birliğin o dönemki kadrosunun diliyle söyleyecek olursak da ‘ilk kez’ ‘bağımsız’ bir kadın örgütü olarak kurulur”* (İşat, 2006, s. 45) diyen İşat, 1949 yılındaki TKB'nin her ne kadar aynı ismi taşısa ve çoğunlukla aynı kadınlardan oluşmuş olsa da söylem düzeyinde 1924-1935 yılları arasında verilen mücadelelerle bir ilişki kurmadığını söylemiştir (İşat, 2006, s. 64). Zihnioğlu ise yeniden kurulan TKB'nin, 1924 yılındaki TKB'nin kurulmasına öncülük eden Nezihe Muhiddin'in adını hiç anmayarak tarihten silinmesine katkı sağladığını belirtmiş ve *“Muhiddin'i tanıyan kuşaklar, bu pırıltılı kadının imgesini de beraberinde götürerek, yavaş yavaş yok oldular”* demiştir (Zihnioğlu, 2022, s. 258-259). Fakat 1952 yılında, TKB İstanbul Merkezi tarafından Nezihe Muhiddin adına bir jübile düzenlenirken, çalışmalarına da gazetede zaman zaman yer verilmiştir:

Atatürk olmasaydı biz belki daha senelerle intihap etmek ve edilmek hakkını kazanabilmek için mücadele edecektik.

Bu konuyu bütün arkadaşlar düşünürken, Nezihe Muhiddin hanımın teşebbüsüne bu gaye ile (Esirgeme Derneği) kuruldu, fakat o zamanın ihtiyaçlarına göre Türk kadınlarını sanayi sahasında da kalkındırmak ihtiyacını hisseden Türk kadınların (Esirgeme Derneği) eski Türk el işleri atölyesi şekline girince, yine Nezihe Muhiddin hanımın teşebbüsüne (Türk Kadınlar Birliği) tesis edildi ve burada bütün yüksek tahsilli elemanlar görevlendirildi ve eleman muhtelif şehirlerde şubelerimizde faaliyettedir (Gezgin, 1954, s. 2).

1 Mart 1954 tarihinde ise kadınların TBMM'ye ilk adım atmalarının 19. yıl dönümü için düzenlenen törende, doğrudan Muhiddin ya da ilk TKB anılmasa da önceki kuşakta yer alan kadınların mücadeleleri şu sözlerle anılmıştır:

Binaenaleyh bu (19. yıl dönümü)nün büyük mânasını ve tatlı heyecanını en çok orta yaşlı ve yaşlı Türk kadınları duyacaklardır. Annelerimizin, hatta bizim gözlerimizin gördüğümüz acı hakikatler, Allaha şükür, çocuklarımız için birer korkulu masal, birer kabuslu rüyadır.

Bu mesut neticeyi bu kadar kısa zaman içinde hazırlayan amiller nelerdir?... Meşhur kelimedir. (Hak verilmez, alınır!)

Fakat bazı dar görüşlü kimselerin iddialarına bakarsanız, biz Türk kadınları hakkımızı bileğimizin kuvvetile almamışız, o hak bize lütfen hediye edilmiş!.. Uzun yıllardan beri vakit vakit ve çok defa gizliden münakaşa edile gelen bu mevzuu üzerinde biraz durmak, onu güneşe çıkarıp bir iyice incelemek zamanı artık gelmiştir sanırım (Zorlutuna, 1954, s. 1).

Fakat bütün bunlara rağmen Nezihe Muhiddin'in ve TKB'nin birinci döneminin çalışmalarına gazetede yer verilmesinin, aynı zamanda TKB İstanbul Merkezi'nin başkanı olan Oruz ile Gezgin gibi birkaç kişinin çabasında sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü Zorlutuna'nın 1962 yılında, *Kadın Gazetesi*'nin dergi formatına geçmeden önceki son sayısında yazdığı yazı, bu yorumu yapmamıza imkân tanımaktadır:

(Türk Kadınlar Birliği) Türk kadınının siyasî haklarına kavuşmasının 28. yıldönümü münasebetiyle tertiplediği törene bizleri de çağırılmış. (...) Mesele o değil de, binanın kapısına asılmış olan levhadaki «tesis tarihi» dikkatimi çekti: 1949 demişler... Halbuki ben 1929da T.K.B. İdare Heyetinde çalıştığımı hatırlıyorum. İzmir Mebusu rahmetli Lâtife Bekir Hanım Başkanımızdı. Başyazarımız İffet Halim Oruz -O zamanlar pek genç, pek heyecanlı bir şair ve hatip- da İdare heyetinde idi. «Kadın Hakları!» der, «Kadın Hakları» işitirdik! Bir heyecan, bir telâş, bir çalışma!..

(...) Evet, biz, bugünkü kızlarımız gibi öyle hazır konmadığımız için, böyle günlerin mânasını daha iyi anlıyor, zevkine daha çok varıyoruz ve T.K.B. dediğimiz zaman, 35-40 yıllık bir geçmişe sahip, köklü bir teşekkül düşünüyoruz (Zorlutuna, 1962, s. 4).

1950’li yılların öncü kadınları, sahip oldukları medeni ve siyasî hakları Atatürk’ün ileri görüşlü yapısı ve kadın inkılabına verdiği önemle elde ettiklerini dile getirip kendilerinden önceki dönemin kadınlarının mücadelelerini yeteri kadar benimsememiştir. Fakat kadınların hakları için mücadele vermediklerini öne süren geri düşüncelere karşı da o dönemdeki kadınların faaliyetlerini göstermekten geri durmamışlardır. Çünkü Sarıtaş ve Şahin’in yorumladığı şekliyle bu kadınlar, kadınların mücadelelerini sahiplenmekle kadınlara haklarını verenin Atatürk olduğuna ilişkin söylemi üstlenmek arasındaki çelişki arasında kalmıştır. Bu çelişki 1950’li yıllar boyunca kadın hareketinin söylemine yansımış, hareketin kendi geçmişini hazırlarken ve aktarırken seçici davranmasına neden olmuştur (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 631).

Kurucu üyeleri çoğunlukla CHP’li kadınlardan oluşurken partiler arası siyasetten uzak durup kadın haklarının korunması için faaliyetlerini sürdüreceklerini söyleyen TKB’nin 1955 yılında seçilen yeni genel başkanı ise DP Milletvekili Nazlı Tlabar olmuş, yeni dönemle birlikte TKB git gide DP’nin bir uzantısı olmaya başlamıştır. 1960 yılında gerçekleşen 27 Mayıs Darbesi’nin ardından ise TKB Genel Başkanı Nazlı Tlabar ve diğer DP’li kadın milletvekilleri o yıllardaki adı Yassıada olan Demokrasi ve Özgürlükler Adası’na gönderilmiş, Tlabar’ın yerine gelen Feriha Öztürk de kısa süre sonra görevden uzaklaştırılmış ve 27 Mayıs Darbesi’ni gerçekleştirenlerden Şükran Özkaya’nın eşi Günseli Özkaya TKB genel başkanı olmuştur (Sarıtaş ve Şahin, 2015, s. 634). Daha sonra

CHP milletvekili olarak TBMM'ye girecek olan Özkaya hem TKB'de hem de Meclis'te kadınlar adına birçok işe imza atmış ve genel başkanlık görevini, tüm sivil örgütlerin kapatıldığı 1980 yılında gerçekleşen 12 Eylül Darbesi'ne kadar sürdürmüştür.

Sonuç olarak, TKB'nin Mevhide İnönü'nün önderliğinde yeniden açılması yalnızca CHP'nin çok partili hayatta gücünü ve toplumsal bağlarını kuvvetlendirme isteğinin bir sonucu değildir. Aynı zamanda kadınların siyasi haklarının gerilemesi üzerine kendi kaderlerini kendi ellerine alma ve kendi kendilerini örgütleme çabalarının bir ürünüdür.

4. EKONOMİNİN YENİ ÇARKI: ÇALIŞAN VE ÇALIŞKAN KADIN

Balkan ve Kurtuluş Savaşlarıyla birlikte emek arzını karşılamak için daha önce çalışmadığı faaliyet alanlarında yerini alan ve 2. Dünya Savaşında istihdamı giderek artan kadınlar, toplumsal kalkınmanın da bir parçası haline gelmiştir. Çalışan kadın, bir modernleşme ve kalkınma aracı olarak görülmeye başlamıştır. Kadınlar Toprak'ın da belirttiği gibi, fabrikalardan atölyelere, yol yapımından sokak temizliğine kadar birçok iş sahasında çalıştırılmaya başlamış, savaş döneminden itibaren devlet dairelerinde de memur olarak görev almıştır (Toprak, 1995, s. 132-134). Fakat özellikle ev içi rollerinde ücretsiz aile işçisi olarak oldukça meşgul olan bu kadınların, çalışma hayatında daha aktif olabilmeleri için yeterli koşullar hazırlanmamıştır. 1950'li yıllarda, aynı zamanda bir meslek olan milletvekilliğinde kadınların temsil oranlarındaki düşüklük, kadın istihdamında da kendini göstermiştir. 1950 yılında yüzde 81,5 olan kadının iş gücüne katılım oranı (Karabulut, 2011, s. 89) giderek azalmış ve 1965 yılına gelindiğinde yüzde 37,89'a kadar düşmüştür (Makal, 2001, s. 122). Bu yıllarda çalışan kadınların büyük çoğunluğu köylerde tarım işçisi, gerisi kentlerdeki fabrikalarda işçi ya da devlet dairelerinde memur olarak görev yapmışlardır. Köyden kente göç eden kadınlarsa genellikle eğitim durumları ve nitelikleri yeterli gelmediği için gündelik hizmetli olarak hizmet sektöründe yer almışlardır. Fakat ister Meclis'te ister fabrikada isterse tarlada olsun, çalışan kadınların ortak sorunu medeni ve siyasi haklarını kullanabilecekleri uygun koşulların sağlanmaması olmuştur. Çalışan kadının ülkenin kalkınmasındaki önemine sıkça yer veren *Kadın Gazetesi*'nde, kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi yönündeki talepler sürekli dile getirilmiştir. Nihal, *Kadın Gazetesi*'ndeki "Sakat Cemiyet" başlıklı yazısında koşulların durumunu şu sözlerle anlatmıştır:

Nihayet, Yeni Medenî Kanun, kadının ailedeki haklarını daha iyi tanıdı. Atatürk'ün siyaseti, ona Millet Meclisinde de yer verdi. Kadın işte, eğlencede, ilk yüksek Türk cemiyeti gibi, gene erkeğin yanında hayata karıştı. İlgi, komplimanlar, hayranlıklar, revaranslarla karşılaştı. Bunların hepsi güzel... Bir dış görüşle hepsi mükemmel!

Lâkin... Bütün bu sosyal, siyasal haklardan sonra kadın, tam bir saadete erişebildi mi? Zannetmiyoruz. Çünkü, Cemiyet ve Cemiyetin kanunları kadına (çalışma) hakkı vermiş fakat bunu her kadının mutlak surette çalışması gibi bir kesin prensibe bağlamamıştır. İsterse çalışan, isterse çalışmayan kadının hayat yolunda raslıyacağı, çarpışacağı engelleri düşünememiş; onun hayatını hiçbir sigorta ile tam bir emniyet altına alamamıştır. Bugün görünüşte kadın hürdür, fakat ayağının ucundaki tuzaklar, belki eski çağlardan daha fazladır (Nihal, 1947, s. 1-3) (EK 4).

Oysa *Kadın Gazetesi* yazarları, bir tamamlayıcı kuvvet olarak gördükleri kadınların cemiyet için çalışması gerektiğini yazılarında sık sık vurgulamıştır. Kadınların halkın kültür seviyesinin yükselmesi ve dünyada yaşanan buhran yüzünden erkeğin kazancının aile masraflarını karşılayamadığı evlerde ailenin saadeti için çalışması gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca “*Çalışmak istek ve iktidarına sahip olan kadın için de bu, zevkli ve şerefli bir vazifedir*” denilmiştir (Onat, 1949, s. 1-3). Gazetede kadınlar çalışmaları için teşvik edilirken, karşıt görüştekilerle de zaman zaman yazılar aracılığıyla gerçekleştirilen tartışmalar yaşanmıştır. Oruz’un “*Kadın kadındır, yerine ve işine göre boyanır, süslenir, hem de çalışır ve cinsinin kendine göre olan vasıflarından o işe iyi şeyler katar*” sözlerine istinaden Peyami Safa da *Ulus* gazetesindeki yazısında “*Yargıcılık, avukatlık, cerrahlık gibi erkeğe has düşünce ve irade vasıfları, objektif görüş ve soğukkanlılık isteyen meselelerde, kadının fazla şefkat ve hassasiyetini muhafaza etmesi mümkün olsa bile doğru olmaz*” demiş ve ikili arasında birkaç sayı süren bir tartışma yaşanmıştır (aktaran Oruz, 1949, s. 1). Gazetede bu tartışmalar sürerken, 1950’li yıllarda sanayide gerçekleşen atılım erkek işçi istihdamı ile kapatılmaya ve kadınların oranları düşmeye başlamıştır (Sarıtış ve Şahin, 2015, s. 644). İşçiler için Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü 1948 yılında gecikmeli olarak çıkarılıp 1949 yılında yürürlüğe girerken, onunla aynı zamanda çıkarılması gereken Gebe ve Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Kreşler Hakkında Nizamname ise ancak 1953 yılında çıkarılabilmektedir (Makal, 2010, s. 33). Çalışan kadınların eşit hak taleplerinin yanında, koşulların da eşitlenebilmesi için en büyük talepleri ise çocuk kreşleri olmuştur. Fakat gecikmeli de olsa çıkan nizamnamenin de kadınların bu talebini karşılama yönünde fazla etkisi olmamıştır. *Kadın Gazetesi* ise çalışan kadınların çocuk kreşlerine olan ihtiyaçlarını şu şekilde ifade etmiştir:

Bütün çalışan kadınların birlik derdi üzerinde duracağız. Sabahleyin kapısını çekip işine gitmek için yola çıkan her ananın yüreğini sıkan bir derdi vardır. Arkasında bıraktığı çocuğu... (...) Türkiye'de hem köyde hem de şehirde çalışan kadının yekûnuna bakıp sokağa salıverdiği yavrusunun durumunu düşünmek mecburiyetini duyuyoruz. (...) Çalışan kadının: bilhassa mektep çağından önceki yıllar içinde, çocuğunu barındıracak bir kucağa ihtiyacı vardır. Esasen bu mesele başka memleketlerde düşünülmüş ve tesislerini de meydana atmışlar. Nitekim çocuk kreşleri dediğimiz müesseseler bu ihtiyacı önlemek üzere kurulmuş yapılardır (Oruz, 1947, s. 1).

İlk defa Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu'nun genel merkezinde, ardından bazı illerdeki Tekel İdaresi ve Çocuk Esirgeme Kurumlarında açılmaya başlanan çocuk kreşlerinin ihtiyaca cevap vermediğinin belirtildiği gazetede bu durum, “*Yurdda bir çocuk kırımı vardır. Manen ve maddeten harcanan çocuklar... Kreşler bu harcanmanın yolunu kesen başlıca tesislerden biridir. Bunu bir dava haline getirmeliyiz*” diye değerlendirilmiştir (Oruz, 1947, s. 7). Bir yandan kadın işçiler için taleplerde bulunulurken, diğer yandan kadın işçiler için sınırlı da olsa bu imkânların sağlanmasına rağmen kadın memurlar için hiçbir uygulama yapılmaması da gazetede eleştirilen konular arasında yerini almıştır:

Çalışan bu zümreyi iş yerine daha fazla bağlamak için, memur kadınla, işçi kadının tabî ve zarurî olan haklarını cemiyetin tanınması, ona yardım etmesi lâzımdır. (...) Bugün üzerinde durmak istediğimiz bir konu varsa, o da memur kadının çocukları, asla düşünülmemiştir. Hepimiz biliyor ve görüyoruz ki, işçi kadınlarımız için, fabrika yanlarında ve civarlarında Kreş ve Çocuk Yuvaları yapılmaktadır. (...) Bugün mevcut Çocuk Yuvaları ve Kreşler şüphesiz 15 bin kadın işçiden çocuklu olanlarına cevap verecek çoğunlukta değildir. Bununla beraber, bir varlıktır. Üzerinde durulan bir mevzudur. (...) Fakat bilmem neden bir kadın işçi gibi çalışan, fakat fabrikaya değil de Bakanlığa, Umum Müdürlüğe, Müdürlüğe, Okula ve Müesseselere giden memur kadınların çocukları için hiçbir şey düşünülmemez ve hatıra gelmez. Ana olmak hakkını taşıyan ve bunu sosyal bir ödev sayan her kadın, memur olsa da, işçi olsa da vaziyet aynıdır (İlgaz, 1947, s. 1).

Elbette, dönemin çalışan kadınlarının tek sorunu çocuk kreşlerinin yetersiz sayıda olması değildir. Doğum öncesi ve sonrasında annelerin ihtiyacı olan izinler de tıpkı emzirme odaları ve kreşler gibi kısıtlıdır. *Kadın Gazetesi*'nde İzmir'deki on iki tütün imalathanesinde çalışan kadınların imkânları şöyle dile getirilmiştir:

Buralarda erkeklerle beraber (10000) işçi çalışır. (8000)i kadındır. (...) Esas itibarile on dört yaşından sonra işçiliğe kabul edilirler. Daha küçükler de varsa da bunlar yardımcı olarak gelirler. Vasatî olarak günde 175-300 kuruş alırlar. Ayrırlarken bir şey verilmez, yemek verilmez. Haftada bir kalıp sabun verilir, bedava olarak. (...) Doğum zamanlarında üç hafta evvel ve üç hafta sonra izin verilir. Bu zamanda Çalışma Bakanlığının yaptığı sigorta tarafından, banka kendilerine gündeliklerinin yüzde yetmiş kadar bir para ve ayrıca (50) lira hediye verir. Kreşleri yoktur. Kreş yapmaya imkân yoktur (*Kadın Gazetesi*, 1947, s. 2).

Aileyi toplumun, kadını da ailenin temeli olarak gören *Kadın Gazetesi* yazarları, yalnızca düşüncelerini gazetede yazarak eşit haklar talep etmekle kalmamış, kadınlara öncülük etmek amacıyla komisyon toplantıları da düzenlemişlerdir. Eminönü Halkevi'nde 5 Şubat 1949 tarihinde düzenledikleri Aile, Çocuk ve Eğitim Komisyonu da bunlardan biridir. Toplantıda ilk Türk hemşirelerden biri olan Safiye Hüseyin Elbi, Amerika'da 18 aylık bebekler için açılan ve uzman pedagog öğretmenlerin görev yaptığı kreşleri örnek göstermiştir. Tartışmalar sonucunda bu tarz kreşlerin devlet eliyle açılmasına imkân bulunmadığı düşüncesiyle anaokulları seçeneği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, toplantı sonunda “*Kız öğretmen okullarının son sınıfına gelmiş olanlardan ayrılacak kabiliyet ve istidat gösteren öğrenciler için Eğitim Enstitülerinde bir şube açılması, müstakil bir Ana öğretmen okulu vücade getirilmesi*” diye iki madde tebliğ edilmiştir (*Kadın Gazetesi*, 1949, s. 6).

1950 genel seçimleri öncesinde milletvekilleri ile kadın seçmenler arasında köprü vaziyeti görmek için “*Kadın seçmenler ne istiyor?*” başlığı altında her sayıda yapılan röportajlarda kadınların en fazla üzerinde durdukları konular çocuk ölümlerinin önlenmesi, kreş ve yuvaların açılması olmuştur (Küçükaksoy, 1950, s. 1-2). Kreş konusu, 27 Kasım 1951 tarihindeki Çalışma Bakanlığının 1951 yılı bütçesinin görüşülmesi için toplanan oturumda DP Milletvekili Nazlı Tılabar tarafından gündeme getirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1951, s. 1105-1106). Tılabar'ın “*1946 senesinde tesis edilmiş bulunan Çalışma*

Bakanlığının İşçi Sigortaları Kurumunda; bu mevzuu; umumi heyet toplantılarında mütaaddit defalar ileri sürülmüş olduğu halde bugüne kadar; maalesef hiçbir harekete geçilmemiştir” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1951, s. 1105-1106) diye sitemde bulunduğu çocuk kreşleriyle ilgili düzenleme yapılacağı belirtilse de 1955 yılına gelindiğinde de talep edilen düzenleme yapılmamıştır. “*O tarihten bu yana dört yıl devrettiği halde kanunda böyle bir hükme rastlamıyoruz*” diyen Oruz, “*Ricamız, kadın milletvekillerimizin ısrarla mevzu üzerinde durması ve Çalışma Vekâletinin de tezi bir hükme bağlamasıdır*” diyerek kadın milletvekillerine seslenmiştir (Oruz, 1955, s. 1). Ayrıca işçi, memur ve öğretmen kadınların TKB aracılığıyla ilettikleri en mühim problemin, “*işe gitmek üzere evden ayrıldıkları andan itibaren gönül huzuru ile çalışmaları için arkada bıraktıkları yavrularının emin ellerde bulunduğunu görmek*” olduğu belirtilen gazetede, şu tedbirlerin alınmasından söz edilmiştir:

İş realize etmek için tedbirler de düşündük. Mesela tatbikatta tesadüf edilen bazı şekillerden örnek alarak koruma yurtları açmayı istedik. (...) Pekâla Birlik bu tarzda yuvalar kurulması için çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliği edebilir. Diğer taraftan Devlet iktisadi teşekküllerine ait fabrikalarda olduğu gibi hususi sermayeli fabrikalar da kreşler, yuvalar açabilirler. Bütün bu işler birer teşkilat meselesi olduğu için, bizler ilk önce teşkilâtlanmağa baktık. Halen İstanbulda dokuz şubemiz faaliyete geçmiş olduğundan çizilen programı ele alma safhası gelmiştir (Oruz, 1955, s. 1).

Çalışan anneler için çocuk kreşlerine olan ihtiyaç *Kadın Gazetesi* yazarları tarafından sürekli gündemde tutulurken, çalışan bekâr kadınlar için de bekârlık vergisinin kaldırılması talep edilmektedir. İlk defa 1920’li yıllarda vatan savunması için genç nüfusa çok ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle gündeme getirilen bekârlık vergisi teklifi, kısa aralıklarla Meclis’te tartışma konusu olmuştur (Semiz, 2010, s. 438). 1920’de yalnızca erkekleri kapsayan ve Meclis’te tartışılması dahi reddedilen kanun teklifi (TBMM Zabıt Ceridesi, 1920, s. 93), 1949 yılında Gelir Vergisi Kanununun 90. maddesi ile kadınları da kapsayacak şekilde yasallaşmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1949, s. 206). Bekârlık zammı olarak geçen maddede, “*Bu kanuna göre alınacak gelir vergisine bekâr mükellefler için %5 zam yapılır*” ibaresi yer almıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, 1949, s. 206). Oruz ise

gazetede “*İşçi kadınların bir dileği*” başlığı altında ele aldığı konu hakkında şunları söylemiştir:

Filhakika nazarî olarak bekârlardan fazla vergi alınması, yerinde bir harekettir. (...) (Ancak) çalışan bekâr kadın, çoğunlukla ailenin sıkıntılı iktisadî durumu yüzünden kendisini iş hayatına hasretmektedir. Binaenaleyh böyle bir çalışan kadın, kanunun kastedtiği keyfî bekârlar sırasına giremez. Bunun için de, kendisinden yüksek vergi almak doğru olmaz. Bizde yüksek sayıda bulunan işçi kadınlar ile memur kadınların çoğunluğu, yukarıda izah ettiğimiz durumda olduğundan, çalışan bekâr kadınların hususiyetini gözönünde tutmak, vergi adaleti bakımından haklı bir şey olur. Bu mütalâa, kadının süsü için çalıştığı iddiasında bulunanların iddiasının tam zıddıdır. Fakat üç beş kişiye bakıp, cemiyetin hakikî bünyesini tahlil edemiyenler, böyle yersiz iddialarda bulunabilirler. Hakikat odur ki kadın, iktisadî zaruret yüzünden çalışmaktadır (Oruz, 1951, s. 1).

DP’nin Balıkesir’de yaptığı bir kongrede ise delegelerden Şekip Arslan, “*Çocuk yapmayan kadın memurlardan senede 200 lira vergi alınsın ve kadın memurlar derhal vazifelerinden alınsın!*” demiştir (aktaran Altan, 1952, s. 1). Dakikalarca “bravo” sesleriyle alkışlanan bu sözlere Altan, “*Kadınların maaş ile geçinen aile ve çocuklara, bundan böyle Şekip Arslan mı bakacak?*” diye tepki göstermiş ve eklemiştir:

Beni meraka düşüren cihet şu: Acaba Şekip Arslan ömründe hiç hamile bir kadın görmemiş mi? Memur olan bir kadın, dokuz ay aş ererek, türlü rahatsızlıklar çekerek, doğumdan evvel ve sonra mecbur olduğu istirahate çekilerek vazifesini daha iyi mi yapabilir, sanıyorlar? Hangi kadın evinde rahat rahat oturarak anne olmağı istemez? Kadını daireye, işe sürükleyen bugünün pahalılığı, gelirin azlığı değil midir? (...) Kadını daireden evine göndermekle Şekip Arslan neyi, hangi gayeyi tahakkuk ettireceğini, hangi sosyal yaraya merhem süreceğini zannetmektedir? Ahlâkı bozan, hayatı pahalılaştıran bugünün çalışan kadını mıdır?

Kadını yetiştirmemiş milletin erkekleri de yetişemez. Çünkü erkeği erkek yapan, onun dertlerine ortak olan, hırçınlık ve titizliğini frenleyen, onu teselli eden,

rahatını, arzularını, sevgisini paylaşan kadın değil midir? Bugünün kadını sadece evde değil, iş hayatında, sıkıntıda, harpte ve sulhte de erkeğinin yanında yer almaktadır (Altan, 1952, s. 1-2).

Kadın Gazetesi'nin yazarları, her ne kadar ataerkil söylemlere karşı yazıları aracılığıyla eleştirilerde bulunsalar da bunu bir sistem eleştirisi haline getirememişlerdir. Eleştirileri daha çok uygulamalara yönelik yapılan eleştirilerle sınırlı kalmıştır. Yürüttükleri tartışmalarda ataerkil sistemin değişmesinden ziyade, eleştirisinde bulundukları politikaların değiştirilmesi şeklindeki çözümleri vurgulamışlardır.

Kadınların çalışma hayatından vazgeçip evlerine dönmesinin ve annelik vazifesiyle yetinmesinin konuşulduğu bu yıllarda, okullarda ise “*Kadın çalışmalı mı, çalışmamalı mı?*” (Aytaç, 1948, s. 1) ya da “*Kadın hâkim veya doktor olmalı mı, olmamalı mı?*” gibi konular tartışılmaktadır (Onat, 1949, s. 1). Ankara Atatürk Lisesinde yapılan “*Kadınlar çalışmalı mı, çalışmamalı mı?*” isimli münazaranın konusu, “*Kadınlar canlı mı, cansız mı?*” sorusu kadar garip bulunmuş ve şu ifadeler kullanılmıştır:

Biz ölçüyü insan üzerinden alıyoruz, cinsiyet üzerinden değil. Siyasî veya gayri siyasî bir vazifeyi kim iyi yaparsa ona verilmelidir. (...) Nihayet şunu da söyleyebilirim ki kadına şu veya bu hak verilmeli mi verilmemeli mi? Bu erkeklerin irade ve isteğiyle hallolunacak bir mesele değildir. Hayat ilerliyor, şartlar değişiyor. İktisadî ve içtimaî binbir zaruretler kadını hayata çıkarıyor ve onun askerliğe kadar kutsî meselelerde zekâsından, emeğinden istifadeyi zarurî kılıyor (Aytaç, 1948, s. 1-6).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde gerçekleştirilen “*Kadın hâkim olmalı mı, olmamalı mı?*” konulu münazara ise *Kadın Gazetesi* yazarlarından Lamia Onat, Fûruzan Eksat ve Halide Nusret Zorlutuna arasında da bir tartışma doğurmuştur. Gazete yazarlar arasındaki bu fikir tartışmasını birkaç sayı boyunca yayınlayarak, okuyucuyu da dâhil etmiştir. İstanbul Üniversitesi'ndeki münazarada olumsuz tezin kabul edilmesinin ardından aynı zamanda hukukçu olan Onat, bu tartışmayı “*mevsimi geçmiş ve yersiz*” bir tartışma olarak tanımlamış ve kadın hâkimlere layık oldukları derecede kıymet atfedilmediği düşüncesinin yanlış olduğunu belirtmiştir (Onat, 1949, s. 1-7). Hukukçu Eksat ise Onat'ın bu düşüncelerine katılmadığını şu ifadelerle belirtmiştir:

İzmir vilâyetinde (Benim de şahsan takdir ettiğim) çok değerli bir kadın hakim bulunmasına rağmen köylülerin “Bir avratın verdiği kararla hüküm giyilir mi?” dediklerini sayın yazar benim gibi kulağı ile işitmiş ve müdafaa etmek mecburiyetinde kalmış mıdır? Acaba şu tezi müdafaa eden hukuk talebesi gençler ve onların tezini galip addeden profesörler sadece kadın hakimlerin kararlarını değil, kadınların hakim olmalarını bile fiilen küçümsemiş olmuyorlar mı? Tezlerini müdafaa ederken sarfettikleri cümleler küçümseyişin en bariz ifadesi değil midir?

Görülüyor ki benim sözlerim bazı kimselerinki gibi bir hayal, bir ideal ifadesi değil hakikatin kendisidir. Bu muharrir yazısına şöyle devam ediyor: “Bu bahiste Türk cemiyetini hazımsızlık ve olgunlaşmamakla itham etmek köylüsü ve şehirlisiyle halkımıza reva görülen büyük bir haksızlık ve onu tanımamaktan başka bir şey sayılamaz.” (...) Köylü şehirli bir kısım halk demek bütün bir Türk cemiyeti demek değildir. (...) Kadınların hakim olmaması tezini müdafaa eden gençler, bu tezi kabul eden profesörler ve bahsettiğim köylüler cemiyetin ve efkârıumumiyenin bir parçası değil midir?

Şu halde sayın Lâmia Onat ne kadar iddia etse de cemiyetin fertlerinden bir kısmı hatta büyük bir kısmı onun dediği ve bizim de istediğimiz kadar kadını hakim kürsüsünde görmeye henüz alışamamıştır (Eksat, 1949, s. 3).

Bu konunun hukukî olmaktan ziyade içtimaî olduğunu düşündüğü için iki hukukçu arasındaki tartışmaya kıdemli öğretmen olarak dâhil olan Zorlutuna ise düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Sayın Lâmia Onata göre, bu gün her tarafta kadın hakimler büyük bir başarı ile çalışıp dururlarken ve Adliye Bakanlığındaki siciller bu üstün başarıları tesbit etmiş bulunurken artık “kadın hakim olmalı mı, olmamalı mı?” diye sormak soruşturmak manasız birşeydir. İlk bakışta, değerli hukukçu gayet haklı. Fakat, buna rağmen, bu meseleyi “Hukuk Fakültesi talebesi”nin bir münazara mevzuu olarak ele aldığı ve “kadın hakim olamaz, olmamalıdır!” tezini savunanların; hakem heyetini teşkil eden profesörlerce galip ilân edildiği de, hakim kürsüsünde oturmakta olan bayanlarımız kadar canlı bir gerçektir. (...) Evet:

Birkaç profesör, birkaç talebe, birkaç yüz veya birkaç bin köylü “Türk efkârı umiyesi” demek değildir amma muhakkak ki onun bir parçasıdır. Menfî tezi savunanları galip ilân etmiş olan sayın profesörlere sitemim yok. Zira hükümlerini; fikrin doğruluğuna değil, müdafaanın kuvvetine göre vermiş olduklarını kabul ediyorum. Fakat... “Kadın hakim olamaz, olmamalıdır. Çünkü o, hislerine mağlûptur. Saçı uzun, aklı kısadır!” diyen aydın gençleri, doğrusu, pek ayıpladım! (...) Bugün artık cinsî farkların bu gibi fikrî işlerde büyük rol oynamadığı dünyaca kabul edilmiş bir hakikattir. Ferdi farklar cinsî farkların çok, çok üstündedir. Kadın vardır ki mükemmel doktor, mükemmel hakim, hatta mükemmel asker olur. Erkek vardır ki bunların hiç biri olamaz da karısının sırtından geçinmeğe çalışır! (Zorlutuna, 1949, s. 1-11)

Hemşirelik ve sekreterlik gibi mesleklerin yanı sıra daha yoğun uzmanlaşma gerektiren tıp, hukuk gibi alanlarda da kadınların varlığının kamusal alanda tartışılması, meslek hayatında kadınların varlığının ve yeterliliğinin sorgulanması, bu dönemde kadınların hakları konusunda bir gerileme olduğuna dair kaygılarını güçlendirmiştir (Saritaş ve Şahin, 2015, s. 645). Bu durum karşısında *Kadın Gazetesi*’nin yazarları, çalışan kadınların ülkenin kalkınmasındaki önemine ve aile bütçesine olan katkısına sık sık vurgu yapmıştır. Fakat burada dikkat çeken unsurlardan biri kadınların “bağımsız” olabilmeleri için çalışmaları gerektiğinden ziyade, evlerinin ekonomik koşullarından dolayı çalışmaları gerektiğine vurgu yapılmasıdır. Çünkü Tekeli’nin de belirttiği üzere, Batılı ülkelere kıyasla kreş, çocuk yuvası ve ev işlerini kolaylaştıran mekanik aletlerin girebildiği hane sayısının oldukça yetersiz olduğunu düşünürsek, ev işi ve çocuk bakımı sorumluluğunu da üstlenen kadınların birçoğu iktisadi koşulları elverdiği zaman ev kadınlığına dönmeyi yeğlemektedir (Tekeli, 1985, s. 1202). İster ekonomik koşullardan dolayı isterse de bağımsız ve özgür olma isteğinden dolayı olsun, kadınların çalışması *Kadın Gazetesi* yazarları tarafından sürekli desteklenmiştir. Çalışan kadının evini ve annelik vazifesini ihmal edebileceği yönünde de birkaç yazının yayınlandığı gazete, yayın hayatı boyunca kadınların çalışma hakkını savunmuş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında hâkim olan “toplumsal kalkınmanın yüzünün kadınlar olduğu” düşüncesini sürdürmüştür.

5. SOSYAL HAYATTA KADINLARIN HAYALİ VE HAKİKATİ: KÖYLERDEKİ KADIN VE ÇOCUK SAĞLIĞI MESELELERİ

1950’li yılların kadın hareketi, Kemalist ideolojinin kadınların omuzlarına yüklediği “toplumsal düzenin ve kalkınmanın sağlanması” konusundaki sorumlulukları taşımaya devam etmiştir. Kadınlar evlerinin içinde Cumhuriyeti ileri taşıyacak olan evlatları yetiştiren anne, iyi bir eş ve aile bütçesini destekleyen ev kadını rollerini üstlenirken; evlerinin dışında ise üretimin sürdürülmesine katkı sağlayan çalışkan kadın, Cumhuriyet’in aydınlık yüzü olan eğitilmiş ve aydın kadın, hem geleneklerine sahip çıkan hem de dünyadaki gelişmelere ayak uyduran modern ama iffetli kadın rollerini sürdürmüştür. Kadınların topluma bu şekilde fayda sağlamaları içinse eğitilmesi ve modernleşmesi gerekmektedir. Fakat bu durumun yalnızca büyük şehirlerdeki kadınlarla sınırlı kalması, kadın inkılabının yarım kalması demektir. Kadınların eğitilmesini ve modernleşmesini isteyen Cumhuriyet ideolojisi, Anadolu’nun diğer şehir ve köylerindeki kadınlara da götürülmelidir. Dolayısıyla bu durum kadın hareketinde, öncülük eden ve öncülük edilen kadınlar ayrımının oluşmasına neden olmuştur. Dönemin önde gelen ve aydın kadınlarının “öncülük eden ve edilen” şeklindeki bu üstten bakış açısını, Berktaş’ın “var olan kadın” ile “ideal kadın” ayrımıyla anlamlandırmak mümkündür. Berktaş, Cumhuriyet’ten sonra kadınların var olan kadın ile ideal kadın arasındaki karşıtlıktan dolayı katmerli bir bölünme yaşadığını ve bu bölünmenin İstanbul kadını ile Anadolu kadını, kentli kadın ile köylü kadın, iffetli kadın ile tango kadını ve modern kadın ile geleneksel kadın şeklinde somutlaştığını belirtmiştir (Berktaş, 2009, s. 358). Bu ayrım 1950’li yılların kadın mücadelesine de yansımış ve öncü kadınlar kurtarıcı rolünü üstlenirken, diğerleri ise kurtarılanlar pozisyonunda kalmıştır. Cumhuriyet’in ideolojilerini benimseyen ve Kemalist kadın devriminden payını alan az sayıdaki şehirli aydın kadın okul sıralarında, çalışma hayatında, sandık başında ve Meclis salonlarındaki ideal kadını temsil etmektedir. Ancak ideal kadınla arasında kültürel uçurumlar bulunan, medeni ve siyasi haklarından bihaber olan ya da haklarını kullanabilecek koşullara sahip olmayan kadınlar da vardır.

1950’li yılların aynı zamanda televizyon ve telefonun henüz çoğu eve girmediği, akıllı telefonların ve sosyal medya uygulamalarının ise var olmadığı dönemler olduğunu düşünürsek, basılı yayınların kamuoyu oluşturma konusundaki etkisinin günümüze kıyasla çok daha güçlü olduğunu anlayabiliriz. Fakat bu durum, aynı zamanda dönemin kadın mücadelesinin sınırlayıcılarından da biri olmuştur. Büyük şehirlerdeki aydın kadınların yaptıklarından Anadolu’daki köylü kadını, Anadolu’daki kadınların durumlarından ise büyük şehirlerdeki kadınlar bihaber kalabilmiştir. 1950’lerin öncü kadınları arasında yer alan *Kadın Gazetesi* yazarları ise hem kendileri hem de Anadolu’daki kadınlar için yaptıklarını onlara anlatabilmek ve öncülük edebilmek amacıyla Anadolu’nun çeşitli yerlerine geziler düzenlemişlerdir. Anadolu’da, başta sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu yerlerde devletin boşluğunu da doldurmaya çalışmışlardır. “*Anadoluda çocuk bakımı ve sağlığı mefhumuna tamamen yabancı bir halk kütlesi yaşamaktadır. Merkezi Anadoluda olmak üzere, köylerimize yayılacak böyle bir sağlık teşkilâtının kurulması ve bu teşkilâtta bilfiil çalışmak, muhakkak ki kadınlarımızın en büyük ideallerinden biri olabilir*” (Kara, 1950, s. 1-7) diyen *Kadın Gazetesi* yazarları, buralarda yaşayan kadınları özellikle annelik konusunda bilinçlendirip çocuk ölümlerinin sayısını azaltmak istemişlerdir. Çünkü o yıllarda kadınların en önemli görevi çocuklarına ve topluma karşı olan annelik rolüdür.

Gazetenin yazarları, ilk sayıdan itibaren Anadolu’daki kadınlarla irtibat halinde olmak ve yurdun her köşesinden haber almak istemişlerdir. Bunu “*Kadın Gazetesi’nin çok özel bir ülküsü de, birbirlerinden uzak illerde yaşayan Türk kadınlarını, onların yaşama, düşünme durumlarını birbirlerine tanıtmaktır*” sözleriyle belirtmişlerdir (*Kadın Gazetesi*, 1947, s. 8). Anadolu’nun her bölgesindeki kadınlara ise şu sözlerle seslenmişlerdir:

Anadolumuzun her tarafında başka başka özellikler, güzellikler bulunur. Bizler bunların çoğunu yakından tanıyamayız. Halbuki, en ücra yurt köşelerini bile tanımak, en candan dileğimizdir. Güzel Anadolu’nun her bölgesinde yaşayan değerli kadın vatandaşlar; bize yurdunuzdan haber veriniz. Şehrinizde, kasabanızda veya köyünüzde ne gibi özellikler vardır? Meselâ size birtakım sorular verelim: Kadınlar okumaya meraklı mıdırlar? Kaçta kaç mektebe gider? Hangi ülkelere sahiptirler? Doğdukları, yaşadıkları yer için, ne gibi yükseltici düşünceleri vardır? Aile hayatı, eşlerin birbirlerine karşı durumu nasıldır?

Beşikten başlayarak çocuklar nasıl büyütülür, nasıl terbiye edilir? Bunların sağlık durumu nasıldır? (...) Orada kadının geçim vasıtası nedir? Bunlardan nasıl faydalanılır, bu faydayı genişletmek için nelere baş vurmak gerektir? Kadınların tarla ve evdeki hayatı nasıl geçer? (...) (Kadın Gazetesi, 1947, s. 8)

Toplunun ancak kadınlarla birlikte kalkınabileceğine inanan *Kadın Gazetesi* yazarları, diğer şehirlere yaptıkları gezilerdeki kadın hareketi izlenimlerini de gazetenin sayfalarından duyurmaya çalışmışlardır. Yazarlar, Kütahya kadını anlattıkları yazıda kadının kalkınmadaki rolüne şu sözlerle değinmişlerdir:

(...) Kütahyayı soğuk, sevimsiz ve silik yapan şeyi buldum. (...) Kadın hareketi olmayışı. Caddeler kadınsız, sinemalar kadınsız, pazarlar kadınsız. (...) Arka sokaklarda bilhassa çeşme başlarında tesadüf edilen kadın da büyük çarşafında, başörtülü ve şalvarlı umacı gibi kapalı şeyler. Hayret edilecek mesele. Atatürkün o büyük kalkınmasında Kütahya nerede idi? Neden böyle kalmışlar? Bir tarafında Ankara, diğer tarafında İstanbul. Burnunun dibinde Eskişehir olduğu halde bu genç hem de pek genç çocuklar bile neden sımsıkı eskiye sarılmışlar? (...) Kütahyada kadın çok, pek çok geri. Kıyafetile, düşünüşüyle, yaşayışıyla, geleneğiyle, her şeyile geri. Vali ne kadar genç ve çalışkan olursa olsun kadının kalkınmadığı yerler işte böyle Kütahya gibi daima sönük ve silik kalmaya mahkûmdur (Kadın Gazetesi, 1948, s. 1-2).

Elazığ gezisinin ardından ise Palu ilçesindeki kadınlar, “*Oturduğu evin bahçesinden çıkmayan, Paloyu bilmeyen yetmiş yaşında kadınlar vardır. Erkekten değil, bazıları kadınlardan bile kaçarlar. Palo kadını evin dışında asla çalışmaz. Hatta çeşmeden su almaya bile gitmez. (...) Palo kadını ancak evinin basit işlerini görür*” sözleriyle anlatılmıştır (Nihal, 1949, s. 1-7). Yaptıkları ziyaretlerle bu bölgeleri tanımaya çalışan *Kadın Gazetesi* yazarları, köylerle şehirler arasında bir köprü kurmak istemişler ve bunun şu ana kadar başarılammış olmasının sorumlusunu ise içinde bulundukları aydın zümre olarak görmüşlerdir:

(...) Köy, hiç şüphesiz, bizim için yeni olmayan, öteden beri üzerinde durup düşündüğümüz fakat düşünmekten daha ileri gidemediğimiz bir mevzudur. Zaman zaman köyü hatırlamış, onunla ilgilenmiş fakat kül halinde, müsbet,

muvaffak bir hareket yaratmaktan daima uzak kalmıştık. (...) Köyün vatan, köylünün millet ve bu itibarla davanın Türkiye'nin temel davası olduğuna inancımızı bir kere daha tekrarlıyoruz. (...) İl ve ilçelerde çeşitli meslek mensuplarının iştirak eylediği geniş topluluklar teşkil ederek köylere gidecek, orada; akıllı, tecrübeli ve misafirseven vatandaşlarımızın dertlerini dinliyecek, işlerinde, kahvelerinde, düğün ve sohbetlerinde bulunacağız. (...) Ayrıca, köy aile kadınlığının ev âlemine nüfuz ve tesiri bakımından, Türk Kadın Birliğini de köy ve köylü davamızda hazır ve programlı görmekle bahtiyar olacağız (Onat, 1949, s. 1-3).

TKB'nin yeniden kurulmasıyla birlikte git gide bütünleşen TKB ve *Kadın Gazetesi*, faaliyetlerini sistemli yürütebilmek için merkeze bağlı beş kol oluşturmuşlardır: Eğitim kolu, sosyal kol, hukuk kolu, gençlik kolu ve köycülük kolu. “*Bu işi bir fantazi yapmaktan kurtarmak için şöyle bir yol tuttuk*” dedikleri köycülük kolunun programını ise şöyle açıklamışlardır:

Her yıl on ilâ on beş köyü cetvelimiz içine alacağız. (...) Temaslar neticesinde kendi elimizle yapabileceklerimizi bizzat veya delâlet ederek yapılacak işleri de takip etme suretiyle neticelendirmeğe çalışacağız. (...) Bunlara doktor, ilâç, ebe, enjeksiyoncu götürmek veya sağlamak suretiyle yardımcı olmaktadır. Bu; yol, iktisadi kalkınma mevzuları üzerinde de duracağız. Birleşik Milletlerin iktisaden geri kalmış memleketlere tatbik ettiği köycülük hamlesini inceledik. Orada sosyal yardımdan ziyade teşvik primleri ile köyün kalkınması şekli ele alınmıştır. Bunun için köycülüğümüzde bu esasa dikkat edeceğiz. Bizdeki imece usulünün köy anneleri elile çok daha faydalı bir hale getirileceği muhakkaktır. Memleketimizde köy kalkınmasını aydın annelerin yapacağına inanıyoruz. Bu öğüt 1930 yılında büyük Atamız tarafından bize verilmiştir. Emrini yerine getireceğiz (Kadın Gazetesi, 1952, s. 1-7).

Gerek İstanbul'un yakın çevresindeki Soğanlık ve Çatalca gibi bölgelere, gerekse daha uzakta olan Erzincan ve Erzurum gibi bölgelere köycülük kolu adı altında yapılan gezilerde, buralardaki en büyük eksikliklerin ebe, enjeksiyon yapacak memur, temiz su ve düzgün yollar olduğu görülmüştür. İlk gezi olan Soğanlık'taki köylere giden on kişilik ekip, Oruz'un köy meydanında söylediği “*Düşünelim ki Türkiye nüfusunun yüzde 80'ini*

köylüler teşkil eder. Gerçek kalkınma ona dayanacaktır” sözlerinin ardından, yoksul haneleri tespit etmiştir (Aksoy, 1952, s. 2). Çatalca’nın köylerine yapılan gezilerde ise Patriyotları ile meşhur köylerde hâlâ Rumca konuşan Müslüman Türklere kendi dillerini öğretme düşüncesi ortaya atılmış ama öncelikle daha hayati ihtiyaçlar üzerinde durulmuştur:

Meğer acı hakikati öğrenmek için, önümüze çıkan köye uğramak icap ediyormuş. Köy kahvesine girip, kendimizi ve dâvamızı anlatmakta güçlük çekmedik. Anlayışlı ve tertemiz yürekli insanlarla karşılaştık. Çok geçmeden bize okulun sınıflarından birini açtılar. Yanımızdaki doktor arkadaş, bir masanın üzerine ilâçları, tansiyon âletini ve saireyi yerleştirdi. İşte ondan sonra manzara hazinleşti. Bir doktor gelmiş diye belki elliden fazla kadın ve çocuk, bir ona yakın erkek içeriye dolmuştu. (...) Demek doktoru idrak etme var ama, doktor yok? (...) Hiç değilse köyün, bir ebeye ve enjeksiyon yapacak bir kimseye ihtiyacı var. (...) İşte, İstanbuldan 1,5 saat ötede, Çatalcaya 25 dakikalık mesafede ve asfalt yol üzerinde bulunan Ahmediye köyü. (...) Sayın Sağlık Bakanımız Ekrem Hayri Üstündağ’ın uzak yerlere gitmedikleri için üzüntü duyduğu doktorlar meselesini düşünüyorum. Ya bu yakın yerlerin haline ne diyelim? Seyyar ekip mi olur, başka bir çare mi düşünülür, artık bu hazin manzaradan kurtulmalıyız. Görülüyor ki, köylerin en büyük derdi, sağlık meselesidir (Oruz, 1952, s. 1).

Cumhuriyetin halkçılık ideolojisine uygun bir biçimde “*Sınıf farkı olmayan memleketimizde şehir ve köy ayrılığı da olmamalı*” diyen *Kadın Gazetesi* yazarları, şehirle köyün birleşmesi için çalıştıklarını sık sık dile getirmişlerdir (Faik, 1952, s. 7). Onlara göre milli kurtuluş ve yükseliş, köylünün yükselmesiyle de olacaktır. Bunun için de köylerin imarını yapmak ve köylüleri yetiştirmek gerekmektedir. Bu yüzden “*Köyü kalkındırarak bilhassa münevverlerdir. Köy için büyük birer kıymet olan öğretmen, ebe, doktor, sağlık memuru gibi kimselerin vakit geçirmeden köylere koşmaları büyük bir ülkü borcudur*” demişlerdir (Faik, 1952, s. 7) ve herkesi de bu konuda iş birliği yapmaya çağırmışlardır:

Köy dâvası, bir yurd dâvasıdır. Bu büyük ve çetin dava karşısında kendi rahatını düşünerek “Başkaları çalışsın, başarsın ben de netice ile övüneyim” diye

düşünen bir münevver egoistlik yapmış olur. Bunun için her şehirli vatandaşın bu ülkü davasında hakikî birer köycü olarak iş başına geçmesi lâzımdır. Köylümüzü kalkındırmak için fert olarak çalışmak çok lüzumlu olmakla beraber yeter olamaz (Faik, 1952, s. 7).

“Türk yurdunun desteği, varlık kaynağı köylüdür” diyen *Kadın Gazetesi* yazarlarının köylülere karşı olan üstten bakış açısını ise *“Türk köylüsü zekidir. Fakat bilgisi, görgüsü eksik olduğundan, yaradılışın ona verdiği zekâdan istendiği kadar fayda göremiyor. Bu eksiklik Türk köylüsünün yaradılışında değil, yaşayışındadır”* sözleri ortaya koymaktadır (Faik, 1952, s. 7). Bu kadınlar kendilerinden daha aşağıda gördükleri köylüleri geliştirerek, ülkenin de gelişmesini sağlayacaklarını düşünmüşlerdir.

Kendi imkânları dâhilinde köyleri gezmeye çalışan kadınlar, buralarda oldukça samimi bir şekilde karşılandıklarına da sıkça değinmişlerdir. Aynı zamanda bir avukat olan Altan, Erzincan’daki köyleri anlattığı yazısında bir kumandanın köylere ulaşmak için vasıta istediğini söylemiş ve *Kadın Gazetesi*’nin sayfalarına kumandanın şu sözlerini aktarmıştır:

Büyük yardımını daima minnetle anacağım büyük kumandanın en hoşuma giden cümlesi şu oldu. “Kızım, Allah işinde seni muvafık kılsın. Fakat ne olursa olsun yine memleketimizde ileri bir adım atıldığına kaniim. Çünkü bunca senelik askerlik hayatımda, İstanbuldaki rahat evini terkederek bir dava uğruna işini gücünü bırakabilen, korkusuzca köylere tek başına gitmeği kabul eden, böyle bir gidişi temin eden, teşvik eden hanımlarımıza şimdiye kadar rastlamamıştım. Demek ki bundan sonra sizler gibi hanım ve gençlerimiz çoğalacak ve haliyle memleketimizi kalkındırmaya gayret edeceksiniz. Davanız zor, işiniz mühim, fakat var olun, uyanan gençlik büyük bir kuvvettir.” Bu sözler her zaman hatırımda kalacaktır (Altan, 1952, s. 7).

Kadın Gazetesi yazarlarının bu şekilde köylere gitmesi, köyleri tanınması ve köyle şehri buluşturma çabası, 1930’larda egemen olan köycülük akımının geç kalmış bir uzantısı olarak görülebilir. Ancak bu geç kalmışlığı değerlendirirken köy kent bağlantısını kuracak olan ulaşım olanaklarının artmasını ve Cumhuriyet’in ilk kuşağı olan kadınların yetişip 1950’lerde meslek hayatına girmiş olmalarını da göz önünde bulundurmak

gerekir. Dolayısıyla bu meslek sahibi kadınlar çok daha özgüven sahibi ve cesaretli kadınlar olmuştur. Ayrıca bu Kemalist kadınlar, 1930’larda CHP iktidarının izlediği politikaları yeterli görüp kendilerine bir rol düştüğünü düşünmemiş de olabilirler. Çünkü 1930’larda zaten Atatürk’ün söylevleri dâhil, birçok söylevde kırsal bölgelerin gelişiminin rejimin en önemli görevi olduğu söylenmekteydi (Karaömerlioğlu, 2006, s. 286).

Erzincan’ın köylerinde karşılaştıklarını yazı dizisi şeklinde anlatan Altan, çocuk bakımı konusundaki bilinçsizlikleri de yaşadığı bir olay aracılığıyla aktarmıştır. Vican köyündeki kadınlarla olan sohbeti sırasında bir bebeğin inleyerek ağladığını gören Altan, günlerdir ishal olan bebeğe sıcak havaya rağmen süt ve pis bir dereden su içirildiğini belirtmiştir. Bebeğin annesinin “*Yedi tane (çocuğum) oldu. Hiç biri sağ kalmadı. Bir bu var. O da hasta, ne olacak bilmiyorum. Zayıfladı*” sözleri üzerine çocuk ishalleri ve tedavisi hakkında bildiklerini anlattığını söyleyen Altan, yanında getirdiği ilaçları da köyün muhtarına verdiğini belirtmiştir. Köydeki kadınlara yönelttiği “*Benim gibi hanımlar hiç şimdiye kadar sizlere geldi mi? Milletvekilleri geldi mi? Sizinle konuştular mı, ihtiyaçlarınızı sordular mı?*” sorusuna ise “*Biz köylüyüz, bize kim gelecek ki*” cevabını aldığını söylemiştir. “*Kadının bizdeki mevkii henüz sapana koşulan hayvandan farksız*” diyen Altan, ülkeye traktör girdikçe kadınların işlerinin hafifleyeceğinin ve bu boşluğu da münevver kadınların onlara ev ve çocuk bakımını anlatarak doldurması gerektiğinin üstünde durmuştur (Altan, 1952, s. 1-7). Erzincan ile Erzurum’un arasında yer alan ve görece daha zengin olan Tercan ilçesinde, Anadolu kadınının henüz musluktan akan suya bile hasret vaziyette olduğunu söyleyen Altan, tarlada çalışıp evinin yemeği ve temizliğiyle meşgul olan kadınların, diğer taraftan kaybettikleri rahatlığın, evlatların ve hayatın farkında bile olmadıklarını dile getirmiştir:

Tercanda da kadınlar Erzincandakilerinden farklı değildir. Aynı kapalı giyiniş ve aynı zihniyet, aynı adet. Umumî olarak, kadın hayatı, İstanbul ve modern zihniyet dediğimiz, Anadolu için bilmece olan şeylerden bahsettik. İçimizde konuştuklarımızı dikkatle dinleyen bir çavuş vardı. Kadın Birliğinin Erzincanda bir şube açmak istediğini ve bunun için çalışacağımı söylerken hemen lâfa karıştı ve “Hanımcığım, o dediğini açar açmaz evvelâ benim hanımı içinize alın ki hatun bir şeyler öğrensın, gelip evvelâ onu yazdıracağım” dedi. (...) Köylerin

hiçbirinde doktor yokmuş. Ebe de yokmuş. Tabii ilâçta yok, bakım da. Elli bin nüfuslu, yüz altı köyü olan Tercanda henüz eczane ve ilâç mevcut değil. Bir vaka olursa ya Erzurum veyhutta Erzincan eczanesine müracaat lâzım geliyormuş (Altan, 1952, s. 1-7).

Kız çocuklarının ilkokuldan sonra okutulmadığını, Harf İnkılabının ardından açılan kursların kapanmasıyla da çoğu kadının okuma yazma bilmediğini söyleyen Altan, Erzincan'da hükümetin müdahale etmesi gereken önemli davaları ise şu şekilde sıralamıştır:

1 - Su dâvaları: (...) Bazı köy ağaları su menbasına sahip çıkarak köylüye bu suyu satarak veriyormuş. Kızdığı zaman da suyu kesiyor ve tarlaları, meyvalık, bahçe ve bağları kuraklıktan sarartıyor, bütün köy halkını üzüntü ve açlığa, nihayet kavga ve isyana teşvik ediyormuş. (...)

2 - Su dâvaları kadar mühim olan mer'a ihtilâfları: (...) Muazzam arazi sahipleri, sürülerin kendi mer'alarında otlamalarına müsaade etmiyorlar; hayvan çok, otlak yerleri az ve mahdut; hayvanlar açlık çekiyorlar, arazi sahiplerini dinlemeden bazıları sürülerini o yasak mer'alara sürüyorlar ve tam bir kovboy filmi, bütün kavga ve ihtilâflariyle karşımıza çıkıyor. (...)

3 - Bu üçüncüsü en acı ve bizi en çok alâkadar eden mevzu: Köylerdeki çift ve üçlü evlenmelerin, yapılan kanunsuz akitlerin neticesinde çıkan kanlı ihtilâflar. Bu garip akitler ne Medenî Kanuna, ne de eski Mecelle ahkâmına uymamaktadır. Ne ceza kanunundan haberleri var, ne eski ve yeni hukuktan. Bir alışveriştir, bir senettir gidiyor; dâva mevzuu olarak ortaya çıktıkları zaman, hangi kanuna uydurmak icap ettiğine akıl erdiremiyoruz. Kendilerine göre zamanla bir takım âdetler ortaya çıkmış; alışveriş halinde izdivaçlar oluyor ama, kanunla alâkası yok. Nihayet erkek günün birinde ölünce; çocuklar, kadınlar birbirlerine giriyorlar. Her birinin elinde bir garip senet, halledebilirsen hallet. Kan dâvaları ortaya çıkmasın da ne olsun? Maalesef köylerimizde bu gibi vak'alarla sık sık karşılaşırız (Altan, 1952, s. 1-7).

Bu alıntı, yine *Kadın Gazetesi* sayfalarında dile getirilen “sınıf farkı olmayan memleketimiz” ifadesinin de bir yanığı olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat köylerdeki bu durumlara Cumhuriyet ideolojileri çerçevesinden bakan *Kadın Gazetesi*’nin yazarları, sınıfsal farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların yoksulluğu ürettiğini gözler önüne serememişlerdir.

Gazete yazarlarının gezileri aracılığıyla Anadolu’daki köylü kadının sorunlarını dile getirmeye çalışan *Kadın Gazetesi* yazarları, bu konular hakkında belediye başkanları ve valiliklerle de görüşmeler sağlamışlardır. Bu doğrultuda Tarım Bakanlığı’yla da görüşen ve “Çok elin işlemesine muhtaç olan memleketimizde traktörün doldurduğu yeri başka sahalara vermekle büyük iktisadî ve içtimaî faydalar sağlanır” diyen Oruz, kadınların arıcılık, tavukçuluk, halıcılık, bez dokuma gibi işlerle ikinci üretim hayatlarını kurabileceklerini ve evlerinin içlerinde daha fazla kalıp çocuklarına daha faydalı olabileceklerini belirtmiştir (Oruz, 1953, s. 1-2).

Yurdu dört bir köşesindeki kadınları sahip oldukları haklardan haberdar etmek isteyen *Kadın Gazetesi* yazarları, kadınların durumlarını incelemek ve faaliyetlerini yürütmek için ayrıca Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu’nu kurmuşlardır. Kurumu ve amaçlarını, 12 Şubat 1953 tarihinde yayınladıkları demeçle duyurmuşlardır:

Bir milletin medeniyet seviyesi, kadına verdiği kıymet ve tanıdığı haklarla ölçülür. Cemiyet ne kadar iptidaî ise, kadın o kadar mağdur; cemiyet ne kadar medeni ise, kadın o kadar hak sahibidir. Memleketimiz kadınlığı ise, mevzuat bakımından, siyasi ve medenî bütün haklarına sahip bulunmaktadır. Bu itibarla, bu hakların istihsalı zımında herhangi bir mücadele, bugün için, bahis konusu değildir.

(...) Filhakika mevzuat bakımından bütün haklarına sahip bulunan ve nüfusumuzun yarısını teşkil eden kadın yurddaşlarımız, fiilen hangi içtimaî şartlar içinde yaşamaktadır? Resmen sahip olduğu haklardan ne nisbette ve hangi mevzularda istifade etmektedir? Memleketimizin muhtelif bölgelerinde, muhtelif sosyal çevreler içinde kadının hakikî durumu, muhitinden gördüğü muamele, eriştiği fikrî seviye nedir? Milli geleneklerimizin ve modern zihniyetimizin kadın hayatı üzerinde ne gibi tesirleri olmuştur ve bunların fiili

neticeleri nelerdir? Merkez ve taşra, şehir ve köy kadınlarının durumları arasındaki fark ve benzerlikler ve bilhassa bunların âmilleri nelerdir? Ve nihayet bütün dünya kadınlığının durumu ile, memleketimiz kadınlığının hayatında müşahade edilen hakikî terakkiler ve telâfisi gereken noksanlar hangileridir?

Bütün bu meseleleri objektif bir şekilde incelemeyi ve lüzumlu görülen tedbirlerin alınmasına hizmet etmeyi ve nihayet kadınlığımızın hakikî sosyal durumunu, terakki hamlelerini umumî efkâra ve bilgi dünyasına çeşitli vasıtalarla arz etmeyi, bütün aydınlarımıza düşen bir vazife telâkki ettiğimizden, “Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu”nu tesis etmiş bulunuyoruz (Kadın Gazetesi, 1953, s. 1-6).

Yapılan geziler sonucunda ise haklarından habersiz olan kadınlar kadar, feragat eden kadının da olduğu görülmüştür. Bu vazgeçişin sebebiyse köydeki kadınların omuzlarına yüklenen görevlerin ağırlığı olmuştur. *Kadın Gazetesi* yazarı ve avukat olan Yund, Güney Anadolu’nun köylerinde yaptığı gezilerin ardından birçok kadının, kocalarının başka kadınlarla da evlenmesini kendilerinin istediğini yazmıştır. Çünkü erken evlenen köy kadını, ev ve tarla işlerinin ağırlığı altında çabucak ezilip yıpranmaktadır. Gücü yetememeye başladığında da kendisine bir yardımcı aramakta ve kocasını tekrar evlendirerek işlerini hafifletmeye çalışmaktadır. Yund’a göre kocasının birden çok karısının olmasına rıza gösteren kadın, yalnız kendi haklarını kullanma ehliyetini yitirmekle kalmayıp öteki kadınların da haklarını yok saymış, kamu düzenini bozmuş ve kanunlara saygı göstermemiştir. Bu gibi durumlar her ne kadar hükümet tarafından cezalandırılıyor olsa da, zaman zaman çıkan af kanunları müşkül durumların devamlılığını sağlamıştır (Yund, 1955, s. 2).

Kadın Gazetesi yazarlarının Anadolu gezileri bir yandan köylerdeki kadınların kadın ve çocuk sağlığı konusundaki bilinçsizliğini ortaya koyarken, diğer taraftan da emeklerinin karşılığını vermeye devam etmiştir. Kadınları nüfus siyasetinin merkezinde gören yazarlar, faaliyetlerinin önemini ise şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Acaba nüfus siyaseti nedir? Gelişi güzel, şuurlu veya şuursuz çocuk sayısının artması mı? Asla! Nüfus politikasını iki bakımdan ele alabiliriz: Doğumların artması, ölümlerin azaltılmasıdır. Aradaki fark nüfus artışını verir. Bizce mühim

olan bu artıştır. Her ne kadar doğum artışının nüfus artışına tesiri varsa da, önemli olan ölümlerin azaltılmasıdır. Aynı zamanda nüfus politikası, kaliteli nüfusun artışıdır. (...) Dünyaya 7-8 çocuk getirip 4-5 tanesini kaybetmektense 4-5 çocuk getirip sağlam, normal olarak onları cemiyete kazandırmak arzuya şayandır. (...) Bu bölgelerde 1945 senesinde 3.051 köyde 56.712 doğum ve 26.976 ölüm vuku buluyorken 1951 senesinde 7.183 köyde 110.772 doğum ve 39.717 ölüm hadisesi kaydediliyor. Bu istatistikler ölümlerin namı büyük bir hızla doğum sayısına göre azaldığını belirtiyor (Kadın Gazetesi, 1954, s. 1-2).

Sonuç olarak *Kadın Gazetesi* yazarları Anadolu'daki çalışmalarıyla kadınları bilinçlendirip bir şeyler öğretmeye çalışırken, kendileri de Anadolu'da neler yaşandığını ve hangi soruların çözülemediğini öğrenmişlerdir. Dolayısıyla bu süreç, aynı zamanda farklı sosyoekonomik koşullarda yaşayan kadınların birbirlerini tanınması ve öğrenmesi süreci olmuştur. Türkiye'de sınıf farkı olmadığını söyleyen *Kadın Gazetesi* yazarlarının köy ayrılığının da olmaması için yürüttüğü çalışmaları ise 1930'ların halkçılık ve köycülük ideolojisinin bir uzantısı olarak yorumlamak mümkündür. Çakır'ın ifadesiyle, klasik tanımla Rönesans'ı Rönesans döneminde yaşamadıkları gibi Tanzimat'ı da Tanzimat'tan sonra yaşayan kadınlar (Çakır, 1996, s. 225), 1950'lerde Cumhuriyet'in 1930'lardaki halkçılık ve köycülük ideolojisini devam ettirmişlerdir. Fakat köylerin durumunu Cumhuriyet'in ideolojileri çerçevesinden değerlendirmeleri, aslında Türkiye'de sınıf farkının olduğunu ve bu farkların yoksulluğu doğurduğunu görmelerini engellemiştir. Ayrıca *Kadın Gazetesi*'nin yazarları da, Karaömerlioğlu'nun 1930'lardaki köycülük ideolojisi için söylediği gibi, toplumsal ilişki ve mücadelelerin önemi üzerinde durmayıp köylülerin cehaleti ve eğitilmesiyle ilgilenmişlerdir (Karaömerlioğlu, 2006, s. 294).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyet'in kadın hareketi tarihinde sessizlik, suskunluk ya da durgunluk dönemi olarak adlandırabileceğimiz bir kopuşun yaşanmadığını göstermek amacıyla yola çıktığımız bu çalışmanın sonucunda, *Kadın Gazetesi*'yle sınırlandırılmış bir araştırmanın dahi “sessiz yıllar” kalıbını sorgulatabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kalıbın kadın mücadelesinin tarihsel sürekliliğini göz ardı ettiği düşünülmektedir. *Kadın Gazetesi* yazarlarının da dâhil olduğu dönemin aydın kadınlarının gazete aracılığıyla yaptığı tartışmalar, dile getirdikleri talepler ve kadın hareketi içinde yürüttükleri faaliyetler, toplumsal yaygınlığı günümüz standartlarına kıyasla oldukça kısıtlı olmasına rağmen, kadın hareketinin Cumhuriyet tarihindeki sürekliliğine dair bir kanıt niteliği taşımaktadır. Bu kadınlar, kadınların bağımsız siyaseti ve örgütlenmesi gibi başlıklarda, kendilerinden önceki birinci dalga feminist hareket ve kendilerinden sonraki ikinci dalga feminist hareketin kadınlarına göre daha az cüretli ve devrimci bir tutumla da olsa, kadınların hak ve özgürlüklerini dile getirmeyi sürdürmüşlerdir.

Kadın Gazetesi'yle çerçevelediğimiz bu çalışmada görüldüğü üzere, gazete mensubu kadınlar özellikle 1940'lardan itibaren kadınların siyasette ve ekonomide giderek azalan etkinliğine karşı çıkmış, bu konuları gazete aracılığıyla tartışmaya açmış, kadınlara kamusal alanda daha geniş yer açılması ve kadınların farklı alanlarda erkeklerle birlikte var olabilmeleri için gerekli koşulların sağlanması konusunda taleplerini dillendirmişlerdir. Daha önemlisi, kadınların kendilerinin bu başlıklarda daha aktif olmaları gerektiğini vurgulamış ve kadınları yasal olarak sahip oldukları haklarını fiilen kullanmaları konusunda teşvik etmeye çalışmışlardır.

Kadın Gazetesi'nin yayınları üzerinden ele aldığımız 1947-1960 yılları arasındaki dönemin kadın hareketi, Kemalist ideolojinin kadınların omuzlarına yüklediği “toplumsal düzenin ve kalkınmanın sağlanması” konusundaki sorumlulukları taşımaya devam etmiştir. Gazetenin yazarları da kendilerine yüklenen Cumhuriyeti ileri taşıyacak nesilleri yetiştirecek olan anne, aile bütçesini destekleyerek devlet bütçesine katkı sağlayacak olan ev kadını, üretimin sürdürülmesine destek olan çalışan kadın, modernleşerek ülkesini kalkındıran aydın kadın, geleneklerine sahip çıkan iffetli kadın ve diğer kadınları

bilinçlendirip Cumhuriyet ideolojisini yayan öncü kadın rollerini sahiplenmişlerdir. Ancak 1940'lı yılları takip eden 1950'li yıllarla birlikte, özellikle siyasal ve ekonomik alanlarda kadınların önüne örülen duvarların tekrar yükselmeye başlamasına da yazılarıyla ve yürüttükleri faaliyetlerle karşı çıkmışlardır. Bu dönemin kadın hareketini sürdüren kadınların milliyetçi ve Kemalist bir siyasi tutum içinde olmaları, kadınların kamusal hayatın dışına itilmesine, siyasi hayatta temsil oranlarının düşmesine ve çalışma hayatında varlıklarının sorgulanmasına karşı mücadele etmedikleri anlamına gelmemektedir. Fakat bu kadınların siyasi çizgisi, 1980 sonrası gelişen feminist akım tarafından yok sayılmalarına neden olmuştur. Halbuki, *Kadın Gazetesi* örneğinde görüşlerini ve faaliyetlerini aktardığımız bu kadınların görmezlikten gelinen çabaları, kadın hareketi tarihinde zannedildiği gibi büyük ve uzun bir kopuşun yaşanmadığının, yalnızca mücadelenin üslubunun değiştiğinin göstergesidir.

Medeni ve siyasi haklarını Atatürk'ün önderliğinde elde ettiklerini düşünen *Kadın Gazetesi*'nin yazarları, Atatürk'ten sonraki dönemde haklarını kullanabilecekleri alanların daraltılmaya çalışılmasına ve kadın politikasının önemini yitirmesine karşı çıkmışlardır. Bu durumu, ağırlıklı olarak, Kemalist kadın devrimi kitlelere yeterince mal edilemeden Atatürk'ün hayatını kaybetmesine, kadınların da hakları için yeterli oranda mücadele etmemesine ve teşkilatlanmamasına bağlamışlardır. Bu yüzden bir yandan kendilerini öncü kadınlar olarak görüp Cumhuriyet ideolojisini yaymaya ve kadınları hakları konusunda bilinçlendirmeye, bir yandan kadın hareketindeki geri gidişe karşı teşkilatlanmaya, bir yandan da kadınlara dair demokratik politikaların geliştirilmesi için yeni tartışma alanları yaratmaya çalışmışlardır. Ayrıca, yazıları aracılığıyla batıl fikirlerle ve önyargılarla mücadele edip kadınların modernleşmesine katkıda bulunmayı amaçlamışlardır.

Bu çalışmada ele aldığımız dönem; çok partili hayata geçiş, DP'nin kuruluşu, DP'nin iktidar koltuğuna oturmasıyla CHP'nin muhalefet yıllarının başlaması ve 27 Mayıs Darbesi gibi çok önemli kırılımları barındırmaktadır. Bu kırılımlar, siyasi hayatta yalnızca Türkiye'nin değil, kadın hareketinin de dönüm noktalarını teşkil etmişlerdir.

Bu dönem boyunca Meclis'te kendilerine yer bulabilen kadınlar, tek parti döneminde başka bir parti olmadığı için ulusu ve mensubu oldukları kadın zümresini temsil eder konumdadırlar. Fakat çok partili dönemle birlikte kadın milletvekillerinin isimlerinin

önüne mensubu oldukları partilerin isimleri de eklenmiş ve bu kadınlar artık ulusları ve kadın zümresinin yanı sıra, partilerini de temsil eder hale gelmişlerdir. Ayrıca çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye’de yeni bir demokratikleşme adımı atılmış olduğu için kadınların siyaset sahnesinde var olarak demokratik görünümü desteklemesine eskisi kadar ihtiyaç kalmamıştır. Kadınlar seçim listelerinde kendilerine giderek daha az yer bulmaya ve TBMM’de kadın temsil oranı düşmeye başlamıştır. *Kadın Gazetesi*’nin yazarları ise bu durum karşısında sessiz kalmak yerine, partilerin kadınlara alan açması ve kadınların da siyasete katılım göstermesi için çalışmışlardır. Her seçim öncesinde hem partilerden taleplerde bulunmuş hem de gazete de yer verdikleri “*Kadın seçmen ne istiyor?*” (*Kadın Gazetesi*, 1950, s. 1) başlıklı röportaj dizileriyle kadın milletvekilleri ve seçmenler arasında köprü olma görevini üstlenmişlerdir. Seçimlerden sonra da gazetede kadın seçmenlerin beklentilerine yer vererek, onların sesi olmaya çalışmışlardır.

Kadın Gazetesi yazarlarının, kadınları bir Kadın Partisi kurulması için teşkilatlandırma yönündeki çalışmaları, bu yılların kadın hareketi açısından sessiz geçmediğinin bir diğer göstergesidir. Çünkü seçimlerden önce partileri için en az erkekler kadar propaganda faaliyeti yürüttüklerini düşünen bu kadınlar, herhangi bir kadın teşkilatlanması olmadan siyasi hayatta erkekler kadar var olamayacaklarını ve aslında kadın seçmenlerin oylarının tek başına kadınları siyasette yüceltmeye yetebileceğini düşünmüşlerdir. Kadınların Kadın Partisi kurulması yönündeki bu isteklerini, siyasi hakların gerilemesi üzerine kendi kaderlerini ellerine alma çabalarının bir ürünü olarak 1949 yılında yeniden kurdukları TKB’yi siyasi teşkilatlanma konusunda yeterli görmedikleri şeklinde yorumlamak da mümkündür.

Her seçim sürecinde, milletvekili listelerinde ve dolayısıyla Meclis’te kadınların gerektiği sayıda yer alamamasını sık sık eleştiren *Kadın Gazetesi* yazarları, Meclis’te yer alan kadınların çalışmalarının yetersizliğini de sürekli gündeme getirmekten geri durmamışlardır. Kadın milletvekillerinin yasama faaliyetlerini dikkatle izleyerek okuyucularını bu konuda bilgilendirmeleri ilgi çekicidir. Ayrıca, kadınların sorunlarını, ihtiyaçlarını ve taleplerini yazıları aracılığıyla Meclis gündemine taşıyabilmek için kadın milletvekillerine çeşitli çağrılarda bulunmuşlardır. Kadınların siyasi katılımının artması için yalnızca kadın milletvekillerini değil, kadın il ve ilçe belediye başkanlarını, kadın muhtarları, partilerin kadın il ve ilçe başkanlarını da desteklemişler ve bu kişilerin gazete

aracılığıyla seslerini daha geniş kitlelere duyurmalarına yardımcı olmuşlardır. Sonuç olarak, siyasetin içindeki kadınları partilerinden ve görevlerinden bağımsız olarak öncelikle kadın oldukları için destekleyip başarılarıyla öne çıkarmaya çalışmışlardır. Bu şekilde kadın hakları ve inkılabı konusundaki davalarına hizmet etmeyi sürdürmüşlerdir.

Kadın Gazetesi'nin yazarları seslerini yalnızca kadınların siyasi hakları konusunda duyurmaya çalışmamış, toplumsal kalkınmanın bir parçası olarak gördükleri kadınların çalışma hayatındaki varlıklarını sürdürebilmeleri için de çabalamışlardır. Kadınları çalışma hayatının dışına itmek isteyen bekârlık vergisi ve kadın memur sayısının azaltılması gibi tartışmalara karşı çıkmışlardır. Kadınların mesleklerinde daha aktif olabilmeleri için yeterli koşulların hazırlanmasını talep etmekle yetinmeyerek, koşulların iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu yıllarda, kadınların çalışma koşullarının eşitlenmesi ile ilgili en büyük talepleri çocuk kreşlerinin açılması yönünde olmuştur. Çalışan kadınların bu ihtiyacını sık sık dile getiren *Kadın Gazetesi* yazarları, aynı zamanda Aile, Çocuk ve Eğitim Komisyonunu kurmuşlardır. Bu konuda TKB'nin şubeleri aracılığıyla teşkilatlanmış, yurt dışındaki alternatif uygulamaları inceleyerek toplantılar düzenlemiş, çocuk esirgeme kurumlarını da içine alan çözümler üretmeye çalışmışlardır. Kadın milletvekilleri aracılığıyla çocuk kreşlerini, emzirme odalarını ve annelerin ihtiyacı olan doğum öncesi ve sonrası izinleri Meclis gündemine taşımaya çalışmış, yeni düzenlemeler talep etmişlerdir. Ancak aileyi toplumun, kadını da ailenin temeli olarak gören bu kadınların, çalışma hayatında eşit koşullara sahip ve görünür olunması için yürüttükleri mücadelelerini “özgür ve bağımsız kadın” perspektifinden değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü kadınların geçinebilmek için çalışma mecburiyetleri olduğunu sık sık vurgulayan *Kadın Gazetesi* yazarları, bir yandan her sayıda “*Kadın Değerlerimiz*” başlığı altında başarılı kadınları tanıtip mesleklerinde görünür olmalarını desteklerken, bir yandan da yazılarında kadınların annelik ve ev içi rollerinin önemine değinmişlerdir. Geleneksel rollere vurgu yapmış olsalar da bu durum, *Kadın Gazetesi* yazarlarının çalışan kadınların koşullarının iyileştirilmesi için mücadele ettikleri gerçeğini değiştirmemektedir.

Kadın Gazetesi'nin yazarları yalnızca şehirlerde kadınların sorunlarıyla ilgilenmemiş, köylerdeki kadınların da sesi olmaya çalışmışlardır. Bu yüzden Anadolu'nun çeşitli yerlerine geziler düzenlemiş ve buralardaki kadınlara öncülük etmeyi vazife

edinmişlerdir. Anadolu'nun gelişmemiş şehirlerindeki ve köylerindeki kadınları medeni ve siyasi hakları konusunda bilinçlendirmeye, ama öncelikli olarak annelik konusunda eğitip çocuk ölümlerini azaltmaya ve kadın sağlığı konusunda bilgilendirmeye çalışmışlardır. Bu kadınların “öncülük eden ve edilen” şeklinde hiyerarşik bir bakış açısıyla yürüttükleri çalışmalar, aynı zamanda kendilerinin de ülke gerçeklerini öğrenip Anadolu'yu tanımalarına vesile olmuştur. Anadolu'daki kadınlara bir şeyler öğretmeye giden kadınlar, buralarda ülkenin hangi sorunlarının çözülemediğini ve köylerdeki kadınların durumunun tahmin ettiklerinden daha kötü olduğunu öğrenmişlerdir. Sonuç olarak, bu çalışmalar farklı sosyoekonomik koşullarda yaşayan kadınların birbirlerini tanıyıp öğrendikleri bir süreç olmuştur. Cumhuriyet'in halkçılık ideolojisiyle yetişen *Kadın Gazetesi* yazarları, Türkiye'de bir sınıf farkı ve çatışması olmadığını düşünmüş olsalar da gezileri aracılığıyla hem köy ağaları ile köylüler arasındaki çatışmalara hem de Anadolu ile büyük şehirler arasındaki farklara şahit olmuşlardır. Fakat köylerin durumunu Cumhuriyet'in ideolojileri çerçevesinden değerlendirmeleri, aslında sınıf farkının olduğunu ve bu farkların yoksulluğu doğurduğunu görmelerini engellemiştir. Bu kadınların Anadolu'daki çalışmalarını, 1930'ların halkçılık ve köycülük ideolojisinin bir uzantısı olarak da yorumlamak mümkündür.

Anadolu'daki faaliyetleri kapsamında köylere doktor, ebe, sağlık memuru ve ilaç götürmeye çalışan *Kadın Gazetesi* yazarları, buralardaki ulaşım ve iktisadi kalkınma konuları üzerinde de durmuşlardır. Köylerin kalkınmasının aydın anneler sayesinde gerçekleşeceğine inanmış, kadınları eğitmeye ve modernleştirmeye çalışmışlardır. Köylerdeki sorunlarla ilgili belediye başkanları ve valilerle görüşmüş, bu sorunları ve çözüm önerilerini gazete sayfalarından duyurmuşlardır. Dolayısıyla kadınların bu çalışmaları için Anadolu'nun başta sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu yerlerde özellikle ana-çocuk sağlığı başlığında bir nevi devletin boşluğunu doldurmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür.

Kadın Gazetesi yazarları, Anadolu gezileriyle aslında Cumhuriyet'in ne kadar az yol aldığını görmüş ve bu durum karşısında şaşkınlık yaşamışlardır. Anadolu'ya gittikçe gördükleri kadınlık durumları karşısında, Cumhuriyet'in yetersizliklerini çok geç fark ettikleri için kendilerini suçlamışlardır. Dolayısıyla onların bu tartışmaları yürüttükleri

yılların sessizlik yılları olarak anılması, bu yıllarda Cumhuriyet'in eksiklerini fark edip devreye girmeye çalışan kadınların varlığını gölgede bırakmaktadır.

Oldukça geniş bir yelpazeye dağılan farklı konuları ele alan *Kadın Gazetesi*'nin yazarları, yalnızca kadını güçlendirmeye yönelik tartışmalar yapmamışlardır. Örneğin 1950'li yıllarda “çarşafa dönüş” olarak görülen çarşafli kadınların daha görünür hale gelmesini de bir sorun olarak sayfalarına taşımışlardır. Fakat bu konuda yürüttükleri tartışmalara kadının özgürleşmesi ya da kıyafeti nedeniyle kamusal hayattan dışlanmasına karşı durmak gibi bir perspektif hâkim değildir. Öncelikle çarşafın bir güvenlik tehdidi oluşturduğu savunulmuştur. Aynı zamanda bir taraftan çarşafın, diğer taraftan bikininin yaygınlaşmasıyla kültürel bir yozlaşmanın yaşandığını ileri sürerek konuyu ahlakçı bir perspektiften ele almışlardır. Çarşafli kadınların, özellikle şehirde artan görünüşüyle kadınlık imajını zedelediklerini iddia etmişler ve köylü ya da şehirli kadın sınıfına koymadıkları bu kadınları “kurtarılması gereken kadınlar” olarak göstermişlerdir (bkz. (Oruz, 1947, s. 1)). Ayrıca bir “kamuflej aleti” olarak gördükleri çarşafa bürünen kişilerin kadın mı yoksa erkek mi olduğunun bilinemediğini, çarşaf sayesinde kolayca hırsızlık yapabileceklerini ya da yüzleri kapalı olduğu için çok daha rahat şekilde suç işleyip karaborsacılık yapabileceklerini dile getirmişlerdir (bkz. (Oruz, 1947, s. 1)). Şehirlerdeki sahillerde yaygınlaşmaya başlayan bikiinlere karşı ise ahlakçı bir tutum içerisinde olup yakın zamanda kadınların bu giyim tarzıyla da mücadele etmesi gerekeceğini söylemişlerdir (bkz. (Oruz, 1952, s. 2)). Bu konu, çalışmamızda ele alınmamakla beraber, dönemin kadınlarının siyasi ve ekonomik hayatta kadınların özgürleşmesini desteklemelerine karşın, giyim kuşam özgürlüğü konusunda daha muhafazakâr bir tavır sergilediklerini ortaya koymaktadır.

Kadın Gazetesi yazarlarının en büyük eksikliği ise kadının ikinci sınıf insan olarak görülmesine dair bir sistem eleştirisi yapmamaları ve eleştirilerini daha çok politikalar üzerinden yürütmeleri olmuştur. Kadınların sorunlarını bu politikalar üzerinden dile getirmiş olsalar da bu eksiklik, *Kadın Gazetesi*'ni bir feminist hareket olarak adlandırmamızı güç kılmaktadır. Bu sebeple *Kadın Gazetesi* yazarlarının çalışmaları kadın hareketi olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak *Kadın Gazetesi*'ndeki tartışmalardan yola çıkarsak, 1950'li yılların kadın hareketini sürdüren kadınların, kendilerinden önceki ve sonraki dönemlerin kadınlarına

göre kendilerini daha milliyetçi ve ataerkil bir üslupla ifade ettikleri ve yaklaşımlarına da bu çizginin etki ettiği söylenebilir. Kendilerinden önceki kadınların mücadelelerini yeteri kadar benimsemeyip sahip oldukları medeni ve siyasi hakları Atatürk'ün ileri görüşlü yapısı ve kadın inkılabına verdiği önem sayesinde kazandıklarını dile getirseler de, kendileri de yıllarca kadınların bu hakları aktif bir şekilde kullanabilmesi için çalışmışlardır. Aynı zamanda kadınların haklarını elde etmek için yeterli mücadeleyi vermediklerini öne süren geri düşüncelere karşı ise yine kendilerinden önceki dönemin kadınlarının faaliyetlerini kanıt olarak göstermişlerdir. Bu durum kendi içinde bir çelişkiyi barındırıyor olsa da, aslında kadın hareketi tarihinin kuşaklar arasında çelişkili bir şekilde de olsa aktarıldığının bir göstergesidir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in kadın hareketi tarihinde 1935-1980 yıllarında bir kopuşun değil, devamlılığın yaşandığını söylemek mümkündür. "Sessiz yıllar" adlandırmasının bu mücadeleyi sessizleştirmesine itiraz etmek gerekir.

Kadın Gazetesi'nde bu çalışmanın sınırları nedeniyle kapsam dışında bırakılan pek çok ilginç başlık ve tartışma vardır. Örneğin, kadın milletvekillerinin parlamentodaki faaliyetlerinin nasıl dönüştüğünün *Kadın Gazetesi* üzerinden incelenmesi ya da çok partili hayata geçişle birlikte yalnızca kadınları değil, partilerini de temsil etmeye başlayan kadın milletvekillerinin değişen faaliyetleri gibi konularda yapılacak yeni araştırmalar tartışmaya büyük katkıda bulunacaktır. Aynı biçimde, kadınların yürüttükleri giyim tartışmaları, özellikle çarşaf gibi zor başlıklar dışarıda bırakılmadan incelenecek olursa dönemin kadınlarının seslerinin işletilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adak, S. (2020). Yetmişli Yıllarda Kadın Hareketi: Yeni Bir Feminizmin Ayak Sesleri. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde (s.s. 609-629). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adak, S. ve Çağatay, S. (2023). Revisiting feminist historiography on women's activism in Turkey: beyond the grand narrative of waves. *Women's History Review*, 32(5), 732-744.
- Akdağ, Ç. T. (2010). Modernleşme Yolunda Bir “Kadın Gazetesi”. Ulusoy, B. (Ed.), *Tercüman-ı Ahval'in 150. Yılında İstanbul'da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu* içinde (s.s. 205-225). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Aksoy, B. (1952, Mayıs 12). T.K.B. İst. Merkezi Başkanlığı Köycülük Kolu Köy Gezileri Röportajı. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Altan, C. (1952, Ağustos 25). Erzincan Notları 3. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Altan, C. (1952, Eylül 8). Erzincan Notları 4. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Altan, C. (1952, Eylül 15). Erzincan Notları 5. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Altan, C. (1952, Ekim 6). Erzincan Notları 8. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Altan, C. (1952, Mayıs 19). Şekip Arslanlara mı kaldık?. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Arat, Y. (1998 (a)). Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. R. Kasaba ve S. Bozdoğan (Ed.), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde (s.s. 135-160). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arat, Y. (1998 (b)). Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller: 1934-1989. A. Berktaş Hacımiraçoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s.s. 249-266). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Arıcan, N. (1953, Mayıs 7). Kadınlar Birliğine lüzum var mı?. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Arıcan, N. (1954, Nisan 17). Denemelerden Aldığımız Dersler. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2006). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-II-III*. Ankara: Divan Yayıncılık.
- Aydoğan, P. (2022). İlericilik-Gericilik Tartışmalarında Bir Durak: Çarşafı Mücadele Haftası. *Belgi*, (24), 191-217.
- Aytaç, A. (1948, Şubat 9). Ankara Atatürk Lisesinde Yapılan Münazara. *Kadın Gazetesi*, s. 1-6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Azak, U. ve Smaele, d. H. (2016). National and Transnational Dynamics of Women’s Activism in Turkey in the 1950s and 1960s: The Story of the ICW Branch in Ankara. *Journal of Women's History*, 28(3), 41-65.
- Berktaş, F. (2001). Doğu ile Batı’nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Batıcılık ve Modernleşme Cilt III* içinde (s. 275-286). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Berktaş, F. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Feminizm. B. Tanıl ve M. Gültekinil (Ed.), *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi Cilt I* içinde (s. 348-362). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2014). Hayalin Hakikatine... Osmanlı'da Cumhuriyet'e Kadınların Kamusal Özgürlük Özlemi. *Legal Hukuk Dergisi*, (Özel Sayı), 1-14.
- Birleşmiş Milletler. (1952). *Birleşmiş Milletler Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşmesi*. Mayıs 21, 2024 tarihinde İnsan Hakları Derneği Resmî İnternet Sitesi: https://www.ihd.org.tr/?option=com_%20content&view=article&id=899%3Abirlesmis-milletler-kadinlari%20-siyasal-haklarinailiskin-sozlesmesi&catid=37%3Aasan-haklariylgeleri&Itemid=96 adresinden alındı.
- Birsel, S. (1983). *Paris-İstanbul*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Celâsin, Z. (1954, Nisan 24). Atatürk'ün Türk kadınına Verdiği Siyasî Haklar ve Seçim Ârifesinde Kadın Adaylar. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Cihan, E. (1983). Atatürk Hukuk Devrimi Üzerine. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, (48), 183-194.
- Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi. (1930, Nisan 7). *Fıkırada Kadın Aza Kaydı*. 19 Kasım, 2022 tarihinde <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1930/4/7/1> adresinden alındı.
- Cumhuriyet Gazetesi İnternet Sitesi. (1930, Nisan 3). *Kadın Şenlikleri*. 10 Kasım, 2022 tarihinde <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1930/4/4/1> adresinden alındı.
- Çadır, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü*. Ankara: T.C. Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Çakan Hacıibrahimoğlu, I. (2021). *Devrimci Meclis II: TBMM (1923-1927)*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

- Çakır, S. (1996). Tarih İçinde Görünürlükten Kadın Tarihine: Türkiye’de Kadın Tarihi Yazmak. S. Çakır ve N. Akgökçe (Ed.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (s.s. 222-229). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çakır, S. (2003). Kadınlığın İlk Tarihi Şikâyeti: Beyaz Konferanslar. *Tarih ve Toplum*, (231), 168-175.
- Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası. S. Sancar (Ed.), *21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* içinde (s.s. 509-511). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çakır, S. (2021). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelik, A. (2015). Cumhuriyet Dönemi Modern Türk Kadını: Keriman Halis Ece Örneği. G. Ağrıdağ (Ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları* içinde (s. 1-6). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Çini Şimşek, D. (2022). Parlamentoda Türk Kadınının Siyasal Temsil Tarihi (1935-1980). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (36), 613-631.
- Çoğun, S. (2003). *Türk Basınında Kadın Gazetesi’nin Yeri* (Yayın no. 130087) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=_XQl8zKH18q3kegLMeDzyA&no=PlMcl0vw80Oxvme2v8AeXw
- Dilber, Ö. (2023). Kadın Hareketi Tarihinde Savaş Sonrası Dönem ve Yardım Sevenler Derneği (1945-1960). *Toplumsal Tarih Akademi*, (3), 28-51.
- Ecevit, Y. (2007). Women’s Rights, Women’s Organizations and the State. Z. Arat (Ed.), *Human Rights in Turkey* içinde (s.s. 187-201). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Eksat, F. (1949, Şubat 14). Gene O Bahis. *Kadın Gazetesi*, s. 3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)

- Faik, M. (1952, Ağustos 18). Köy Dâvamız. *Kadın Gazetesi*, s. 7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Geray, C. (1953, Ocak 29). Kadının Politik Hayata Girişi. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Gerede, L. (1950, Ocak 23). Türk Kadın Birliği Hakkında. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Gezgin, M. (1954, Mart 6). T.K.B. İst. M. Merkez Kurulu Üyesi Mediha Gezgin'in Konuşması. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Gümüšoğlu, F. (1998). Aydınlanmanın Kadınlarının Düşündürdükleri. *Bilim ve Ütopya Dergisi*, 86-89.
- Haber Gazetesi İnternet Arşivi. (1934, Aralık 5). *Kadınların En Şerefli Günü*. 20 Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1934-12-05/1> adresinden alındı.
- Hekimoğlu, M. (1957, Ekim 5). Kadın Gazetesi. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Ilgaz, H. (1947, Ağustos 9). Kadın Memurlarımızın Çocukları ve Kreşler. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Ilgaz, H. (1948, Ekim 4). Gecekondu ve Kadın Yazarlarımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1-4. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Ilgaz, H. (1948, Ağustos 2). Kısmî Seçimin Başlaması Mübasebetile. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Ilgaz, H. (1949, Şubat 28). İkinci Yıla Girerken. *Kadın Gazetesi*, s. 9. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Ilgaz, H. (1950, Temmuz 10). C.H.P. Sekizinci Kurultayından İntibalar. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Ilgaz, H. (1950, Nisan 3). Kadın Milletvekili Adaylarımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- İlhan, M. (1954, Ocak 23). Kadın Hakları. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- İnan, A. (1959). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İşat, C. (2006). *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri* (Yayın no. 191444) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=iKYQC87xfZL8jWbOaHXjAA&no=x1x2d4MsHyd5xESHrpNeKA>
- Kadın Gazetesi. (1947, Ağustos 9). Gelecek Sayımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Ağustos 25). İzmir'de Tütün İşçileri. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Eylül 29). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Kadın Gazetesi. (1947, Ekim 6). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Mart 1). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Nisan 26). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Temmuz 12). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Mart 1). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Eylül 1). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Mart 1). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1947, Nisan 5). Yurd İçinde Kadın. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1948, Nisan 5). Kadın Değerlerimiz. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Kadın Gazetesi. (1948, Şubat 16). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1948, Aralık 20). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1948, Şubat 9). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1948, Ekim 28). Kütahya mektubu: Kütahya kadını. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1948, Temmuz 19). Tezer Taşkıran Kadın Memurlar Hakkında Görüştü. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1949, Mart 7). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1949, Şubat 14). Komisyon Toplantısı. *Kadın Gazetesi*, s. 6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1950, Haziran 26). İdarehanemiz. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1950, Mayıs 29). Kadın Divan Kâtipleri. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Kadın Gazetesi. (1950, Mayıs 8). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1950, Ocak 2). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1950, Nisan 24). Kadın Seçmenler ne istiyor?. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1951, Mayıs 7). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1951, Nisan 9). Süreyya Ağaoğlu sefir mi oluyor?. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1952, Ekim 13). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1952, Haziran 2). Kadınlar Birliğinin Basın Toplantısı. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1953, Kasım 28). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1953, Mayıs 14). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Kadın Gazetesi. (1953, Şubat 12). Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumunun Demeci. *Kadın Gazetesi*, s. 1-6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1954, Ocak 9). Kadın Gazetesi [KÖŞE YAZISI]. *Kadın Gazetesi*, s. 8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1954, Şubat 27). Kadın Kültürü ve Nüfus Siyaseti. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1957, Kasım 9). Bir Kadın Milletvekili Ödeneklerin İndirilmesini İstiyor. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1957, Kasım 30). Kadın Hakları. *Kadın Gazetesi*, s. 2-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi. (1963, Ocak 7). Kadın Yazarlarımız: Halide Nusret Zorlutuna. *Kadın Gazetesi*, s. 5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kadın Gazetesi Kurucuları. (1947, Mart 1). Çıkış Amacımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kandiyoti, D. (1989). Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns. N. Yuval-Davis, F. Anthias, ve J. Kamping (Ed.), *Woman-Nation-State* içinde (s. 126-149). London: Palgrave Macmillan.
- Kandiyoti, D. (2022). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kara, L. (1950, Temmuz 10). Kadın ve Politika. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Karabulut, S. (2011). 1950'lerde Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: Kadın Gazetesi Örneği. *Belgi*, (1), 87-97.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2006). Türkiye'de Köycülük. M. Gültekingil ve T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2* içinde (s.s. 284-297). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. H. (1967). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kartal, A. (2023). 1919 Osmanlı Genel Seçimleri, Sol Partilerin Seçim Tavrı ve Mebus Seçilmiş Bir İşçi. 4. *Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, (23), 73-100.
- Kınalı. (1950, Mayıs 25). İlk Belediye Reisimiz. *Kadın Gazetesi*, s. 1-4. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Kınalı. (1950, Mart 20). Kadınlar Arasında. *Kadın Gazetesi*, s. 1-4. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Koçer, D. N. (2009). *Demokrat Parti Döneminde Kadın: 1950-1960 Arası Kadın Dergilerinde Kadın İmajı* (Yayın no. 241220) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=DDn6B9UivJmx9xE40BIqEw&no=caB0cnhodE_DgutXy7uaOA
- Köse, E. (2006). *İffet Halim Oruz'un Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (Yayın no. 191203) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=cnND0e2ETWdsdhrz4l32hA&no=4PdBkDsVrO4oaJekec9-Ng>
- Küçükaksoy, B. (1950, Mayıs 1). Kadın seçmenler ne istiyor?. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Makal, A. (2001). Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeline İlişkin Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 118-155.

Makal, A. (2010). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 13-41.

Milliyet Gazetesi İnternet Arşivi. (1930, Nisan 7). *İstanbul Kadınları Cuma Günü Büyük Bir Miting Yapacaklar*. Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/milliyet/1930-04-07/1> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi İnternet Arşivi. (1930, Nisan 5). *Kadınlarımız Siyasi Hayata Giriyorlar*. Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/milliyet/1930-04-05/1> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi İnternet Arşivi. (1934, Aralık 6). *Türk Kadınının Yüksek Hakkı*. Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/milliyet/1934-12-06/1> adresinden alındı.

Nihal, Ş. (1947, Nisan 5). Sakat Cemiyet. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Nihal, Ş. (1949, Ekim 17). Palo'da kadın. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Onat, L. (1948, Mayıs 17). Siyasi Muhalefet ve Tenkitler. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Onat, L. (1949, Eylül 12). Çalışan Kadın ve Kadın Haklarının Muhafazasına Ait Mesuliyetler. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Onat, L. (1949, Şubat 7). Hâkimlik Mesleğinde Kadın. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Onat, L. (1949, Kasım 1949). Köyedoğru. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Oruz, İ. H. (1933). *Yeni Türkiye’de Kadın*. Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- Oruz, İ. H. (1947, Mart 8). Kadın Göziyle. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1947, Mart 22). Davalarımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1947, Mart 29). Çocuk Kreşleri. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1947, Nisan 5). Kadınlar Birliği. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1947, Ekim 6). Yeniden Seçim Yapılırsa. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1948, Ekim 11). Bütçe. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1948, Haziran 28). İstanbul Kadınlığı İle Açık Konuşma. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1948, Mart 1). Kadın Gazetesinin Bir Yıllık Çalışmaları Dolayısıyla. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1949, Ocak 3). 1949 Yılına Ait Düşünceler. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1949, Ocak 31). T.B.M. Meclisinin Hareketli Bir Oturumu. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu’ndan erişildi.)

- Oruz, İ. H. (1949, Nisan 18). Türk Kadın Birliği. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1949, Mayıs 16). Türk Kadın Birliği Hakkında Düşünceler. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1949, Aralık 26). Gene Kadın Meselesi. *Kadın Gazetesi*, s. 1-3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mart 27). 1950 Seçimlerinde Kadınlarımıza Düşen Ödev. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Şubat 20). Bu Seçim Başka Seçim. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mayıs 29). Celâl Bayar Türkiye Üçüncü Cumhurbaşkanı Oldu. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mayıs 8). Halide Edip Adivar. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mayıs 22). Kadınların Zaferi. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mayıs 29). Kadınlık Âlemimize Dair Müşahedeler. *Kadın Gazetesi*, s. 1-5. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1950, Mayıs 8). Üç Misli İleri, Üç Misli Geri. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Oruz, İ. H. (1950, Nisan 10). Üzüntü Verici Bir Netice. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1951, Nisan 9). İşçi Kadınların Bir Dileği. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1951, Aralık 31). Sessiz Geçen Olay. *Kadın Gazetesi*, s. 1-6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1952, Ekim 23). Acaba uyanıyor muyuz?. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1952, Temmuz 28). Bikini Mayoları. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1952, Mart 17). İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi Açıldı. *Kadın Gazetesi*, s. 1-7. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1952, Mayıs 26). Köylerin En Büyük Meselesi. *Kadın Gazetesi*, s. 1-6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1953, Eylül 17). Köylü Kadınlığımız. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1954, Mayıs 1). Kadınların Seçimi. *Kadın Gazetesi*, s. 1-2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1954, Mart 1). Merakla Beklenen Günler. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Oruz, İ. H. (1955, Ocak 15). Kreşler Meselesi. *Kadın Gazetesi*, s. 1. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1956, Mart 24). Çarşafın Yasak Edilmesi Hakkında. *Kadın Gazetesi*, s. 1-8. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1962, Aralık 17). Kadınlar Kurultayı. *Kadın Gazetesi*, s. 3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1962, Aralık 3). Kadınların Siyasi Yaşantısı. *Kadın Gazetesi*, s. 3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1963, Mayıs 6). 7. Maddenin Düşündürdükleri. *Kadın Gazetesi*, s. 3. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Oruz, İ. H. (1986). *Türkiye'de Kadın Devrimi*. İstanbul: Gül Matbaası.
- 442 sayılı köy kanununun 20 inci ve 30 uncu maddelerinin değiştirilmesine dair kanun (1933, Ekim 28). *Resmi Gazete* (Sayı: 2540). Ocak, 2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2540.pdf> adresinden alındı.
- Teşkilâtı Esasiye Kanununun 10 ve 11 inci mad delerinin değiştirilmesi hakkında kanun (1934, Aralık 11). *Resmi Gazete* (Sayı: 2877). Ocak, 2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2877.pdf> adresinden alındı.
- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Y. (2015). Ellili Yıllarda Kadın Hareketi. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1950'li Yılları* içinde (s.s. 627-666). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıyar, C. (2018). *Demokrat Parti Döneminde Kadın Gazetesi (1950-1960)* (Yayın no. 530370) [Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi].

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=SJxNrGkU4GMPcWlcMuL2ig&no=hSA5k0dZ32v8KJg0Bx8E5Q>

Selen, N. (1948, Eylül 6). Dünyada bir kadın hâkimiyeti olabilir mi? *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

Semiz, Y. (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye'de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 423-469.

Servet Sular, S. (2019). *Kadın Gazetesi'nde Kadın İmgesi (1947-1979)* (Yayın no. 596541) [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=6MbVnt8zYwmTu5JiSe0Adg>

Soner, Ş. (1998). Kadın Düzenin Aynası. N. Arat (Ed.), *Aydınlanmanın Kadınları* içinde (s. 94-106). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Şahin, Y. ve Sarıtaş, E. (2017). Altmışlı Yıllarda Kadın Hareketi: Süreklilikler, Kopuşlar ve Çeşitlenme. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı Yılları* içinde (s.s. 727-758). İstanbul: İletişim Yayınları.

Talay Keleşoğlu, B. (2023). İlerici Kadınlar Derneği ve 1970'lerde Türkiye'de Sosyalist Kadınların Politik Mücadelesi. *Toplumsal Tarih*, (351), 14-18.

TBMM. (2009). *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*. Ankara: Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı.

TBMM. (2010). *TBMM Albümü 1920-1950 Cilt I*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1920, Ekim 19). Devre: 1, Cilt: 5, İçtima Senesi: 1, 86. İçtima. Şubat, 2024 tarihinde [chrome-extension://efaidnbmnribpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005086.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005086.pdf) adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1923, Nisan 3). Devre: 1, Cilt: 28, İçtima Senesi: 4, 17. İçtima. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c028/tbmm01028017.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1924, Mart 3). Devre: 2, Cilt: 7, İçtima Senesi: 1, 2. İçtima. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1924, Mart 16). Devre: 2, Cilt: 7, İçtima Senesi: 2, 13. İçtima. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007013.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1926, Şubat 17). Devre: 2, Cilt: 22, İçtima Senesi: 3, 57. İçtima. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c022/tbmm02022057.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1930, Mart 20). Devre: 3, Cilt: 17, İçtima: 3, 37. İnkat. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c017/tbmm03017037.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1933, Ekim 26). Devre: 4, Cilt: 17, İçtima: 2, 76. İnkat. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c017/tbmm04017076.pdf adresinden alındı.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1934, Aralık 5). Devre: 4, Cilt: 25, İçtima: 4, 12. İnkat. Şubat, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025012.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1945, Haziran 11). Dönem: 7, Cilt: 18, Toplantı: 2, 72. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c018/tbmm07018072.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1946, Haziran 5). Dönem: 7, Cilt: 24, Toplantı: 3, 59. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d07/c024/tbmm07024059.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1947, Aralık 26). Dönem: 8, Cilt: 16, Toplantı: 2, 23. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c008/tbmm08008023.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1948, Ocak 30). Dönem: 8, Cilt: 9, Toplantı: 2, 36. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c009/tbmm08009036.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1948, Temmuz 8). Dönem: 8, Cilt: 12, Toplantı: 2, 85. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c012/tbmm08012085.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1949, Ocak 24). Dönem: 8, Cilt: 15, Toplantı: 3, 36. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c015/tbmm08015036.pdf adresinden alındı.

TBMM Tutanak Dergisi. (1949, Haziran 3). Dönem: 8, Cilt: 20, Toplantı: 3, 100. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c020/tbmm08020100.pdf adresinden alındı.

- TBMM Tutanak Dergisi. (1951, Şubat 27). Dönem: 9, Cilt: 5, Toplantı: 1, 53. Birleşim. Mart, 2024 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c005/tbmm09005053.pdf adresinden alındı.
- Tekeli, Ş. (1985). Kadın. M. Belge, ve O. Balcıgil (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 5* içinde (s.s. 1190-1204). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1985). Türkiye'de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine. *Yapıt*, (9), 51.
- Tekeli, Ş. (1989). 1980'lerde Türkiye'de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi. *Birikim*, (3), 34-41.
- Tekeli, Ş. (1991). Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı. R. Çakır ve L. Cinemre (Ed.), *Sol Kemalizme Bakıyor* içinde (s. 93-108). İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1997). Türkiye Aydınlanması Kadınlara Nasıl Baktı?. *Türkiye'de Aydınlanma Hareketi: Dünü, Bugünü, Sorunları* içinde (s.s. 178-179). İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme. A. Berktaş Hacımiraçoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* içinde (s. 337-346). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Toprak, Z. (1995). *İttihat Terakki ve Devletçilik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat: İnkılap ve Travma 1908-1928*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri*. Ankara: TÜİK Başkanlığı.

- Uğurman, S. K. (2024). Tarihçe. *Türk Kadınlar Birliği Resmî Sitesi*. 10 Mayıs, 2024 tarihinde <http://www.turkkadinlrbirligi.org/tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e> adresinden alındı.
- Unat, N. A. (1998). *Kum Saatini İzlerken*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uygur, B. (2024, Mart). Dünden Bugüne Kadın Mücadelesi: Savaşta 'buyrun fabrikaya' barışta 'haydi şimdi yuvaya'. *Tarih Dergi*. 10 Haziran, 2024 tarihinde <https://tarihdergi.com/savasta-buyrun-fabrikaya-barista-hadi-simdi-yuvaya/> adresinden alındı.
- Ünal, B. (2010). *Türk Kadınlığı İçin Çağdaş Bir Adım: Kadın Gazetesi (1947-1951)* (Yayın no. 279102) [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=exa4_42151XcczHU1WDUpA&no=9zExWuKEMvhcJ5kZb05pEg
- Vakit Gazetesi İnternet Arşiv Sitesi. (1930, Nisan 12). *Dünkü Miting: Kadınlar Haklarını Tes'it Ettiler*. 20 Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1930-04-12/1> adresinden alındı.
- Vakit Gazetesi İnternet Arşiv Sitesi. (1930, Nisan 4). *Kadın Erkeğe Mağlup Olmak İçin Yaratılmıştır*. 20 Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1930-04-04/1> adresinden alındı.
- Yaraman, A. (2001). Durgunluk Döneminde Cüretkâr Talepler: Kadın Gazetesi. *Toplumsal Tarih*, (87), 36-41.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine: Elinin Hamuruyla Özgürlük*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Yaraman, A. (2006). 72 Yılın Ardından: Kadını İçermeyen Siyaset. *Toplumsal Tarih*, (156), 14-22.
- Yund, K. (1955, Ocak 1). Türk Kadın Hakları. *Kadın Gazetesi*, s. 2. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

- Yurdsever Ateş, N (Ed.). (2009). *Yeni Harflerle Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Zaman Gazetesi İnternet Arşiv Sitesi. (1934, Aralık 6). *Kadınlar da mebus olacak*. Kasım, 2022 tarihinde <https://www.gastearsivi.com/gazete/zaman/1934-12-06/1> adresinden alındı.
- Zihnioğlu, Y. (2022). *Kadinsız İnkılap*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (1949, Şubat 28). Kadın Hâkim. *Kadın Gazetesi*, s. 1-11. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Zorlutuna, H. N. (1954, Mart 20). 1 Mart 1954 Günü T.K.B. Genel Merkezinde Yapılan 19'uncu Yıl Töreninde H. N. Zorlutuna'nın Enteresan Konuşması. *Kadın Gazetesi*, s. 1-6. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)
- Zorlutuna, H. N. (1962, Aralık 30). Kadınların Birliği-Kadın Şairlerimiz-Soroptimistlerin Yemeğinde Kurulan Kabine. *Kadın Gazetesi*, s. 4. (Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi'nin Süreli Yayınlar Koleksiyonu'ndan erişildi.)

EKLER

EK-1: Kadın Gazetesi'nin Kurucusu ve Başyazarı İffet Halim Oruz

EK-2: Kadın Gazetesi'nin Yazarlarından Çorum Milletvekili Hasene Ilgaz

EK-3: Kadın Gazetesi'nin Yazarlarından Halide Nusret Zorlutuna

EK-4: Kadın Gazetesi'nde Yer Alan “Sakat Cemiyet” İsimli Karikatür

ÖZ GEÇMİŞ

Müge YARIMBATMAN BAKIR

Eğitim

Yüksek Lisans: (2022-2024) Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Lisans: (2012-2016) İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

İş/İstihdam

İstanbul Ağaç ve Peyzaj AŞ: (2022-Halen) Uzman Editör

Demirören Haber Ajansı: (2018-2022) Editör-Muhabir

Ziylan Grup: (2017-2018) Merchandiser

Popüler Akım: (2016-2017) Editör

İstanbul Üniversitesi Film Ekibi: (2012-2014) Yönetmen Asistanı

